

БЕЗБЕДНОСТ

ЧАСОПИС
МИНИСТАРСТВА
УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

БЕОГРАД, година LXIII 1/2021

УРЕДНИШТВО

Доц. др Божидар Оташевић, доцент Криминалистичко-полицијског универзитета,
Проф. др Миљивој Допсај, редовни професор Факултета спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду,
Доц. др Ивана Бодрожих, доцент Криминалистичко-полицијског универзитета,
Проф. др Тијана Шурлан, судија Уставног суда Републике Србије,
Проф. др Бојан Милисављевић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду,
Проф. др Миле Шикман, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Бања Луци, начелник Управе за полицијску обуку, Министарства унутрашњих послова Републике Српске,
Проф. др Младен Милошевић, ванредни професор Факултета безбедности Универзитета у Београду,
Катарина Томашевић, Министарство одбране Републике Србије,
Др Слободан Малеших, помоћник директора полиције, Дирекција полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др Жељко Бркић, начелник Центра за полицијску обуку, Сектор за људске ресурсе, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др Жељко Нинчић, начелник Одељења за оперативну полицијске вештине и опремање полиције, Управа полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др Наташа Радосављевић-Стевановић, начелник Одељења за физичко-хемијска и токсиколошка вештачења, Национални центар за криминалистичку форензику, Управа криминалистичке полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Доц. др Владимир Шебек, шеф Одсека за борбу против корупције, Управа криминалистичке полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Илија Раџић, Дирекција полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Марина Васић, Одељење за развој запослених и организације, Сектор за људске ресурсе, Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Доц. др Божидар Оташевић

УРЕДНИК

Јасмина Владисављевић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА

Јасмина Милетић

ЛЕКТОР ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Весна Анђелић-Николенџић

АДРЕСА УРЕДНИШТВА:

Булевар Зорана Ћинђића 104
011/3148-734, 3148-739, e-mail: upobr@mup.gov.rs

ЧАСОПИС ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТА ГОДИШЊЕ

(тираж: 800 примерака)

ШТАМПА:

Комазец, Краља Петра 1, бб, Инђија

PDF верзија часописа доступна је на адреси:

<http://www.mup.gov.rs> у поднаслову Публикације

Архива старих бројева од 1/2000 до 3/2015 доступна је на линковима:
http://presentacije.mup.gov.rs/upravazaobrazovanje/bezbednost_s3.html
http://presentacije.mup.gov.rs/upravazaobrazovanje/bezbednost_s4.html
http://presentacije.mup.gov.rs/upravazaobrazovanje/bezbednost_s5.html

САДРЖАЈ

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАДОВИ

- Проф. др Зорица ВУКАШИНОВИЋ
РАДОЛИЧИЋ
Весна ЧОГУРИЋ **5** КОНВЕРГЕНЦИЈА И СИМБИОЗА ПРИНЦИПА РАЗВОЈА
ЈАВНЕ УПРАВЕ – УТИЦАЈ МЕЂУНАРОДНИХ И
РЕГИОНАЛНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА
- Проф. др Александар БОШКОВИЋ
Проф. др Тања КЕСИЋ **19** РЕЗУЛТАТИ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА О
ЕФИКАСНОСТИ ПРИМЕНЕ ХИТНИХ МЕРА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
- Др Радивоје ЈАНКОВИЋ
Др Филип КУКИЋ
Др Ненад КОРОПАНОВСКИ **44** РАЗЛИКЕ БАЗИЧНО-МОТОРИЧКИХ СПОСОБНОСТИ У
ОДНОСУ НА УСПЕХ ПОСТИГНУТ НА ПРИЈЕМНОМ
ИСПИТУ И ЕФИКАСНОСТ СТУДИРАЊА

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

- Проф. др Ненад ПУТНИК
Др Бранислав МИЛОСАВЉЕВИЋ **62** РУСКЕ ИНФОРМАЦИОНЕ ОПЕРАЦИЈЕ У
УКРАЈИНСКОМ ОРУЖАНОМ СУКОБУ
- Др Јасмина МИЛОШЕВИЋ СТОЛИЋ **82** МОГУЋНОСТ РАЗВИЈАЊА ЛИДЕРСКИХ
КОМПЕТЕНЦИЈА КРОЗ СИСТЕМ ВОЈНОГ ОБРАЗОВАЊА
– ОТВОРЕНОСТ СИСТЕМА
- Енес ШАКРАК
Др Милош ДОБРОЈЕВИЋ **98** ПРОТОТИП СИСТЕМА ЗА РАНО УПОЗОРАВАЊЕ НА
БУЈИЧНЕ ПОПЛАВЕ У БРДСКО-ПЛАНИНСКИМ
ПРЕДЕЛИМА ЗАСНОВАН НА ИНТЕРНЕТУ СТВАРИ
- Невена СТАНКОВИЋ **115** ДОПРИНОС ВЕНТОВОГ ИДЕАЛИЗМА
СТУДИЈАМА БЕЗБЕДНОСТИ
- Милена ВРАНЕШЕВИЋ **133** СТАВОВИ ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА
ПОЛИЦИЈСКЕ УПРАВЕ У СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ О
ПОРОДИЧНОМ НАСИЉУ И ПРИМЕНИ ЗАКОНА О
СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ
- Илија РАЦИЋ **151** ЕФЕКТИ ПРИМЕНЕ ПОЛИЦИЈСКО-ОБАВЕШТАЈНОГ
МОДЕЛА У СПРЕЧАВАЊУ И СУЗБИЈАЊУ КРИВИЧНОГ ДЕЛА
РАЗБОЈНИШТВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
- Ива Д. ГОЛИЈАН **167** НАСИЉЕ У СПОРТУ И ХУЛИГАНИЗАМ
- 187** УПУТСТВО САРАДНИЦИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА

CONTENTS

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPERS

- Prof. Zorica VUKAŠINOVIĆ RADOJIČIĆ
PhD
Vesna ČOGURIĆ **5** CONVERGENCE AND SYMBIOSIS OF PUBLIC
ADMINISTRATION PRINCIPLES - INTERNATIONAL AND
EUROPEAN PERSPECTIVE
- Prof. Aleksandar BOŠKOVIĆ PhD **19** RESULTS OF AN EMPIRICAL STUDY ON THE
Prof. Tanja KESIĆ PhD EFFECTIVENESS OF URGENT MEASURES IN THE
REPUBLIC OF SERBIA
- Dr Radivoje JANKOVIĆ **44** DIFFERENCES IN GENERAL PHYSICAL ABILITIES
Dr Filip KUKIĆ VIEWED IN RELATION TO ENTRANCE EXAM AND THE
Dr Nenad KOROPANOVSKI EFFICIENCY OF STUDYING

REVIEW PAPERS

- Prof. Nenad PUTNIK PhD **62** RUSSIAN INFORMATION OPERATIONS IN
Dr Branislav MILOSAVLJEVIĆ THE UKRAINIAN ARMED CONFLICT
- Dr Jasmina MILOŠEVIĆ STOLIĆ **82** POSSIBILITIES FOR DEVELOPING LEADERSHIP
COMPETENCES THROUGH THE SYSTEM OF MILITARY
EDUCATION – SYSTEM OPENNESS
- Enes ŠAKRAK **98** EARLY WARNING SYSTEM PROTOTYPE ON TORRENTIAL
Dr Miloš DOBROJEVIĆ FLOODS IN MOUNTAINOUS AREAS BASED ON THE IOT
- Nevena STANKOVIĆ **115** A CONTRIBUTION OF WENDT'S IDEALISM TO
SECURITY STUDIES
- Milena VRANEŠEVIĆ **133** ATTITUDES OF POLICE OFFICERS OF THE POLICE
DEPARTMENT IN SREMSKA MITROVICA REGARDING
FAMILY VIOLENCE AND APPLICATION OF LAW ON THE
PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE
- Ilija RACIĆ **151** EFFECTS OF APPLICATION OF INTELLIGENCE - LED
POLICING IN PREVENTION AND SUPPRESSION OF THE
CRIMINAL OFFENSE OF ROBBERY IN THE
REPUBLIC OF SERBIA
- Iva D. GOLIJAN **167** VIOLENCE IN SPORT AND HOOLIGANISM
- 187** INSTRUCTION FOR THE ASSOCIATES ABOUT
EDITING THE MANUSCRIPTS

Prof. Zorica VUKAŠINOVIĆ RADOJIČIĆ Phd*

University of Criminal Investigation and Police Studies, Serbia

Vesna ČOGURIĆ**

The Administrative Court, Republic of Serbia

DOI: 10.5937/bezbednost2101005V

UDK: 35.072.1(497.11+4)

Originalni naučni rad

Primljen: 26. 12. 2020. godine

Revizija: 20. 1. 2021. godine

Datum prihvatanja: 4. 3. 2021. godine

Convergence and Symbiosis of Public Administration Principles - International and European Perspective¹

***Abstract:** Under strong influence of the European coherency, the member states are constantly improving public administration performance. The scientific justification of the paper has been reflected through analysis and synthesis of legally binding or non-binding /international and European principles. It focuses on international and European rules and practice promoting principles of legality, professionalism, transparency, responsibility, public service integrity. They have a strong influence on the development and implementation of the standards in national public administration systems. It is expected that harmonization of national regulations will encourage development of common practice of public officials' performance. The European Court of Human Rights doctrine and practice has developed the principle of legality (rule of law, legal certainty). The paper also emphasizes the efforts of European institutions (European Commission,*

---

* zorica.vr@kpu.edu.rs

** coguricvesna4@gmail.com

¹ This paper is the result of the realization of the Scientific Research Project entitled "Development of Institutional Capacities, Standards and Procedures for Fighting Organized Crime and Terrorism in Climate of International Integrations". The Project is supported by the Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia (No 179045), and carried out by the University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade.

Council of Europe, European Court of Human Rights) as well as other international organisations (United Nations).

The paper offers the analysis and comparison of divergent tendencies in the permanent public administration reform. It elaborates convergence and symbiosis of international and European standards and their influence to national administrative systems. Particular attention has been given to comparison at cross-national level and possibilities for putting standards in practice in various national legal systems.

Prevailing research methods are theoretical and normative, comparative and descriptive research methods, as well as cross-national and international comparisons with respect to case law of European institutions (European Court of Human Rights, Council of Europe).

Keywords: *public administration principles, convergence, European Union, international organizations.*

Introduction

The initiatives by international and regional organisations promote constant changes in the public administration systems of Member States. By adopting common standards, the States modify and improve administrative systems and harmonise the most significant segments of public administration (Vukašinić Radojičić, 2018). In comparative systems, public officials play a crucial role in all phases of the policy development process – they contribute to the formulation of policy programmes, help in defining fundamental policy decisions by participating in legislative and other drafting, ensuring thus the necessary professional knowledge required for the implementation of public policies and programmes, and stand as a link between politicians and citizens (Meny, Knapp, 1998:265).

International organizations and European Union institutions have always been strongly engaged in the international fight against corruption, promoting lawfulness, the stability of democratic institutions, human rights protection and social and economic progress (Vukašinić, Čvorović, 2019). Besides the influence and contribution of the European Union and its institutions to the development and application of administrative standards, what should not be overlooked

are the initiatives of other international and regional organisations – the United Nations Organisation, Council of Europe and other associations. The aim of the paper is to point out to the most significant public administration acts and principles, brought about as result of strong convergence between the national legislation and practice, at the European and international level.

International principles for Public Administration – The United Nations perspective

The efforts of the United Nations Organisation are aimed at supporting the States in establishing a clear and consistent legal framework and enforcing the rule of law, developing well-organised and adequately funded and staffed judicial, administrative, security and other institutions, as well as developing a civil society conducive to the strengthening of the rule of law and the accountability of public officials and institutions (UN, Charter of the United Nations, art. 55). The acts of the United Nations promote: the principle of legality (the rule of law), legal certainty, legitimate expectations, professionalism, transparency, efficiency, effectiveness, equality, accountability, ethical conduct, and the set-up and application of integrated and connected elements of the human resources management system.

One of crucial sustainable development goals refers to building effective, accountable, transparent institutions at all levels (UN, Resolution, 2017). Further, in accordance with the United Nations Resolution, promoting the rule of law at the national and international level, ensuring equal access to justice for all, has been viewed as a key standard. This goal assumes ensuring responsive, inclusive, participatory and representative decision-making at all levels. The right to information held by public authorities is an integral aspect of freedom of expression and serves as a mechanism to support government openness and accountability. Survey results indicate that supervision and appeals bodies should be an essential component of access to information law enforcement (UN, The Sustainable Development Goals Report, 2020).

An essential international act considering the strengthening of measures and the development of international cooperation for the efficient prevention and suppression of corruption is the United Nations Convention against Corruption (UN, United Nations Convention

against Corruption, 2004). The Convention promotes integrity, accountability, and legality in performing affairs of public importance and managing public property (art. 1), while seeing corruption as a negative phenomenon undermining professionalism, the rule of law, and human rights. Because of the importance of combating corruption and conflict of interest in the public administration of Signatory States, the Convention applies to all ‘holders of public authority’ (*public officials*) – persons exercising legislative, executive, administrative or judicial functions. In the part relating to the functioning of the public administration, it promotes the merit principle in recruitment (appointment) and career promotion and the importance of transparency and fairness of the selection process. The Convention stresses the importance of establishing mechanisms for effective control of public finances (external and internal audit) and distribution of public information (availability of information of public importance, periodic reporting, simplification of administrative procedures, publication of information). With a view to ensuring legality, transparency, and responsibility in the work of an official, it proposes the adoption and application of a code of conduct for public sector employees, the violation of which subjects the officials to disciplinary and other legal procedures. Public administration reform has also been the subject of other UN acts resting on The UN declaration (UN, Human Resources for Effective Public Administration in a Globalised World, 2005). It points out the key role of an efficient and professional administration in the context of providing quality services to citizens and businesses.

European Principles for Public Administration – The Council of Europe initiatives

In addition to the mentioned international acts, particular importance is also attached to the standards for improving the performance of public administration enshrined in the acts of the Council of Europe. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is among the most significant regional treaties (Council of Europe, 1950). The standards of good administrative conduct and the status of public officials are more specifically regulated by Recommendation No. 6 of the Committee of Ministers of the Council of Europe Member States (Council of Europe, 2000). Another act

of notable importance is the Recommendation on the Exercise of Discretionary Powers by Administrative Authorities, which promotes the principles of ‘good governance’ (Recommendation No. R(80)2), of the Committee of ministers concerning the Exercise of Discretionary Powers by Administrative Authorities).

The Council of Europe has always had a strong interest and engagement in the international fight against corruption. Along with the UN Convention against Corruption, the Council of Europe’s Criminal Law Convention is one of the crucial international documents in the field of combating corruption (Council of Europe, 1999). It starts by recognising that fight against corruption requires cross-border cooperation among the States and the cooperation of States with the international institutions.

The standards of conduct essential to the prevention of corruption, education of officials, and the change of ethical climate within administrative bodies and organisations are more specifically regulated by the Council of Europe’s Code of conduct for public officials (Council of Europe, 2000). The Code promotes contemporary working principles of public administration – the principle of legality, transparency, efficiency, the confidentiality of information, personal responsibility and professional independence, fair conduct and integrity, and professional and vocational development and training. The provisions of the Code regulate in more detail the issues relating to the conflict of interest, participation in political activities, privacy protection, gift acceptance, misuse of the official position, utilisation of public resources, managerial responsibility, termination of employment, and monitoring of the compliance with the rules of the Code.

The European Court of Human Rights doctrine - the principle of legality (rule of law)

The European Court of Human Rights adopts a comprehensive approach to defining the principle of legality and the rule of law. In the broadest sense, the main elements of the rule of law include: the principle of legality, the principle of legal certainty, and the principle of procedural fairness (Omejec, 2014). By considering the notion of the rule of law as a “practical concept” in the first place, Venice Commission (Venice Commission, 2011) has identified the “necessary

elements of the rule of law, as well as those of the *Rechtsstaatsbegriff*” for which “it seems that the consensus could be found”. These are: 1) accessibility of the law, which means that it must be intelligible, clear, and predictable; 2) questions of legal right must be normally decided by law rather than discretion; 3) equality before the law; authority must be exercised lawfully, fairly, and reasonably; 4) human rights must be protected; means for dispute resolution must be provided without excessive costs or delays; 5) trials must be fair; a state must comply with its obligations under international and national laws. Furthermore, the European Court underlines two essential aspects of the rule of law: 1) quality of laws and 2) control of discretionary powers of the executive (branch) in applying the laws in order to prevent arbitrariness.

The European Court views the predictability of laws in light of the requirements that the rule of law imposes on national legislations. Additionally, predictability also extends to examining the predictability of judicial decisions. Notably, the convention law distinguishes between “predictability of laws” and “predictability of judicial decisions”.

Legal certainty, together with legal supremacy, implies that the law is implemented in practice. Therefore, it is crucial to assess whether the law is applicable in practice before adopting it, as well as to further evaluate whether it can be applied effectively. This means that *ex ante* and *ex post* evaluation of legislation is essential to achieving the principle of the rule of law. The need for legal certainty does not mean that decision-makers must not be granted discretionary power, provided that legal remedies and procedures are in place for the prevention of its abuse. In a state founded on the rule of law, there must be no *unfettered power*.

The retroactive effect of legal norms is another aspect contrary to the principle of legal certainty. Legal certainty also assumes respect for the principle of *res judicata*, or of the decided matter. The principle of legal certainty, finally, also requires that the final decision be enforced. In private law disputes, enforcement of final judicial decisions may require assistance by the state to avoid the *risk of “private justice”*. Legitimate expectation must be of a much more specific nature than a mere hope and have a basis in a legal provision or a legal act such as a judicial decision. The European Court has in a

series of its decisions stressed that the applicants do not have a “legitimate expectation” if it cannot be established whether they have a “*currently enforceable claim*” that was sufficiently established.

All the above elements of the principle of legal security or legal certainty were emphasized by the European Court in its case-law. It sheds light on them from various perspectives, subject to the matter being discussed in a particular case.

European Union Principles for Public Administration

Although the administrative systems of Member States rest on the traditions of the States, the interaction between the Union law and national administrative laws of Member States brings about changes in the national administrative systems and fosters the process of harmonisation (Schwarze, 1996). European administrative principles and standards make up the unofficial *Acquis*, which is getting closer to becoming official, and together with other administrative standards, values, procedures, and institutions constitute the *European Administrative Space* – a basis for the conduct of the participants in the public life of the Member States. When defining administrative standards, the European Commission starts from assuming that development standards should fit different models of public administration – a traditional Weber’s model of administration and a system based on New Public Management (Painter, Peters, 2009).

Of particular importance for the development and convergence of European administrative systems are the principles defined under the SIGMA programme, which provide basic guidelines for the development of public administrations in national systems. Civil service development guidelines are not legally binding; however, the European Commission uses them as benchmarks to measure progress towards membership.

In the context of future enlargement, the European Commission devotes special attention to and further elaborates the standards for the reform of public administration. The key principles set out in the said document of the Commission point to the course of administrative system development towards professionalisation.

The synthesis of standards identified by baselines within the SIGMA programme and those defined in the reports and other analytical documents of the Union and its institutions constitutes a reference framework for assessing the degree of administrative systems development, which is revised over time and adapted to the conditions of the acceding countries complementing it with new elements. The framework set out in 1999 was amended and made more specific in 2014 and 2017, respectively, by The Principles of Public Administration (SIGMA, 2017). The principles were complemented by a monitoring framework, making it possible to assess the state of affairs of public administration and the progress achieved. The key areas for which the working principles are defined include: 1) The strategic framework of public administration reform; 2) Policy planning and coordination; 3) Public service system and human resources management; 4) Accountability; 5) Service delivery; and 6) Public finances management.

The key assumption of the professionalisation of the administration is featured in the guideline relating to the need to establish and develop an efficient human resources management system. Merit-based recruitment of public officials, staff attraction and retention, professional development, and integrity measures all affect the effective performance and the achievement of the strategic goals of bodies and organisations.

The European standard for civil service development includes: 1) recruitment based on merit and equal treatment of candidates during the selection process; 2) prevention of direct/indirect political influence on managerial positions; 3) fair and transparent remuneration system; 4) efficient professional development system; 5) fair and effective performance appraisal system; 6) promotion/mobility based on objective and transparent criteria and merit; 7) established measures to promote integrity and prevent corruption; 8) working discipline; 9) clearly articulated reasons for the termination of employment.

The principle of depoliticisation is underpinned by the principle of professionalisation. It mainly involves the prevention of direct or indirect influences on managerial positions in the service. The criteria for the appointment to senior managerial public service positions and grounds for dismissal must be clearly specified by law and effectively applied. The selection and recruitment process for the senior managerial positions is based on the assessment of competencies, observing

the principle of equal opportunities. The setting up of an efficient civil service system assumes the existence of measures for promoting integrity, preventing corruption, and ensuring working discipline.

The rules of general administrative procedure guarantee legality, fairness, efficiency, equal treatment, proportionality, the proper exercise of discretionary judgement, openness, transparency, impartiality, objectivity, and legal protection. The rules concerning the annulment, amendment, and repeal of an administrative act are regulated in detail to ensure a balance between the public interest and the legitimate expectations of individuals. The process of administrative decision-making involves consultations with civil society. There is a contemporary tendency of cutting the 'red tape' and simplifying the administrative proceedings, which is underpinned by political and institutional responsibilities.

Discussion

The efforts of the international and European institutions are aimed at supporting the States in establishing a clear and consistent legal framework and enforcing the rule of law, legal certainty, legitimate expectations, professionalism, transparency, efficiency, effectiveness, equality, accountability, ethical conduct, and the set-up and application of integrated and connected elements of the human resources management system. Strengthening of measures and the development of international cooperation for the efficient prevention and suppression of corruption has been emphasized. Strengthening of institutional capacities is necessary in order to promote integrity and prevent corruption in the public administration. We speculate that main reform tendencies may include the following hypotheses:

- A perspective is a discussion between the Anglo-Saxon and Continental Legal systems divergence;
- A "distinctive" solution does not exist;
- Dynamic changes in society and their influence on legal systems should be debated;
- Changing role of public administration in national systems and prevailing public interest;
- Strong influence of international and regional organizations on public administration development in member states;

- Convergence of “common” administrative principles;
- Necessary adjustments and consideration of the actual needs and priorities and the national context should be considered;
- National administrations should critically analyse common principles;
- An effective implementation of common principles has been required.

International and European public administration principles (“common standards”)
1) The principle of legality (the rule of law), legal certainty, legitimate expectations;
2) Professionalism of public service;
3) Accountability;
4) Integrity of public officials;
5) Efficient policy planning and coordination;
6) Effective Human Resource Management system;
7) Governing rules on conflict of interest;
8) Effective control of public finances (external and internal audit);
9) Efficient service delivery;
10) Transparency;
11) Ethical conduct.

Given that it is aimed at the development of a common Europe “administrative identity”, it is crucial to assess whether the law is applicable in practice before adopting it, as well as to further evaluate whether it can be applied effectively.

Conclusion

By adopting common standards on the development needs of public administration developed by international and regional organisations, Member States improve their national administrative systems.

The documents of international and regional organisations promote the development of public administration in the Member States in the context of achieving the rule of law and strengthening institutional capacities. They further promote the principle of legality (the rule of law), professionalism, transparency, the principle of efficiency, effectiveness, equality, accountability, ethical conduct, and the achievement of better performance outcomes.

Member States are expected to align their national regulations with guidelines defined by international and regional organisations. These guidelines can be approached critically and analytically, taking into account the specific tradition of the national legal systems – legal context, political support for reform implementation, economic conditions, and organisational culture of public administrative bodies and organisations. Complete solutions do not exist.

Recommendations from international organisations cannot be implemented in the national system without the necessary adjustments and consideration of the actual needs and priorities and the national context. Furthermore, membership in the European Union and other organisations is not the only motivation driving changes in the public administration. A systemic and comprehensive reform of administration, at all levels, is a permanent process and an intrinsic need of every society. The analytical approach, the engagement of national experts in the process of incorporating and applying international standards represent both a challenge and an impetus to embrace modern standards and improve the functioning of the public administration.

Legal certainty, together with legal supremacy, implies that the law is implemented in practice. Therefore, it is crucial to assess whether the law is applicable in practice before adopting it, as well as to further evaluate whether it can be applied effectively.

References

1. Council of Europe, European Court of Human Rights (1950). *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. Rome, available at www.conventions.coe.int, accessed on 19th December, 2020.
2. Council of Europe (2011). *Venice Commission Report on the rule of law*. Study No. 512, CDL-AD(2011)003, Strasbourg, available

- at: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e), accessed on 15th of December, 2020.
3. Council of Europe (1980). *Recommendation No. R(80)2, of the Committee of ministers concerning the Exercise of Discretionary Powers by Administrative Authorities*. Available at: <https://rm.coe.int/16804f22ae>, accessed on 20th of December, 2020.
  4. Council of Europe (1999). *Criminal Law Convention on Corruption*, ETS No 173, Strasbourg. Available at: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173>, accessed on 19th of December, 2020.
  5. Council of Europe, Committee of Ministers (2000). Recommendation No. R (2000) 10 of the Committee of Ministers to Member states on codes of conduct for public officials, available at: <https://rm.coe.int/16805e2e52>, accessed on 19th December, 2020.
  6. Meny, Y., Knapp, A. (1998). *Government and Politics in Western Europe – Britain, France, Italy, Germany*. Third edition, Oxford University Press, p. 265. New York.
  7. Omejec, J. (2014). *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Evropskog suda za ljudska prava*, Strasbourgški acquis, Drugo dopunjeno izdanje, Novi informator.
  7. Painter, M., Peters, B.G. (2009). *Administrative Traditions: Inheritances and Transplants in Comparative Perspective*, Palgrave. Basingstoke.
  8. Schwarze, J. (1996). *Administrative Law under European Influence*. London.
  9. SIGMA/OECD (2017). *The Principles of Public Administration*, Paris. Available at: <http://www.sigmaxweb.org/publications/principles-public-administration.htm>, accessed on 10th of September.
  10. The United Nations (1945). *Charter of the United Nations*. Available at: <https://www.un.org/en/charter-united-nations/>, accessed on 19th of December, 2020.
  10. The United Nations (2003). *United Nations Convention against Corruption*, New York. Available at: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_n_o=XVIII-14&chapter=18&clang=_en, accessed on 5th of September, 2020.
  11. United Nations, Department of Economic and Social Affairs (2005). *Human Resources for Effective Administration in a Global-*

- ised World. Available at: <https://publicadministration.un.org/publications/content/PDF>, accessed on 20th of December, 2020.
12. The United Nations (2017). Resolution adopted by the General Assembly, A/RES/71//313, available at: <https://digitallibrary.un.org/record/1291226>, accessed 18.12.2020.
  13. The United Nations (2020). *The Sustainable Development Goals Report 2020*, 64 p. New York, USA, available at: <https://www.gcedclearinghouse.org/resources/sustainable-development-goals-report-2020>, accessed 18.12.2020.
  14. Vukašinović Radojičić Z. (2018). Izmene pravnog okvira u pravcu jačanja profesionalizacije uprave. *Pravni život, Časopis za pravnu teoriju i praksu*, br. 10, tom II, knjiga 608: 245-259.
  15. Vukašinović Radojičić, Z., Čvorović D. (2019). Strengthening the Capacities for Combating Corruption in the Republic of Serbia - New Challenges in the Process of Accession to the European Union. *Journal of Eastern-European Criminal Law*, No. 2: 138-152.

Konvergenција i simbioza principa razvoja javne uprave – uticaj međunarodnih i regionalnih organizacija²

***Apstrakt:** Inicijativom međunarodnih i regionalnih organizacija, podstiču se stalne promene i reforma sistema javne uprave u kontekstu ostvarenja vladavine prava i jačanja institucionalnih kapaciteta. Usvajajući zajedničke standarde, države menjaju i unapređuju upravne sisteme i harmonizuju najznačajnije segmente rada javne uprave. Pored uticaja i doprinosa Evropske unije i njenih institucija na razvoj i primenu upravnih standarda, od značaja su inicijative drugih međunarodnih i regionalnih organizacija - Organizacije ujedinjenih nacija, Saveta Evrope i drugih asocijacija. Standardi definisani aktima međunarodnih i regionalnih organizacija, usmereni su ka pružanju podrške državama za uspostavljanje jasnog i konzistentnog pravnog okvira i sprovođenje vladavine prava, razvoju dobro organizovanih sudskih, upravnih, bezbednosnih i drugih institucija, kao i razvoju građanskog društva koje doprinosi jačanju*

---

² Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (broj 179045).

vladavine prava i odgovornosti javnih službenika i institucija. U radu se ukazuje na značaj načela zakonitosti (vladavine prava), profesionalizma, transparentnosti, efikasnosti, odgovornosti i integriteta. Od posebnog je značaja depolitizacija uprave i puna primena principa meritornosti.

Imajući u vidu specifičnu tradiciju nacionalnih sistema – pravnu tradiciju, političku podršku za sprovođenje promena, ekonomski ambijent, organizacionu kulturu u organima i organizacijama javne uprave, od država članica se očekuje usklađivanje nacionalnih propisa sa smernicama definisanim od strane međunarodnih i regionalnih organizacija. Njihovom inkorporiranju i primeni, trebalo bi pristupiti kritički i analitički, bez preuzimanja „gotovih“ rešenja. Evropski i međunarodni standardi ne mogu imati punu primenu u nacionalnim upravnim sistemima, bez prilagođavanja i uzimanja u obzir stvarnih potreba i prioriteta. Preispitivanje i prihvatanje međunarodnih standarda predstavlja potrebu i izazov u procesu unapređenja rada javne uprave. Evropski sud za ljudska prava ima sveobuhvatan pristup određenju načela „dobre uprave“, polazeći od stanovišta da je u skladu sa načelom zakonitosti i vladavine prava od ključnog značaja efektivna primena pravnih pravila u praksi. Naučni doprinos rada, ogleđa se u analizi i sintezi standarda razvoja javne uprave, definisanih od strane međunarodnih i regionalnih organizacija, kritičkom preispitivanju i pokušaju da se odredi zajednički evropski „administrativni identitet“.

Ključne reči: konvergencija, nacionalni upravni sistemi, evropski principi, javni interes.

Проф. др Александар БОШКОВИЋ*

Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд

Проф. др Тања КЕСИЋ

Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд

ДОИ: 10.5937/bezbednost2101019B

УДК: 343.852:343.54/.55(497.11)“2017/2019“

Оригинални научни рад

Примљен: 17. 4. 2020. године

Датум прихватања: 4. 3. 2021. године

Резултати емпиријског истраживања о ефикасности примене хитних мера у Републици Србији¹

***Апстракт:** Целокупно савремено законодавство, не само кривично и кривично процесно, карактерише једна нова етапа која траје и дан данас и која се огледа у значајним реформама и доношењу нових закона, као и проналажењу нових решења како би се повећала ефикасност у спречавању и сузбијању насиља у породици. Тим путем је кренула и Република Србија, доношењем Закона о спречавању насиља у породици којим превасходно треба интензивирати превентивно деловање надлежних државних органа у случајевима насиља у породици. Примена Закона о спречавању насиља у породици у Републици Србији почела је 1. јуна 2017. године и, имајући у виду да је од тада прошло три године, неопходно је извршити адекватну анализу и оценити да ли је ефикасност супротстављања насиљу у породици повећана. У том смислу, предмет истраживања у овом раду је анализа практичне примене Законом предвиђених хитних мера од стране полиције, јавног тужилаштва и суда. Истраживањем је обухваћен период од две године примене Закона – од 1. јуна 2017. до 31. маја 2019. године. Приликом истраживања су коришћени*

---

* aleksandar.boskovic@kpu.edu.rs

¹ Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта под називом „Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179045), а реализује Криминалистичко-полицијски универзитет у Београду (2011–2019).

статистички метод и методи анализе, дедукције, компарације и дескрипције. Основна питања која ће се анализирати у овом истраживању тичу се односа укупно и појединачно изречених хитних мера од стране полиције, територијалне дистрибуције изречених хитних мера на територији Републике Србије и продужења хитних мера од стране суда, а значајан део истраживања обухвата и разматрање кришења изречених хитних мера.

Кључне речи: *Закон о спречавању насиља у породици, полиција, хитне мере, мера привременог удаљења учиниоца из стана, мера привремене забране учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази.*

Увод

Проблем насиља у породици је веома изражен у савременом друштву и модерне демократске државе предузимају различите мере како би борба против насиља у породици дала што боље резултате, односно како би спречавање и сузбијање насиља у породици било што ефикасније. Насиље у породици је феномен који нема дискриминаторске елементе у себи, тј. може да се догоди свакоме, независно од тога који тип партнерског односа је у питању, невезано за године, економски статус или етничку припадност. Чињеница је да су жртве насиља у породици најчешће жене, али то све чешће постају и мушкарци, и тада је обично реч о вербалном насиљу које је последица неуспешног или пропалог емотивног односа.

Огроман је значај очувања породице као здраве и стабилне јединке, због чега је насиље у породици социолошки, психолошки, правни, а генерално и свеобухватни друштвени проблем. Проблему насиља у породици приступало се различито у зависности од степена развоја друштва и активности државе, с тим што се породично насиље дуго није сматрало проблемом и што многи чак нису ни знали да постоји. Често се констатује да насиље у породици прати веома висока тамна бројка, због чега држава предузима одговарајуће мере како би се та тамна бројка смањила, а ефикасност откривања и спречавања насиља у породици подигла на виши ниво (Бошковић, Пухача, 2019: 31).

У циљу повећања ефикасности откривања и спречавања насиља у породици Република Србија је предузела одговарајуће мере па је, између осталог, усвојен Закон о спречавању насиља у породици (Службени гласник Републике Србије, бр. 94/2016) чија је примена отпочела 1. јуна 2017. године. Пре његовог доношења, „када је у питању правна заштита од насиља у породици, од значаја су (биле) кривичноправна, прекршајноправна (Закон о јавном реду и миру) и породичноправна заштита“ (Коларић, Марковић, 2016: 5). Ипак, сви претходно наведени видови правне заштите од насиља у породици нису дали одговарајуће резултате.² Имајући у виду да је у међувремену, 2011. године, усвојена Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (тзв. Истанбулска конвенција) и да ју је Република Србија ратификовала у октобру 2013. године (Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици – Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, бр. 12/2013), у складу са преузетим обавезама било је нужно донети Закон о спречавању насиља у породици.

Доношењем Закона о спречавању насиља у породици уведен је превентивни механизам заштите од насиља у породици, односно у складу са законским одредбама „уређени су спречавање насиља у породици и поступање државних органа и установа у спречавању насиља у породици и пружању заштите и подршке жртвама насиља у породици“ (чл. 1, ст. 1). На тај начин су активност и делатност надлежних државних органа у потпуности усмерене ка превентивном деловању, тј. спречавању евентуалног насиља у породици у будућности. У том смислу, занимљиво је указати на мишљење према којем је, „гледано из аспекта члана породице – ‘могуће жртве’, ЗСНП наглашено превентиван, а из аспекта члана породице – ‘могућег учиниоца насиља’, наглашено репресиван“ (Коларић, Марковић, 2018: 50).

---

² Детаљније о томе видети: Марковић, С. (2018). Полицијска стратегија у борби против насиља у породици – основна криминалистичко-стратешка усмерења у Републици Србији, *Безбедност*, LX(3), стр. 102.

Посебно су значајне одредбе Закона³ којима се уређује поступак спречавања насиља у породици (чл. 12–23), а које се односе на: пријаву и препознавање насиља у породици; поступање надлежних полицијских службеника, надлежног јавног тужиоца и суда. Знатан део Закона је посвећен и сарадњи надлежних државних органа и установа у спречавању насиља у породици, као и у заштити и подршци жртвама насиља у породици и жртвама кривичних дела предвиђених овим законом.

Имајући у виду тему рада и предмет истраживања, пре презентације резултата емпиријског истраживања о ефикасности примене хитних мера у Републици Србији, у наредном делу укратко ћемо указати на основне и најзначајније новине из Закона о спречавању насиља у породици, које се тичу овлашћења и поступања полицијских службеника у случајевима насиља у породици.

Поступање полицијских службеника у складу са одредбама Закона о спречавању насиља у породици

Доношењем Закона о спречавању насиља у породици полиција је овлашћена да самостално доноси наређење о изрицању две хитне мере: привремено удаљење учиниоца из стана и привремена забрана учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази. У вези са претходно наведеним, треба истаћи да полиција поступа по службеној дужности и да за изрицање хитних мера нису потребни сагласност ни одобрење јавног тужиоца или суда. Оно што је још значајније јесте да ни јавни тужилац ни суд не могу самостално изрећи хитну меру уколико је претходно није изрекао надлежни полицијски службеник, што само потврђује велики значај улоге полиције приликом процене ризика и изрицања хитних мера.

Ова улога полиције је веома одговорна јер је полицијски службеник тај који врши примарну процену затеченог стања. Уколико прва процена не буде добра, последице могу бити

---

³ Детаљније о циљу закона, о томе шта се сматра спречавањем насиља у породици, шта је непосредна опасност од насиља у породици и осталим генералним карактеристикама Закона видети: Бошковић, А., Пухача, Ј. (2019). *Анализа практичне примене Закона о спречавању насиља у породици, с посебним освртом на примену хитних мера*, *НБП – Журнал за криминалистику и право*, 24(1), стр. 33–35.

фаталне. Наравно, то не значи да треба отићи у другу крајност, па у сваком случају за који је поднета пријава за насиље у породици одмах, по систему аутоматизма, против лица за које је поднета пријава изрећи једну од предвиђених хитних мера. Због тога је изузетно важно да полицајац који врши процену буде првенствено специјализован за то, али и да има животног искуства и буде независан и непристрасан по питању ове проблематике (Бугарски, 2018: 102).

Да би надлежни полицијски службеник могао изрећи једну или обе претходно наведене хитне мере, неопходно је спровести одговарајућу процедуру предвиђену Законом. Наиме, када дође до случаја насиља у породици или непосредне опасности од њега, на лице места скоро увек излази полицијска патрола, што значи да није реч о надлежним полицијским службеницима који су завршили специјализовану обуку за спровођење овог закона. Полицијски службеници који су изашли на лице места спроводе све неопходне радње и мере како би спречили даље вршење насиља у породици и чињенично стање ствари документују у извештају о догађају. Тако се, на пример, посебна пажња обраћа на следећа питања: какво је стање жртве насиља (да ли је уплашена, узнемирана, суицидна, итд.), да ли је дошло до пружања медицинске помоћи жртви или другим лицима, где је указана медицинска помоћ, да ли је било пријаве насиља у претходном периоду, да ли постоје видљиви трагови насиља, итд. У складу са одредбама закона, полицијски службеници дужни су да одмах обавесте надлежног полицијског службеника о сваком насиљу у породици или непосредној опасности од њега и имају право да, сами или на захтев надлежног полицијског службеника, доведу могућег учиниоца у надлежну организациону јединицу полиције (чл. 14, ст. 1). Као што се види, надлежни полицијски службеник може наредити довођење могућег учиниоца у надлежну организациону јединицу полиције ради вођења поступка и овде се види „доминантна улога надлежног полицијског службеника у односу на остале полицијске службенике када је реч о спречавању насиља у породици јер их ова норма поставља на виши степен у хијерархијској лествици“ (Марковић, 2018: 105). У моменту довођења могућег учиниоца у надлежну организациону јединицу полиције, почиње искључива надлежност надлежног по-

лицијског службеника за вођење даљег поступка. Дакле, полицијски службеници који немају својство надлежног у смислу овог закона, могу изаћи на лице места, предузети све неопходне мере да се спречи даље вршење насиља, евидентирати чињенично стање ствари у извештају о догађају и извршити довођење могућег учиниоца у надлежну организациону јединицу полицију. Свако даље поступање према могућем учиниоцу насиља у породици везано је искључиво за надлежног полицијског службеника.

Након довођења следи поступак задржавања могућег учиниоца у надлежној организационој јединици полиције ради вођења поступка које може трајати најдуже осам часова. Не улазећи даље у критичку анализу оваквог законског решења, само ћемо истаћи да се поводом задржавања могућег учиниоца до осам часова по овом законском основу, не доносе ни решење ни наредба о задржавању, што је свакако веома дискутабилно јер овај вид задржавања дефинитивно представља облик лишења слободе.⁴ Најпре, током поступка у надлежној организационој јединици полиције могући учинилац мора да се поучи и да му се омогући контакт и коришћење услуга браниоца и правне помоћи у складу са Уставом и законима Републике Србије (чл. 14, ст. 3). Треба одмах истаћи да овде није реч ни о каквом случају обавезне одбране, већ се могући учинилац поучава о свом уставном праву да ангажује браниоца који ће му пружити одговарајућу правну помоћ у поступку који следи. Уколико могући учинилац изјави да не жели да ангажује браниоца, таква његова изјава ће се констатовати у записнику о изјашњењу и поступак ће се наставити у складу са законом. Уколико пак, могући учинилац изјави да жели да ангажује браниоца, поставља се питање да ли надлежни полицијски службеник треба да сачека долазак браниоца и одложи изјашњење могућег учиниоца и, ако треба, који период је у питању. Закон о спречавању насиља у породици не регулише ово питање, али у складу са одредбама Закона о полицији (Службени гласник Републике Србије, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018) у случају задржавања

⁴ За детаљну анализу овог питања видети: Ненадић, С. (2017). Pre-Crime концепт Закона о спречавању насиља у породици: обавезе државе и ризици по повреду људских права. *Страни правни живот*, 61(1): 162–166. Марковић, С. (2018). Полицијска стратегија у борби против насиља у породици – основна криминалистичко-стратешка усмерења у Републици Србији, *Безбедност*, LX(3), стр. 105–106.

полицијски службеник мора да одложи сва даља поступања до доласка браниоца, и то најдуже за два часа откако је лицу пружена могућност да обавести браниоца (чл. 87, ст. 3). Након истека рока од два часа, независно од тога да ли је бранилац дошао или није, надлежни полицијски службеник ће наставити са поступком, односно узеће изјашњење могућег учиниоца.

Надлежни полицијски службеник мора да могућем учиниоцу који је доведен у надлежну организациону јединицу полиције пружи прилику да се изјасни о свим битним чињеницама и његово изјашњење се документује у записнику о изјашњењу. Сам записник о изјашњењу, поред стандардних генералија које се односе на могућег учиниоца који даје изјашњење, времена и места где се даје изјашњење и правног основа, садржи и део који се односи на поuku о праву на контакт и коришћење услуга браниоца и правне помоћи, као и део који се односи на могућност стављања одређене примедбе. Записник о изјашњењу потписују надлежни полицијски службеник и могући учинилац који је дао изјашњење.

Поред изјашњавања могућег учиниоца, надлежни полицијски службеник дужан је да прикупи и потребна обавештења, како од других полицијских службеника (који су били на лицу места) тако и од жртве и од сваког другог лица које може дати одговарајуће информације у вези са конкретним случајем насиља у породици. Која су то све лица која могу пружити тражене информације јесте фактичко питање које зависи од конкретне ситуације и околности случаја.

Након прикупљања свих потребних обавештења надлежни полицијски службеник дужан је да процени ризик непосредне опасности од насиља у породици. Иначе, „идентификовање ризика од насиља у породици је процес препознавања опасности свих врста којима може да буде угрожена безбедност и интегритет чланова породице, што подразумева и препознавање услова (хазарда) који погодују опасностима (конкретне врсте насиља) услед којих долази до настанка ризичних догађаја (аката породичног насиља), на одређеном простору (општина, град, управни округ, Република).“ (Субошић, Стевановић, 2018: 27). При процени ризика нарочито се води рачуна о томе да ли је могући учинилац раније или непосредно пре процене ризика учинио насиље у породици и да ли је спреман да га понови, да ли је претио убиством или самоу-

биством, поседује ли оружје, да ли је ментално болестан или злоупотребљава психоактивне супстанце, да ли постоји сукоб око старатељства над дететом или око начина одржавања личних односа детета и родитеља који је могући учинилац, да ли је могућем учиниоцу изречена хитна мера или одређена мера заштите од насиља у породици, да ли жртва доживљава страх и како она процењује ризик од насиља (чл. 16, ст. 2). Према резултатима једног истраживања, „од свих ризика најчешћи су: жртва доживљава страх од могућег учиниоца, узнемиравање, претња жртви и члановима породице, конзумирање алкохола и раније понашање могућег учиниоца у односу на жртву.“ (Бугарски, 2018: 108). Важно је указати и на могућност – дакле, не обавезу – да пре окончања процене ризика надлежни полицијски службеник затражи мишљење центра за социјални рад.

Посебно је значајно истаћи да се процена ризика ради увек, дакле и онда када могући учинилац није доведен у надлежну организациону јединицу полиције, али тада се не може изрећи хитна мера јер се она изриче само према лицу које је доведено у надлежну организациону јединицу полицију. У сваком случају, уколико је процена ризика позитивна, тј. указује на непосредну опасност од насиља, надлежни полицијски службеник одмах доставља сва доступна обавештења о насиљу у породици или непосредној опасности од њега и процену ризика основном јавном тужиоцу на чијем подручју се налази пребивалиште односно боравиште жртве, центру за социјални рад и групи за координацију и сарадњу. Уколико је процена ризика негативна, тј. не указује на непосредну опасност од насиља, тада се сва доступна обавештења и процена ризика достављају основном јавном тужиоцу и центру за социјални рад.

Најзад, након овако спроведеног поступка, надлежни полицијски службеник може изрећи једну или обе хитне мере (привремено удаљење учиниоца из стана и привремена забрана учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази), уколико након процене ризика установи непосредну опасност од насиља у породици. Том приликом се доноси наређење за изрицање хитних мера које се уручује лицу коме је хитна мера изречена. Хитна мера коју изриче надлежни полицијски службеник траје 48 часова од уручења наређења.

Имајући у виду овакво овлашћење полиције у складу са одредбама Закона о спречавању насиља у породици, ово истраживање је усмерено ка анализи практичне примене хитних мера од стране полиције током две године примене Закона. Биће коришћен статистички метод, као и методи анализе, дедукције, компарације и дескрипције.

Укупан број и међусобни однос изречених хитних мера у периоду двогодишње примене Закона о спречавању насиља у породици

Као што је већ речено, доношењем Закона о спречавању насиља у породици полиција је овлашћена да самостално доноси наређење о изрицању две хитне мере: привремено удаљење учиниоца из стана и привремена забрана учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази. У овим случајевима полиција поступа по службеној дужности и приликом изрицања хитних мера нису потребни сагласност ни одобрење јавног тужиоца или суда. У том смислу се истиче да „наведено полицијско овлашћење треба да повећа ефикасност заштите од насиља у породици јер омогућава да се на насиље у породици реагује одмах и без одлагања, а на тај начин се примарно штити жртва, за разлику од дугогодишње праксе да се жртва, како би се избегло даље насиље, склањала из заједничког стана и да јој се тражило уточиште (на пример, привремени смештај у сигурној кући)“ (Бошковић, Пухача, 2019: 35–36). Такође, важно је истаћи да поступање на овај начин доводи до тога да је ирелевантно да ли ће жртва у неком скоријем периоду променити мишљење и исказ о могућем учиниоцу јер, уколико је учиниоцу изречена хитна мера и уколико се он, на пример, врати у стан по позиву жртве, то не мења чињеницу да он на тај начин крши изречену хитну меру, што представља прекршај у складу са одредбама Закона о спречавању насиља у породици.

Хитна мера се може изрећи лицу за које се установи да од њега прети непосредна опасност од насиља у породици, тј. када из понашања могућег учиниоца и других околности произилази да је он спреман да у времену које непосредно предстоји по први пут учини или понови насиље у породици. То понашање могућег учи-

ниоца може бити у вези са учињеним кривичним делом или прекршајем, а може се догодити и да није учињен ниједан казни деликт, али се на основу одређених околности мора проценити ризик и можда изрећи хитна мера лицу од којег прети опасност да ће у времену које непосредно предстоји по први пут учинити насиље у породици. У складу са одредбама Закона, могућем учиниоцу доведеном у надлежну организациону јединицу полиције могу се истовремено изрећи обе хитне мере. У том смислу, у наредном делу представимо резултате истраживања који се односе на укупан број и међусобни однос изречених хитних мера у периоду од 1. 6. 2017. до 31. 5. 2019. године на територији Републике Србије.

Табела 1. Хитне мере изречене од стране полиције⁵

Хитна мера/Период	Од 1. јуна 2017. до 31. маја 2018.	Од 1. јуна 2018 до 31. маја 2019.	Укупно
Привремено удаљења учиниоца из стана	7.877	8.057	15.934
Привремена забрана учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази	17.119	18.935	36.054
Укупно	24.996	26.992	51.988

Анализа наведених података наводи на неколико закључака. Најпре, у наведеном двогодишњем периоду изречено је укупно 51.988 хитних мера. Ако се тај број доведе у везу са двогодишњом применом Закона, може се утврдити дневни просек изрицања хитних мера – полиција је у просеку изрицала нешто више од 71 хитне мере дневно. На основу приказаних података не може се утврдити тачан број лица којима су хитне мере изречене, јер се једном лицу могу истовремено изрећи обе хитне мере. Ипак, ако се и претпостави да су у свим случајевима изрицане обе хитне мере истовремено, закључује се да су хитне мере у просеку изрицане према најмање 35 лица дневно. Другим речима, у

⁵ Подаци су добијени од Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

просеку је на сваки 41 минут неком лицу у Републици Србији изрицана хитна мера.

Тачан узрок оволико повећаног броја пријављених случајева насиља у породици не може се утврдити на овом нивоу истраживања, али свакако се могу поставити одређене хипотезе које је потребно доказивати у додатном истраживању на микронивоу. Најпре, поставља се питање да ли је број случајева насиља у породици у нашем друштву заиста повећан, или је само у питању повећан број пријављених, односно евидентираних случајева у односу на ранији период. Може се претпоставити да је овај закон охрабрио појединце (посебно жене) да пријављују случајеве насиља у породици, тако да је, самим тим, тамна бројка мања, а проценат откривених случајева насиља у породици знатно већи. Треба и на овом месту нагласити да је реч о пријављеним догађајима који су у вези са насиљем у породици и који не упућују нужно на кривично дело. То је важно истаћи јер се пре доношења ЗСНП пријава за насиље у породици односила на учињено кривично дело или прекршај, а сада се пријављује сваки догађај који указује на насиље у породици или непосредну опасност од њега. Колики је однос евидентираних догађаја са елементима насиља у породици и кривичног дела насиља у породици најбоље показују резултати једног истраживања у ком је утврђено да је „према подацима Полицијске управе у Новом Саду у периоду од 1. јуна 2018. године до 31. марта 2018. године евидентирано укупно 2.244 догађаја са елементима насиља у породици, а од тога је надлежно јавно тужилаштво квалификовало кривично дело насиља у породици у 677 случајева (Бугарски, 2018: 105). Према резултатима наведеног истраживања јасно је да кривично дело насиља у породици партиципира са 30% у свим евидентираним догађајима са елементима насиља у породици, што дефинитивно упућује на закључак да је новодонети закон охрабрио жене да знатно више пријављују случајеве насиља у породици него што је то раније био случај.

Имајући у виду оволико велики број изречених хитних мера од стране полиције, једна од хипотеза зашто је то тако јесте да надлежни полицијски службеници, користећи своје законско овлашћење, изричу хитне мере у више случајева него што је то реално оправдано, настојећи да на тај начин заштите потенцијал-

ну жртву, с једне стране, али и себе, с друге стране. Ова претпоставка се темељи на чињеници да се у пракси неколико пута догодило да надлежни полицијски службеник у конкретној ситуацији није изрекао хитну меру, а да је непосредно након такве његове процене дошло до насиља у породици, па чак и до смртног исхода. Положај надлежног полицијског службеника у поступку преиспитивања законитости његовог поступања у тим случајевима није био нимало повољан, тако да је број изречених хитних мера можда повећан да би се заштитили положај и интегритет надлежних полицијских службеника (Бошковић, Пухача, 2019: 37).

Поред претходно наведених хипотеза о узроцима повећаног броја пријављених случајева насиља у породици, свакако да је једна од могућих хипотеза и та да је повећан број случајева лажног пријављивања. Сама законска конструкција која предвиђа појам могућег учиниоца, а за којег Закон иначе не даје дефиницију, као и понашање могућег учиниоца и околности које би указивале на спремност могућег учиниоца да у времену које непосредно предстоји по први пут учини насиље у породици, свакако повећавају могућност злоупотребе и лажног пријављивања. У прилог томе се истиче да „из појма могућег учиниоца логично следи да његов учинилац може да учини насиље у породици, а и не мора. Како је могуће да неко буде жртва иако се дело које га виктимизује није још ни десило? Свакако би онда било логично и за жртву користити израз могућа жртва насиља у породици. У супротном се долази до апсурдног закључка да ће учинилац можда учинити дело, а можда и неће, али је жртва у оба случаја виктимизована“ (Ристивојевић, 2017: 10).

На основу представљених података интересантно је сагледати и анализирати тенденцију изрицања појединих хитних мера. Током двогодишње примене Закона укупно је изречено 51.988 хитних мера, од чега 36.054 (односно 69,3%) привремених забрана учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази, док је привремено удаљење учиниоца из стана изречено у 15.934 случаја (30,7%). Слична, али не баш потпуно иста тенденција може се приметити и гледано по годинама. Наиме, током прве године примене Закона изречено је укупно 24.996 хитних мера, од чега 17.119 (односно 68,5%) привремених забрана учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази и 7.877 (односно

31,5%) привремених удаљења учиниоца из стана. Ипак, током друге године примене Закона може се приметити за нијансу другачија тенденција када је у питању изрицање ових хитних мера. Наиме, изречено је укупно 26.992 хитне мере, од чега 18.935 привремених забрана учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази, што чини чак 70,1%, док је привремено удаљење учиниоца из стана изречено у 8.057 случајева или 29,9% од укупног броја. На овом месту треба истаћи да у практичном поступању надлежни полицијски службеник приликом изрицања хитне мере привременог удаљења учиниоца из стана у готово свим случајевима истовремено изриче и привремену забрану учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази, што је сасвим логично имајући у виду њену природу. Тешко је замислити ситуацију у којој ће надлежни полицијски службеник изрећи само хитну меру привременог удаљења учиниоца из стана, а да том приликом не изрекне и хитну меру привремене забране учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази, али то свакако није немогуће. С друге стране, изрицање хитне мере привремене забране учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази не мора нужно да повлачи и изрицање друге, строже мере, привременог удаљења из стана. У сваком случају, на основу представљених резултата истраживања може се закључити да се у више од две трећине свих случајева (око 70%) постојања непосредне опасности од насиља у породици изриче хитна мера привремене забране учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази, а у мање од трећине случајева (око 30%) хитна мера привременог удаљења учиниоца из стана.

Укупан број и међусобни однос изречених хитних мера по појединим полицијским управама у Републици Србији

За разлику од претходног дела рада, у којем је анализирана примена хитних мера од стране надлежних полицијских службеника на целокупној територији Републике Србије, у наредном делу представимо резултате истраживања који се односе на број изречених хитних мера по појединим полицијским управама. На овај начин могу се извући одређени закључци о томе који делови Србије су најугроженији када је у питању опасност од насиља у

породици, односно у којим подручним полицијским управама се највише изричу хитне мере. У том смислу, превасходно треба сагледати проценат изречених хитних мера у четири највеће полицијске управе у Србији (Београд, Ниш, Нови Сад и Крагујевац).

Табела 2. Изречене хитне мере по појединим полицијским управама⁶

Полицијска управа	Хитне мере изречене у периоду од 1. јуна 2017. до 31. маја 2018. године			Хитне мере изречене у периоду од 1. јуна 2018. до 31. маја 2019. године		
	Привремено удаљење учиниоца из стана	Привремена забрана учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази	Укупно	Привремено удаљење учиниоца из стана	Привремена забрана учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази	Укупно
ПУ за Град Београд	866	1.822	2.688	771	1.606	2.377
ПУ Ниш	558	1.151	1.709	607	1.228	1.835
ПУ Нови Сад	802	1.399	2.201	899	1.789	2.688
ПУ Крагујевац	251	742	993	277	974	1.251
Укупно	2.477	5.114	7.591	2.554	5.597	8.151

Из претходно представљених података могу се извући одређени закључци. Најпре, укупно гледано, у наведене четири полицијске управе током двогодишње примене Закона изречене су 15.742 хитне мере, што чини 30,3% укупног броја изречених хитних мера у Републици Србији, који износи 51.988. Дакле, нешто мање од трећине укупног броја свих изречених хитних мера у Републици Србији евидентирано је у четири наведене полицијске управе. Имајући у виду да број становника у те четири полицијске управе чини нешто више од трећине укупног становништва у Републици Србији (око 2,5 милиона) (*Општине и региони*, 2016: 17–22), оваква територијална распоређеност изречених хитних мера сасвим је логична и без неких великих одступања.

⁶ Подаци су добијени од Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Међутим, одмах се може приметити да је број изречених хитних мера у ПУ Нови Сад у односу на друге полицијске управе, имајући у виду број становника, несразмерно висок. Наиме, у двогодишњој примени Закона на подручју ПУ Нови Сад изречено је укупно 4.889 хитних мера. Ако се подаци упореде с Београдом, који има 4–5 пута више становника од Новог Сада, може се уочити очигледна несразмера. У том смислу, у Београду је током двогодишње примене Закона изречено укупно 5.065 хитних мера. Поредити те податке, видимо да је у Београду за две године примене Закона изречено само 176 хитних мера више у односу на Нови Сад. Процентуално гледано, у Београду је само за 3,6% изречено више хитних мера него у Новом Саду у периоду од две године. Ако се посматра одвојено по годинама, резултати су још интересантнији. Наиме, у Београду је у првој години примене Закона, у односу на Нови Сад, изречено 487 хитних мера више, односно процентуално гледано за 22% више. Међутим, посматрајући податке који се односе на другу годину примене Закона, можемо приметити да је на подручју ПУ Нови Сад изречено чак 311 (односно 13,1%) хитних мера више него на подручју ПУ за град Београд. Уколико се анализира само хитна мера привременог удаљења учиниоца из стана, може се приметити да је у периоду двогодишње примене Закона изрицана више на подручју ПУ Нови Сад него на подручју ПУ за град Београд, и то тако што је у Новом Саду изречена 1.701, а у Београду 1.637 пута. На основу свега реченог, можемо закључити да надлежни полицијски службеници у Новом Саду веома често прибегавају изрицању хитних мера, квантитативно гледано, у односу на ПУ за Град Београд, иако је разлика у броју становника велика. На овом месту треба поменути да један од разлога можда не толико великог броја изречених хитних мера на подручју ПУ за град Београд јесте и тај што је пракса показала да на подручју ове полицијске управе ЗСНП нема примарну примену у односу на Законик о кривичном поступку, тј. када је у питању поступање поводом кривичног дела насиље у породици, често и не буде изречена ниједна хитна мера јер је према осумњиченом одређено задржавање до 48 сати и касније евентуално притвор. На основу сазнања аутора, у великој већини подручних полицијских управа у Србији пракса је таква да највећи број надлежних полицијских

службеника примарно примењује одредбе ЗСНП, а тек након тога одредбе ЗКП, Закона о прекршајима и друге законе чија примена долази у обзир у конкретном случају.⁷ У сваком случају, за добијање релевантнијих и конкретнијих података о узроцима оволиког броја изречених хитних мера на подручју ПУ Нови Сад у односу на ПУ за град Београд и у односу на друге подручне полицијске управе, било би неопходно спровести једно микроистраживање, које би обухватило и адекватан интервју с надлежним полицијским службеницима.

Продужење изречених хитних мера

Наредни део истраживања посвећен је питању продужења изречених хитних мера, тј. у којем обиму надлежни суд доноси решење о продужењу хитне мере на основу предлога јавног тужиоца.

Табела 3. Број продужених хитних мера⁸

	У периоду од 1. јуна 2017. до 31. маја 2018. године	У периоду од 1. јуна 2018. до 31. маја 2019. године	Укупно
Број продужених хитних мера	14.126	17.172	31.298
ПУ за Град Београд	1.306	717	2.023
ПУ Нови Сад	864	2.002	2.866
ПУ Ниш	928	1.206	2.134
ПУ Крагујевац	625	513	1.138

Када се у целини сагледа претходни двогодишњи период примене Закона, може се приметити да су изречене хитне мере

⁷ Детаљније о аргументацији зашто Закон о спречавању насиља у породици има примарну примену у односу на Законик о кривичном поступку видети у: Вошковић, А., Рисимић, Р. (2018). Domestic violence – the most important novelties of the law on prevention of domestic violence and some criminal law aspects, *From unlawfulness to legality*, Pokrajinski zaštitinik građana – ombudsman i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, стр. 398–399.

⁸ Подаци су добијени од Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

продужене у 31.298 случајева, што у односу на 51.988 изречених хитних мера представља 60,2%. Ипак, значајно је сагледати однос продужених и изречених хитних мера у две године примене Закона појединачно. На основу података који се односе на прву годину примене Закона, може се уочити да су хитне мере продужене у 14.126 случајева, што у односу на 24.996 укупно изречених хитних мера чини 56,5%. С друге стране, у другој години примене Закона продужене су 17.172 хитне мере, што у односу на 26.992 укупно изречених хитних мера представља 63,6%. Имајући у виду претходно речено, може се закључити да је тенденција продужења изречених хитних мера у порасту како примена Закона одмиче, јер је у другој години примене Закона продужено значајно више хитних мера него у првој години примене Закона (за 7% више).

Сагледавањем односа продужених и изречених хитних мера у појединим полицијским управама у Србији долази се до веома интересантних и помало контрадикторних резултата. Наиме, у ПУ за Град Београд хитна мера је продужена у 2.023 случаја, што у односу на 5.065 укупно изречених хитних мера представља само 39,9%. Када се сагледа само друга година примене Закона, тај број је још мањи, тј. хитна мера је продужена у 717 случајева, што у односу на 2.377 укупно изречених хитних мера представља само 30,2%. Дакле, на подручју ПУ за Град Београд проценат продужених хитних мера знатно је нижи него на републичком нивоу. С друге стране, када се сагледају резултати истраживања за подручје ПУ Нови Сад, долази се до веома занимљивих резултата. Наиме, у првој години примене Закона продужене су 864 хитне мере или само 39,2% у односу на 2.201 укупно изречену хитну меру. Међутим, у другој години примене Закона тај тренд се потпуно мења на тај начин што су продужене 2.002 хитне мере у односу на 2.688 укупно изречених хитних мера, што чини чак 74,5%. Може се уочити да је потпуно промењена тенденција продужења хитних мера на подручју ПУ Нови Сад, имајући у виду да се процентуално хитне мере више продужују за 35% у другој години примене Закона.

Када је реч о продужењу хитних мера на подручју ПУ Нови Сад, интересантни су резултати једног истраживања који показују да је у периоду од 1. јуна 2017. до 31. марта 2018. године

полиција изрекла укупно 1.951 хитну меру, јавни тужилац поднео предлог за продужење хитне мере у 891 случају, а надлежни суд у 879 случајева усвојио предлог тужиоца и продужио хитну меру (Бугарски, 2018: 108–110). Ти резултати показују да је хитна мера продужена у 879 од 1.951 случајева, што чини 45% – слично проценту који смо утврдили у нашем истраживању.

Ипак, могу се уочити и одређена одступања и неслагања у погледу броја изречених и продужених хитних мера између ова два истраживања⁹, што упућује на додатан опрез приликом вршења оваквих анализа. Наиме, основно питање које се може поставити у овом случају јесте питање ажурности података, посебно оних за 2017. годину, када су се сви подаци о изреченим хитним мерама водили ручно. Од 1. јануара 2018. године Министарство унутрашњих послова увело је нову апликацију под називом *Спречавање насиља у породици*, у којој се евидентирају поступања надлежних полицијских службеника у складу с одредбама Закона о спречавању насиља у породици. Апликација пружа могућност и уједно обавезује надлежне полицијске службенике да евидентирају све догађаје по којима је поступано у складу с одредбама Закона. Такође, поред уноса и евидентирања догађаја и различитих претрага према задатим параметрима, апликација омогућава статистичку и аналитичку обраду података на основу којих се може анализирати стање у области породичног и партнерског насиља, планирати програми превенције и информисати јавност о појавним облицима насиља у породици. Уз помоћ наведене апликације, подаци из свих полицијских управа у Србији ажурирају се на дневном нивоу, што треба да омогући лакше вођење евиденција о изреченим хитним мерама, с једне стране, али и да спречи евентуалне грешке приликом евидентирања, с друге стране (Бошковић, Пухача, 2019: 42).

---

⁹ На пример, према подацима нашег истраживања током целе прве године примене Закона на подручју ПУ Нови Сад продужене су 864 хитне мере, а према резултатима претходно наведеног истраживања до 15. априла 2018. године (месец и по дана пре истека прве године примене Закона) продужена је 891 хитна мера.

Прекршај – кршење изречене хитне мере

Закон о спречавању насиља у породици прописује и одређене прекршаје. Тако, у складу са чл. 36 Закона, казном затвора до 60 дана казниће се за прекршај лице које прекрши хитну меру која му је изречена или продужена, с тим да се осуђујућа пресуда за овај прекршај може извршити и пре њене правоснажности према Закону о прекршајима.

Имајући у виду овакве законске одредбе, интересантно је сагледати и анализирати однос укупног броја изречених и прекршених хитних мера како бисмо дошли до одређених закључака који ће указати на обим, тј. заступљеност кршења изречених хитних мера у претходне две године примене Закона.

Табела 4. Број прекршених хитних мера¹⁰

	У периоду од 1. јуна 2017. до 31. маја 2018. године	У периоду од 1. јуна 2018. до 31. маја 2019. године	Укупно
Број прекршених хитних мера	1.594	1.421	3.015
ПУ за Град Београд	142	48	190
ПУ Нови Сад	150	145	295
ПУ Ниш	118	158	276
ПУ Крагујевац	52	12	64

Гледано у целости за територију Републике Србије, за претходни двогодишњи период примене Закона изречене хитне мере прекршене су у 3.015 случајева, што у односу на 51.988 укупно изречених хитних мера представља само 5,8%. У просеку гледано, изречене хитне мере крше се у сваком седамнаестом случају. Ипак, значајно је сагледати податке који говоре о односу прекршених и изречених хитних мера у првој и другој години примене Закона појединачно. Подаци за прву годину примене Закона показују да су изречене хитне мере прекршене у 1.594 случаја, што у односу на 24.996 укупно изречених хитних мера представља 6,4%. Насупрот томе, у другој години примене Закона

¹⁰ Подаци су добијени од Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

изречене хитне мере су прекршене у 1.421 случају, што у односу на укупан број изречених хитних мера од 26.992 чини свега 5,3%. На основу оваквих података може се закључити да је кршење изречених хитних мера у паду како примена Закона одмиче, имајући у виду да је у другој години примене Закона број прекршених изречених хитних мера знатно мањи. Сигурно да се један од разлога који је довео до смањења броја кршења изречених хитних мера у другој години примене Закона огледа у извесности казне затвора за лице које учини овај прекршај. Наиме, у највећем броју случајева, када се изречена хитна мера прекрши, примењује се члан 190 Закона о прекршајима, којим је предвиђено привођење осумњиченог за извршење прекршаја пре покретања поступка. У тим случајевима осумњичени се приводи без одлагања и „судија најчешће одлуку доноси у тзв. хитном поступку, чије су карактеристике извршење пре правоснажности и кратки рокови за жалбу и одлуку другостепеног суда по жалби“ (Јеличић, 2018: 55). Том приликом се лице које је прекршило хитну меру одмах осуђује на казну затвора и упућује на њено издржавање пре правоснажности пресуде.

Најзад, значајно је сагледати и однос прекршених и изречених хитних мера у четири највеће полицијске управе будући да се на њиховој територији изриче скоро трећина свих хитних мера у Републици Србији. Када је у питању ПУ за Град Београд, изречена хитна мера је прекршена у 190 случајева, што у односу на 5.065 укупно изречених хитних мера представља свега 3,75%. Још је индикативнији податак да је у другој години примене Закона на подручју ПУ за Град Београд прекршено свега 48 хитних мера што у односу на 2.377 укупно изречених хитних мера представља само 2%. Произилази јасан закључак да је на подручју ПУ за Град Београд проценат прекршених хитних мера у великој мери мањи него на републичком нивоу. На подручју ПУ Нови Сад прекршено је 295 хитних мера, што у односу на 4.889 укупно изречених чини 6%, што је за нијансу више у односу на републички ниво. Даље, на подручју ПУ Ниш прекршено је 276 хитних мера, што у односу на 3.544 укупно изречених чини 7,8%, што је у односу на републички ниво (5,8%) значајно више. Најзад, на подручју ПУ Крагујевац прекршене су 64 хитне мере, што у

односу на 2.244 укупно изречене хитне мере чини само 2,85%, што је у знатној мери мање у односу на републички просек.

Закључак

Ефикасност супротстављања насиљу у породици у Републици Србији је, доношењем Закона о спречавању насиља у породици, свакако подигнута на виши ниво. Поред већ постојећих закона који су већински усмерени ка сузбијању насиља у породици, новим Законом се у први план ставља превентивна функција државних органа, односно спречавање насиља у породици. Полиција је постала незаобилазан државни орган у спречавању насиља у породици имајући у виду ексклузивно право надлежних полицијских службеника да изричу хитне мере, тј. чињеницу да те мере иницијално не може изрећи ниједан други државни орган. Такође, може се приметити да у Закону постоји доста правних празнина и недоречености које отежавају практично поступање надлежних полицијских службеника и изазивају различита тумачења. Све то доводи до тога да се Закон на територији Републике Србије не примењује уједначено, а самим тим ни заштита жртве насиља у породици није на истом нивоу на подручјима различитих подручних полицијских управа. У том смислу, свакако је једна од препорука да се размисли о евентуалним изменама и допунама закона или о доношењу одређеног подзаконског акта који би решио ове недоумице и обезбедио јединствену и уједначену примену Закона на територији целе државе. Самим тим обезбедила би се и истоветна заштита жртве насиља у породици, независно од тога у ком делу територије Србије је пријављен догађај у вези са насиљем у породици.

Из резултата емпиријског истраживања које је презентирано у овом раду могу се извући одређени закључци који се тичу обима примене хитних мера за претходне две године примене Закона. Најпре, укупно гледано, изречено је 51.988 хитних мера за наведени двогодишњи период, тј. полиција је у просеку изрицала нешто више од 71 хитне мере дневно, односно изрицала их је према најмање 35 лица дневно. Ови подаци јасно указују да је број пријављених догађаја у вези са насиљем у породици у порасту, али свакако треба имати у виду да овде није

реч искључиво о пријављеним кривичним делима – хитна мера се може изрећи поводом сваког догађаја који указује на то да се насиље у породици може догодити у времену које непосредно предстоји. На основу анализе односа и заступљености две Законом прописане хитне мере у представљеним резултатима истраживања може се закључити да се у више од две трећине случајева (око 70%) постојања непосредне опасности од насиља у породици изриче хитна мера привремене забране учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази, а у мање од трећине случајева (око 30%) хитна мера привременог удаљења учиниоца из стана.

Даље, када се сагледа укупан број и међусобни однос изречених хитних мера по појединим полицијским управама, може се закључити да је нешто мање од трећине укупног броја свих изречених хитних мера у Републици Србији евидентирано у четири највеће полицијске управе. Имајући у виду да број становника у те четири полицијске управе чини нешто више од трећине укупног становништва у Републици Србији, оваква територијална распоређеност изречених хитних мера сасвим је логична и без неких великих одступања. Међутим, гледајући појединачно, може се закључити да је број изречених хитних мера на подручју појединих полицијских управа несразмерно већи имајући у виду број становника на том подручју што, свакако оставља простора за спровођење једног микроистраживања како би се евентуално утврдили разлози за такво поступање.

Када је у питању обим продужења изречених хитних мера од стране суда, може се приметити да су изречене хитне мере за претходни период двогодишње примене Закона продужене у 60,2% случајева. Гледано појединачно по годинама, приметан је пораст тенденције продужења изречених хитних мера како примена Закона одмиче – у другој години примене Закона продужено је значајно више хитних мера него у првој години примене Закона (за 7% више).

На крају, гледано у целости за територију Републике Србије, за претходни двогодишњи период примене Закона изречене хитне мере су прекршене у само 5,8% случајева. Такође, подаци указују да је кршење изречених хитних мера у паду како примена

Закона одмиче, имајући у виду да је у другој години примене Закона број прекршених изречених хитних мера знатно мањи.

Литература

1. Бошковић, А., Пухача, Ј. (2019). Анализа практичне примене Закона о спречавању насиља у породици, с посебним освртом на примену хитних мера. *НБП – Журнал за криминалистику и право*, 24(1): 30–48.
2. Воšković, А., Risimović, R. (2018). Domestic violence: the most important novelties of the Law on Prevention of Domestic Violence and some Criminal Law Aspects. In Z. Pavlović (ed.), *From Unlawfulness to Legality* (pp. 389–404). Pokrajinski zaštitinik građana – ombudsman i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Novi Sad.
3. Бугарски, Т. (2018). Борба против насиља у породици у пракси надлежних органа у Новом Саду, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 52(1): 95–121.
4. Јеличић, М. (2018). Прекршајна правна функција полиције. *Безбедност*, 60(1): 48–67.
5. Коларић, Д., Марковић, С. (2018). Поједине недоумице у примени Закона о спречавању насиља у породици. *Анали Правног факултета у Београду*, 66(1): 45–71.
6. Коларић, Д., Марковић, С. (2016). *Закон о спречавању насиља у породици према стању законодавства од 24. новембра 2016. године*, Службени гласник, Београд.
7. Марковић, С. (2018). Полицијска стратегија у борби против насиља у породици – основна криминалистичко-стратешка усмерења у Републици Србији. *Безбедност*, 60(3): 100–116.
8. Nenadić, S. (2017). *Pre-Crime* koncept Zakona о sprečavanju nasilja u porodici: obaveze države i rizici po povredu ljudskih prava. *Strani pravni život*, 61(1): 155–168.
9. Републички завод за статистику (2016). *Општине и региони у Републици Србији*, <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2016/pdf/G201620.pdf>, доступан 20. 1. 2020.

10. Ристивојевић, Б. (2017). Да ли је нови Закон о спречавању насиља у породици опредмећење појаве тзв. безбедносног права? *Crimen*, 8(1): 3–21.
11. Субошић, Д., Стевановић, О. (2018). Могућности и ограничења процене општег ризика од насиља у породици применом матрица вероватноћа и последица. *Безбедност*, 60(1): 25–46.
12. *Закон о полицији*, Службени гласник Републике Србије, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018.
13. *Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици*, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, бр. 12/2013.
14. *Закон о спречавању насиља у породици*, Службени гласник Републике Србије, бр. 94/2016.

Results of an Empirical Study on the Effectiveness of Urgent Measures in the Republic of Serbia

Abstract: *Contemporary legislation, not only criminal and criminal proceedings law, has entered a new stage, that is currently underway and that is reflected in significant reforms and new legislation, as well as seeking new solutions to increase efficiency in preventing and combating domestic violence. The Republic of Serbia embarked on this path by adopting the Law on Prevention of Domestic Violence, which should primarily intensify the preventive action of the competent state bodies in cases of domestic violence. The Law on Prevention of Domestic Violence started to be applied on June 1, 2017 and given the fact that it has been applied for the past three years, it is necessary to carry out an adequate analysis and to evaluate whether it has increased efficiency when it comes to combating domestic violence. In this regard, the subject of this paper is primarily the analysis of the practical application of urgent measures provided by the Law imposed by the police, the public prosecutor and the court. This research will cover a period of two years of applying of the law, i.e. the period from June 1, 2017 to May 31, 2019. During the research, the statistical method was used along with the methods of analysis, deduction, comparison and description. The paper will*

analyse: both the total and the individual number of urgent measures imposed by the police; territorial distribution of the imposed urgent measures on the territory of the Republic of Serbia; imposing of extended urgent measures by the court, and a significant aspect of this research will be dedicated to the issue of violations of the imposed urgent measures.

Keywords: *Law on Prevention of Domestic Violence, police, urgent measures, Measure of Temporary Removal of the Perpetrator from the Apartment, Measure of Temporary Prohibition for the Perpetrator to Contact or Approach the Victim, violence*

Др Радивоје ЈАНКОВИЋ*

Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд

Др Филип КУКИЋ

Police Sports Education Center, Abu Dhabi Police 253, UAE

Др Ненад КОРОПАНОВСКИ

Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд

ДОИ: 10.5937/bezbednost2101044J

УДК: 796.012.1-057.875(497.11)

Оригинални научни рад

Примљен: 5. 3. 2020. године

Ревизија: 9. 11. 2020. године

Датум прихватања: 4. 3. 2021. године

Разлике базично-моторичких способности у односу на успех постигнут на пријемном испиту и ефикасност студирања

Сажетак: Систем селекције за упис на Криминалистичко-полицијски универзитет (КПУ) осмишљен је као вишедимензионални модел с циљем да се изаберу најквалитетнији појединци. Један од сегмената селекције јесте процена нивоа развијености базично-моторичких способности (БМС). Циљ овог рада било је утврђивање разлика иницијалног нивоа БМС кандидата у односу на успех постигнут на пријемном испиту и у односу на успешност процеса студирања. Анализиран је БМС 618 кандидата мушког пола, који се процењује у оквиру батерије тестова за упис на КПУ. Укупан узорак испитаника подељен је на подузорке: кандидати који нису уписани (НУ), кандидати који су уписани и нису завршили студије (НЗС) и они који су успешно завршили процес студирања (ЗС). Установљено је да су обе групе уписаних кандидата (НЗС и ЗС) имале статистички значајно бољи БМС у односу на НУ. Статистички значајне разлике између НЗС и ЗС нису утврђене. С обзиром на то да резултати на тестовима за процену БМС, који хипотетички представљају 20% од могућег укупног скорa на пријемном испиту, зависе од тренажног

---

* radivoje.jankovic@kpu.edu.rs

процеса који подразумева упорност, континуитет и посвећеност, може се закључити да је редовно физичко вежбање један од предуслова за упис на КПУ.

Кључне речи: *пријемни испит, моторичке способности, полицијско високо образовање.*

Увод

Физичке способности су један од главних показатеља доброг здравља и способности полицијских службеника, због чега су неизоставни сегмент селекционог процеса. Спектар полицијских дужности је широк и може подразумевати посао у канцеларији, за столом или у возилу, али и извршење захтевних психофизичких задатака као што су обезбеђивање спортских догађаја, савладавање осумњичених или пружање помоћи током ванредних ситуација. У одређеним ситуацијама дефинисаним законом, полицијски посао подразумева употребу средстава принуде, односно коришћење специјалних моторичких способности које су повезане са базичним моторичким способностима (Sörensen et al., 2000; Anderson et al., 2001; Anderson et al., 2002; Kukić, Maamari, 2017). Стратегија побољшања и дугорочног одржавања професионалне ефикасности и здравља полицајаца треба да буде базирана на научно заснованом систему који спроводе експерти, а који би за циљ морао да има константно побољшање процеса селекције. Процес селекције изузетно је важан за квалитет будућег кадра и самим тим бољу професионалну ефикасност службе. Такође, адекватно селектовани полицијски студенти (ПС) требало би да у мањој мери одустају током школовања, чиме се оптимизују економски трошкови едукације будућих полицијских службеника.

Моторичке способности ПС могу бити важан показатељ предикције успешности завршетка студија (Shusko et al., 2017; Lockie et al., 2019). Због тога, први корак који претходи едукацији будућих полицијских службеника представља процес селекције, у којем је један од главних параметара тестирање нивоа физичких способности у циљу одабира најспособнијих кандидата (Strating et al., 2010; Janković, Kogoranovski, 2017; Kogoranovski et al., 2020). Након селекције, током школовања, неопходни су даље развијање, одржавање и контрола моторичких способности. Такође, за време радне каријере периодично се проверава ниво

развијености базичних и специфичних моторичких способности, јер се неодговарајући ниво ових способности сматра лимитирајућим фактором у обављању професионалних дужности. То може довести до слабе продуктивности, повреда и дугорочних губитака радних способности, што коначно резултира губитком људских ресурса и економским трошковима (Lonsway, 2003). У складу с наведеним, квалитетна селекција која је праћена одговарајућим процесом студирања, веома је значајна за формирање полицијског службеника који ће моћи да професионално и ефикасно испуњава радне обавезе. На тај начин се остварују основни предуслови за развој сигурног друштва.

Концепт селекционог система разликује се широм света и заснива се на програмима конципираним према дужностима које ће ПС обављати после дипломирања (Annell et al., 2015; Lockie et al., 2019). На Криминалистичко-полицијском универзитету (КПУ) пријемни испит осмишљен је као вишедимензионални модел у оквиру којег се прво утврђују здравствено стање и когнитивне способности кандидата. Уколико су испунили прописане услове, систем селекције се наставља тако што се кандидатима бодују успех у претходном школовању и успешност на тестовима опште информисаности, српског језика и књижевности и на тесту за процену базичних моторичких способности (БМС). Успех из средње школе може се вредновати са максимално 40 бодова, док на сваком тесту на пријемном испиту кандидат може остварити највише 20 бодова. БМС се процењује на генералном нивоу, изражен је помоћу бодовног скорa и једини је тест на пријемном испиту који има елиминациони ниво дефинисан на осам бодова, што представља 33. перцентил опште младе и здраве популације у Републици Србији (Допсај и сар., 2007; Јанковић, Коропановски, 2017).

Процес селекције требало би да издвоји кандидате од којих се очекује да ће бити успешни и у процесу студирања. Међутим, истраживања показују да школовање не завршавају сви уписани студенти (Nora et al., 2005; Lockie et al., 2019). Ова проблематика разматрана је у неколико истраживања која су се односила на повезаност физичке активности, нивоа моторичких способности и физичке припремљености са успешношћу студирања (Danbert et al., 2014; Shusko et al., 2017; Lockie et al., 2019; Koropanovski et al.,

2020). Закључено је да физичка активност има позитиван утицај на успех, при чему су студенти који су били чланови спортеких група имали вишу просечну оцену студирања и укупан број остварених бодова (Danbert et al., 2014). Шаско и сарадници (Shusko et al. 2017) дошли су до закључка да лошији резултати у извођењу склекова и време које је потребно да се истрчи 1,5 миља приликом уписа на полицијску академију показују највећу повезаност са одустајањем од започетог школовања. Локи и сарадници (Lockie et al. 2019) утврдили су да кандидати са бољим способностима, приликом трчања високим интензитетом и вишим нивоом аеробне припремљености, имају веће шансе да заврше полицијску академију. Такође, у неким истраживањима утврђен је утицај физичког образовања и различитих наставних програма на моторичке способности студената у високом полицијском школству (Dimitrijević et al, 2014; Lagestad, Van den Tillaar, 2014), као и утицај физичких способности бруцоша на завршетак студија (Shusko et al., 2017; Lockie et al., 2019).

Генерално, сва ова истраживања истичу значај иницијалног нивоа моторичких способности код ПС, који можемо посматрати са два аспекта. Први се односи на успешност процеса студирања, док се други односи на потенцијално боље професионалне способности и здравствени статус током радне каријере. Циљ овог рада је утврђивање разлика иницијалног нивоа моторичких способности кандидата за упис на КПУ у односу на успех постигнут на пријемном испиту, као и утврђивање разлика у односу на успешност процеса студирања сагледану кроз завршетак студија.

Методe

Узорак испитаника

У истраживању је учествовало 618 кандидата мушког пола који су конкурисали за упис на КПУ у академској 2009/2010. години. Сви испитаници су прошли прописани систем селекције, односно, после лекарских прегледа и психолошких тестирања полагали су тестове предвиђене пријемним испитом. Од укупног узорка, 152 најбоље рангирана кандидата остварила су право да упишу КПУ. Преосталих 466 кандидата, на основу укупног броја

бодова, нису остварили право на упис и они су чинили групу неуписаних (НУ).

Друге две групе дефинисане су у односу на успешност студирања након периода од осам година након уписа. Прву групу чинило је 77 испитаника који нису завршили студије (НЗС), а другу групу 75 испитаника који су успешно окончали процес студирања на КПУ (ЗС).

Процедуре тестирања

Процена моторичких способности спроведена је као део пријемног испита за упис на КПУ, а истраживање је реализовано у складу са Хелсиншком декларацијом по препорукама експерата за биомедицинска истраживања на људским испитаницима (Christie, 2000).

Кандидати су били подељени у групе тако да се процена моторичких способности може реализовати у једном дану у складу са стандардизованим процедурама Лабораторије за процену општих моторичких способности КПУ. Тестирању је претходило десетоминутно загревање и десетоминутно активно разгибавање. После детаљног информисања и демонстрације сваког појединачног теста, сви испитаници су имали могућност једног пробног, а затим два максимална званична покушаја. По завршетку теста јасно су информисани о постигнутом резултату, а за даљу анализу бодован је бољи резултат. Изузетак су тестови за процену репетитивне снаге мишића прегибача трупа и аеробне издржљивости, на којима су кандидати имали само један максималан покушај. Разлог за то је дуже време које је потребно за енергетски опоравак после таквог типа мишићног напрезања. С обзиром на велики број кандидата, адекватно време опоравка нарушило би концепт ефикасног тестирања на пријемном испиту. Код осталих тестова период одмора између два појединачна покушаја износио је два минута, а између различитих тестова петнаест минута.

Процена максималне мишићне силе

Максимална сила мишића екстензора леђа (F_{max_BE}) мерена је у изометријским условима тестом „мртво дизање“ по-

влачењем тензиометријске сонде са A/D конвертором, која је повезана са софтверским системом (Dopsaj et al., 2000). Испитаник је стајао на платформи држећи шипку у ширини рамена испред себе, док је тело било нагнуто напред и стопала постављена у паралелној позицији у ширини кукова. После сигнала за почетак мерења, испитаник је испољавао максималну вољну изометријску контракцију у покушају опружања леђа. Током напрезања, без покрета у фронталној и латералној равни, максимално се ангажују мишићи лумбалног дела леђа, а добијени резултат изражен је у декањутнима (DaN).

Процена мишићне снаге ногу

Брзинска снага мишића ногу у хоризонталном правцу процењивана је тестом скок удаљ из места са замахом руку (SLJ) на основу стандардне процедуре (Pihlainen et al., 2018). Испитаници су стајали врховима прстију до линије обележене на тлу у позицији паралелног става у којем су стопала у размаку ширине кукова. Након зањиха телом и снажног предручења рукама вршио се максимално брз и снажан суножни одскок напред. Доскок се изводио суножно у паралелној позицији оба стопала. Удаљеност од одскочне линије до места доскока мерена је у сантиметрима, уз прецизност мерења од 1 cm (Markovic et al., 2007).

Абалаковим тестом (ABL) процењивана је брзинска снага мишића ногу у вертикалном правцу (Marković, Jarić, 2004). Од испитаника се захтевало да скочи увис највише што може из почетне позиције са замахом рукама, као и да доскочи што ближе месту одскока. Тестирање је реализовано на контактної платформи (Contact plate, Globus, Codogne, Italy; прецизности $\pm 0,001$ секунда) која бележи време лета (t). Висина центра гравитације изнад тла изражена је у сантиметрима и мерена је на основу времена лета коришћењем балистичког закона: $h = 1/8t^2g$ ($g = 9,81 \text{ m/s}^2$), за који је доказано да има висок ниво поузданости од $ICC > 0,9$ (Marković et al., 2004).

Процена мишићне снаге трупа и руку

Репетитивна снага прегибача трупа (SU30s) процењивана је тестом претклон трупа с ротацијом за 30 секунди (Dimitrijević et al., 2014). У почетној позицији испитаник је лежао на леђима с ногама савијеним у зглобу колена под углом од 90 степени и стопалима фиксираним за подлогу. Прсти на рукама су били преплетени, шаке су биле на потиљку и лактови ослоњени на тло. Испитаник је изводио подизање трупа с ротацијом прво на једну страну, а затим после враћања у почетну позицију исти покрет на другу страну (при том у сваком покушају мора да оствари контакт лакта са спољном страном супротног колена). Резултат је био изражен бројем правилно изведених понављања.

Процена репетитивне снаге мишића опружача руку извршена је тестом „склекови“ (PU) из упора предњег за десет секунди (Ebben et al., 2011). Испитаници су заузимали почетну позицију упор предњи на рукама. Шаке су биле у паралелној позицији постављене у ширини рамена. Тело се налазило у наглашеној статичкој контракцији која обезбеђује чврстину. Из почетне позиције испитаник се спуштао тако да грудима додирне подлогу само савијањем руку у зглобу лакта и рамена, а затим се опружањем враћао у почетну позицију. Очењивао се број правилно изведених склекова у временском интервалу од десет секунди (Допсај и сар., 2010).

Процена аеробне издржљивости

Општа аеробна издржљивост процењивала се Куперовим тестом (СТ). Испитаници су били распоређени у групама од 12 до 15. Стартовали су из позиције високог старта и имали задатак да за 12 минута претрче, односно савладају што већу дистанцу. Пређена дистанца мерила се у метрима са тачношћу од пет метара (Допсај и сар., 2010; Dimitrijević et al., 2014). Раније је утврђено да овај тест има високу предиктивну вредност, $r = 0,93$ и $p < 0,001$ (Bandyopadhyay, 2015).

Процена моторичке едукабилности

Моторичка едукабилност процењена је тестом „грчење и опружање“ (WBCE). Циљ теста је процена способности испитаника да разуме и научи сложен моторички задатак (Kolarević et al., 2014). У почетној позицији испитаник лежи на леђима на струњаџи, руке су у узручењу са шакама у ширини рамена, док су ноге састављене и опружене. Из почетне позиције једна нога се савијала док стопало не достигне линију колена опружене ноге. Задржавајући овај положај испитаник се окретао на бок са стране испружене ноге након чега је следило истовремено савијање целог тела (труп, ноге и руке) до заузимања потпуно згрченог положаја. Згрчени положај подразумевао је да се отворене шаке поставе у ниво слепоочница, да лактови буду наслоњени на горњу страну колена, да су ноге савијене, спојене и паралелне у положају максималне флексије у зглобовима колена и да стопала буду састављена у паралелној позицији уз дорзалну флексију. Чим би испитаник заузео позицију „грчења“ враћао се у почетну позицију истовременим опружањем целог тела. Описани покрет у тесту се изводио укупно 24 пута, по 12 пута у сваку страну. Извођење теста није имало временски оквир, али је испитаницима дата инструкција да вежбу изводе највећом могућом брзином. Свако неисправно понављање третирано је као грешка, а резултат је исказан као укупан број грешака.

Статистичка обрада података

Сви подаци анализирани су коришћењем дескриптивне статистике на основу које су израчунати параметри централне тенденције: аритметичка средина (Mean) и стандардна девијација (SD). Постојање разлика варијабилитета на генералном нивоу између група утврђена је применом мултиваријантне анализе варијансе (MANOVA), док је разлика између парова појединачних варијабли утврђена применом Бонферонијевог (Bonferroni) теста. Критеријум нивоа статистичких значајности разлика био је на 95%, односно $p < 0,05$ (Hair et al., 1998). Све статистичке анализе реализоване су применом софтверског пакета SPSS, Release 11.5.0 (Copyright by SPSS Inc., 1989–2002). Величина ефекта (ES) одре-

ђена је разликом средњих вредности група у односу на стандардну девијацију: $ES = (\text{Mean } 2 - \text{Mean } 1) / SD1$. Распон ES је дефинисан према добијеном коефицијенту и може бити мали $< 0,2$, умерен, између $0,2$ и $0,6$; велики, између $0,6$ и $1,2$; и веома велики $> 2,0$ (Sullivan, Feinn, 2012).

Резултати

Дескриптивни показатељи и резултати MANOVA анализе за моторичке способности на пријемном испиту приказани су у Табели 1. Резултати MANOVA анализе на генералном нивоу указују на постојање статистички значајних разлика у моторичким способностима између група (Wilk's $\lambda = 0,904$; $F = 3,953$; $p < 0,001$). Анализа је показала да постоје статистички значајне разлике за све посматране варијабле осим за Fmax_BE. Осетљивост разлика у односу на F вредност била је највиша за PU10s, а затим за SLJ, SU30s, WBCE, CT и ABL (Табела 1).

Табела 1. Резултати дескриптивне статистике и MANOVA

Варијабле	НУ (n = 466)	НЗС (n = 77)	ЗС (n = 75)	F
	Mean $\pm$ SD Min – Max	Mean $\pm$ SD Min – Max	Mean $\pm$ SD Min – Max	
Fmax_BE	144,43 $\pm$ 21,17 89,1 - 241,2	147,37 $\pm$ 20,42 102,0 - 193,6	143,82 $\pm$ 21,88 87,1 - 199,0	0,718
ABL**	44,10 $\pm$ 5,05 25,0 - 59,0	45,32 $\pm$ 4,64 35,0 - 56,0	46,33 $\pm$ 4,79 32,0 - 58,0	7,665
SLJ***	222,01 $\pm$ 19,12 173,0 - 272,0	229,13 $\pm$ 14,74 189,0 - 270,0	231,83 $\pm$ 17,97 165,0 - 277,0	12,376
PU10s***	10,92 $\pm$ 2,19 0,0 - 15,0	11,97 $\pm$ 1,49 8,0 - 15,0	11,84 $\pm$ 1,57 8,0 - 15,0	13,546
SU30s***	24,71 $\pm$ 3,53 11,0 - 39,0	26,00 $\pm$ 4,00 14,0 - 33,0	26,68 $\pm$ 3,36 18,0 - 35,0	12,627
WBCE***	8,85 $\pm$ 5,97 0,0 - 24,0	6,64 $\pm$ 5,12 0,0 - 24,0	6,37 $\pm$ 4,38 0,0 - 19,0	9,755
CT***	2602,89 $\pm$ 294,68 850,0 - 3235,0	2675,18 $\pm$ 256,05 1885,0 - 3110,0	2747,49 $\pm$ 240,50 2220,0 - 3360,0	9,507

** статистичка значајност разлике на нивоу $p < 0,01$

*** статистичка значајност разлике на нивоу $p < 0,001$

У Табели 2 приказани су резултати Бонферонијевог *post-hock* теста, где се виде статистички значајне разлике посматраних моторичких способности између група. Групе НЗС и ЗС нису се

разликовале и оствариле су статистички значајно боље резултате у односу на групу НУ у тестовима ABL, SLJ, PU10s, SU30s, WBCE и СТ.

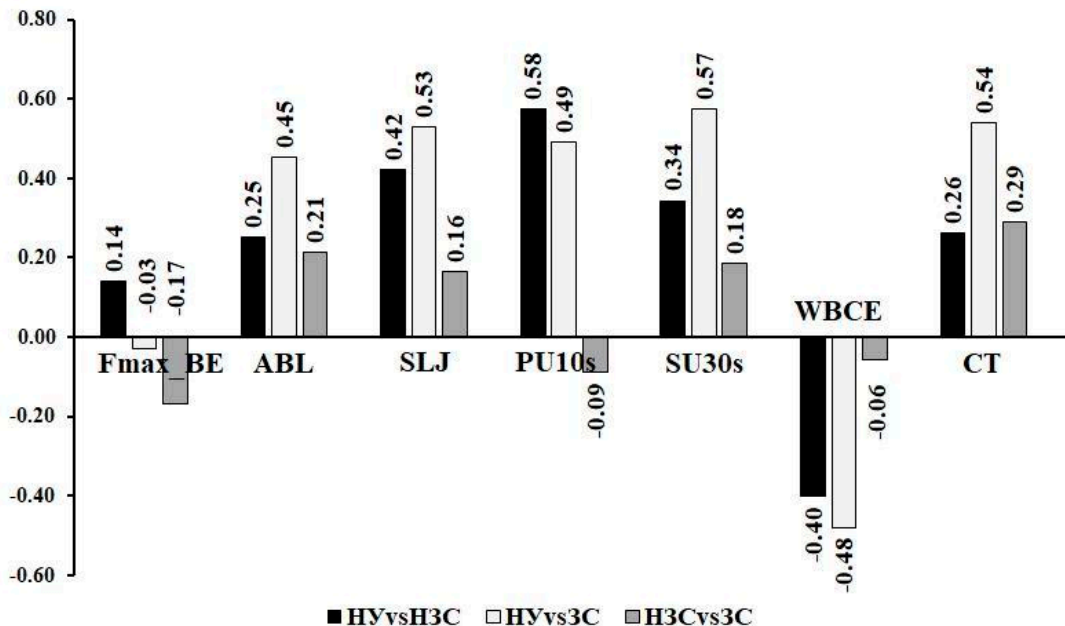
Табела 2. Резултати Бонферионијевог post-hock теста

Варијабле	Group	НЗС			НУ		
		Mean Difference	95% Confidence Interval		Mean Difference	95% Confidence Interval	
			LB	UB		LB	UB
Fmax_BE	ЗС	-3,55	-	4,69	-0,60	-6,93	5,72
	НЗС				2,95	-3,30	9,20
ABL	ЗС	1,01	-0,93	2,95	2,23*	0,75	3,72
	НЗС				1,23	-0,24	2,69
SLJ	ЗС	2,70	-4,51	9,90	9,82*	4,30	15,34
	НЗС				7,12*	1,66	12,59
PU10s	ЗС	-0,13	-0,93	0,66	0,92*	0,31	1,53
	НЗС				1,06*	0,45	1,66
SU30s	ЗС	0,68	-0,71	2,07	1,97*	0,91	3,04
	НЗС				1,29*	0,24	2,35
WBCE	ЗС	-0,26	-2,48	1,96	-2,48*	-4,18	-0,78
	НЗС				-2,22*	-3,90	-0,53
СТ	ЗС	72,31	-	182,96	144,60*	59,75	229,45
	НЗС		38,34		72,29	-11,61	156,19

* статистичка значајност разлике на нивоу $p < 0,01$

Анализом ES између НУ и НЗС установљена је умерена различитост, а PU10s праћена мањим разликама у SLJ, WBCE, SU30s, СТ и ABL (Слика 1). Узимајући у обзир показане дистинкције између НУ и ЗС, утврђена су одступања код SU30s, СТ и SLJ, праћена малим разликама за тестове WBCE, PU10s и ABL. Диспаритет између НЗС и ЗС установљен је само у СТ и ABL, док је разлика између осталих посматраних варијабли била мала.

Разлике базично-моторичких способности у односу на успех постигнут на пријемном испиту и ефикасност студирања

Слика 1. Разлике између група

Дискусија

Ова студија реализована је с циљем утврђивања разлика нивоа БМС између група које су дефинисане у односу на успех на пријемном испиту и успешности студирања. На генералном нивоу установљене су статистички значајне разлике између група у тестовима за процену брзинске снаге (ABL и SLJ), репетитивне снаге (PU10s и SU30s), као и код тестова WBCE и CT. Једина варијабла код које није утврђена разлика била је Fmax_BE. Између посматраних варијабли група ЗС и НЗС не постоје статистички значајне разлике. Међутим, разлике су установљене код варијабли између група НУ и ЗС, као и између НУ и НЗС (Табела 2).

Посматрањем максималних вредности БМС утврђено је да су поједини испитаници из групе НУ имали високо натпросечне резултате у свим варијаблама. Установљено је да су на тестирању за упис најбоље резултате у тестовима Fmax_B (241,2 DaN), ABL (59 cm) и SU30s (39 N^o) остварили управо кандидати који на основу укупног броја бодова нису стекли право за упис на КПУ (Табела 1). У истраживању Јанковића и Коропановског (2017) на узорку од 955

мушкараца који су уписали КПУ у периоду од 2012. до 2015. године установљено је да су кандидати који су остварили право на упис имали у просеку 33,23 бода из средње школе, 12,9 на тесту познавања српског језика, 13,1 на тесту опште информисаности и 11,7 на тесту за процену БМС (83,1%, 64,5%, 65,5% и 58,6% у односу на потенцијални максимум, респективно). Циљ селекционог процеса јесте валоризовање укупног успеха који је постигнут у свим областима пријемног испита у циљу одабира најквалитетнијих кандидата (Anell et al., 2015; Kororanovski et al., 2020), односно елиминације оних чије карактеристике или способности нису прихватљиве за школовање и каснији рад у полицији (Lonsway, 2003). На основу приказаног може се закључити да одређени кандидати, и поред адекватне физичке припремљености, нису показали задовољавајући успех у средњој школи, као ни на тестовима опште информисаности и познавања српског језика. Другим речима, с обзиром на структуру селекционог система на КПУ неопходно је да кандидати остваре адекватан успех у свим сегментима пријемног испита како би остварили право на школовање.

Утврђено је да ни код једне посматране варијабле група ЗС и НЗС нису уочене статистички значајне разлике. Међутим, може се приметити да су студенти који су завршили студије имали боље резултате на свим тестовима осим PU10s, што у одређеној мери указује на њихову бољу утренираност. Такође је установљено да нико од кандидата, који су се уписали и завршили студије, на тесту WBCE није имао максималан број грешака (Табела 1). У истраживању Janković et al. (2013) потврђено је да одређени сегменти БМС на пријемном испиту, осим на успешност уписа, утичу на то да ли ће се студенти школовати као буџетски или самофинансирајући. Резултати тог истраживања такође су показали да буџетски студенти имају статистички значајно боље резултате у тестовима ABL, SLJ и SU30s.

Може се претпоставити да је разлог изостанка разлика варијабле $F_{\max\_BE}$ последица анализе апсолутних вредности резултата добијених на тестовима, што омогућава да људи већих телесних димензија и телесне масе остварују већу силу (Marković, Jarić, 2004; Jarić et al., 2005). Без обзира на већу мишићну масу, људи с већим телесним димензијама и већом телесном масом (укључује и већу масну компоненту) остварују слабије резултате у ре-

петитивној снази, брзинској снази, агилности и аеробној издржљивости (Dawes et al., 2017; Kukić et al., 2018; Mitrović et al., 2015).

Бољи резултати на тестовима за процену БМС могу се остварити уз адекватан и континуиран тренажни процес који у значајној мери захтева упорност и посвећеност (Koropranovski et al., 2020). Може се претпоставити да су кандидати који су показали виши ниво физичке припремљености и тиме остварили право на упис развили одређени стил живота који укључује редовно физичко вежбање и који посредно може утицати на успешност студирања. У прилог томе говори и истраживање које су спровели Локи и сарадници (Lockie et al. 2019). Установили су да је нижа аеробна моћ бруцоша, односно нижа физичка припремљеност, један од разлога за напуштање полицијске академије. Због свега наведеног развој физичких способности пре уписа, али и њихово одржавање током студија, могли би да имају важну улогу у повећању шанси за успешан завршетак студирања. На основу резултата ове студије може се закључити да упорност и посвећеност које се односе на физичко вежбање, представљају један од фактора ефикасног студирања са аспекта завршетка студија.

Закључак

У овом истраживању анализирани су резултати БМС који су прикупљени током пријемног испита на КПУ, с циљем утврђивања разлика између испитаника који су уписали студије и завршили их, испитаника који су уписали студије али их нису завршили и испитаника који нису успели да упишу студије. Резултати су показали да постоје разлике између анализираних група: кандидати који су уписали студије имали су бољи БМС (осим максималне силе мишића опружача леђа) у односу на оне који нису успели да упишу студије, без обзира што је на пријемном испиту овај сегмент заступљен са 20% укупног могућег броја бодова.

Резултати на тестовима за процену БМС зависе од тренажног процеса, који између осталог подразумева упорност, континуитет и посвећеност. Може се претпоставити да ове особине могу имати позитиван утицај на успех како на пријемном испиту тако и на студијама. Такође, на основу добијених резултата установљено

је да кандидати с вишим иницијалним нивоом развијености БМС имају боље изгледе за упис на КПУ.

Лимитираност овог истраживања односи се на чињеницу да су анализиране БМС само на иницијалном нивоу, односно на недостатак података о нивоу БМС за групу НЗС у моменту напуштања студија. Због тога је у наредним истраживањима потребно систематски пратити и утврдити утицај студирања на ниво БМС студената КПУ. Коначно, може се закључити да би перманентно праћење нивоа БМС могло да омогући дијагностиковање негативних промена у домену физичке активности, где ова активност представља један од предикторских фактора за напуштање студија.

Литература

1. Anderson, G.S., Litzenger, R., Plecas, D. (2002). Physical evidence of police officer stress. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 25(2), 399–420.
2. Anderson, G. S., Plecas, D., Segger, T. (2001). Police officer physical ability testing – Re-validating a selection criterion. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 24(1), 8–31.
3. Annell, S., Lindfors, P., Sverke, M. (2015). Police selection – implications during training and early career. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 38(2), 221–238.
4. Bandyopadhyay, A. (2015). Validity of Cooper’s 12-minute run test for estimation of maximum oxygen uptake in male university students. *Biology of Sport*, 32(1), 59–63.
5. Christie, B. (2000). Doctors revise declaration of Helsinki. *BMJ (Clinical Research Ed.)*, 321(7266), 913.
6. Danbert, S.J., Pivarnik, J.M., McNeil, R.N., Washington, I.J. (2014). Academic success and retention: the role of recreational sports fitness facilities. *Recreational Sports Journal*, 38(1), 14–22.
7. Dawes, J., Lindsay, K., Bero, J., Elder, C., Kornhauser, C., Holmes, R. (2017). Physical fitness characteristics of high vs. low performers on an occupationally specific physical agility test for patrol officers. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 31(10), 2808–2815.

8. Dimitrijević, R., Koropanovski, N., Dopsaj, M., Vučković, G., Janković, R. (2014). The influence of different physical education programs on police students' physical abilities. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 37(4), 794–808.
9. Допсај, М., Благојевић, М., Маринковић, Б., Миљуш, Д., Вучковић, Г., Коропановски, Н., Ивановић, Ј., Атанасов, Д., Јанковић, Р. (2010). *Моделне карактеристике антропометријских показатеља и базично-моторичких способности (БМС) здравих и утренираних младих особа оба пола – популациони показатељи Републике Србије*. Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
10. Допсај, М., Вучковић, Г., Благојевић, М. (2007). Нормативно-селекциони критеријум за процену базично моторичког статуса кандидата за пријем на студије Криминалистичко-полицијске академије у Београду. *Безбедност*, Београд, 49(4), 166–183.
11. Dopsaj, M., Milosević, M., Blagojević, M. (2000). An analysis of the reliability and factorial validity of selected muscle force mechanical characteristics during isometric multi-joint test. *17th Symposium of Biomechanics in Sport*, 146–149. Hong Kong, China, The Chinese University of Hong Kong.
12. Ebben, W.P., Wurm, B., VanderZanden, T.L., Spadavecchia, M.L., Durocher, J.J., Bickham, C.T., Petushek, E.J. (2011). Kinetic analysis of several variations of push-ups. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 25(10), 2891.
13. Hair, J., Anderson, R., Tatham, R., Black, W. (1998). *Multivariate data analysis* (5th ed.). NJ: Prentice Hall Inc.
14. Janković, R., Dimitrijević, R., Vučković, G., Koropanovski, N. (2013). Academy of criminalistic and police studies candidates' basic-motor skills in function of successful enter exam for basic academic studies. In D. Mitić (Ed.), *Proceeding book of: International Scientific Conference: Effects of Physical Activity Application to Anthropological Status With Children, Youth and Adults*. (pp. 316–322), Belgrade: Faculty of Sport and Physical Education.
15. Janković, R., Koropanovski, N. (2017). Trend of changes of student results at the Academy of criminalistic and police studies entrance exam. *Nauka, Bezbednost, Policija*, 22(1), 93–110.

16. Jarić, S., Mirkov, D.M., Marković, G. (2005). Normalizing physical performance test for body size: a proposal for standardization. *Journal of Strength and Conditioning Research: The Research Journal of the NSCA*, 19(2), 467–474.
17. Kolarević, D., Dimitrijević, R., Vučković, G., Koropanovski, N., Dopsaj, M. (2014). Relations between psychological characteristics and physical abilities in a sample of female police candidates. *The Open Sports Sciences Journal*, 7(1), 22–28.
18. Koropanovski, N., Kukić, F., Janković, R., Dimitrijević, R., Dawes, J., Lockie, R., Dopsaj, M. (2020). Impact of physical fitness on recruitment and its association to study outcomes of police students. *South African Journal for Research in Sport, Physical Education and Recreation*, 42(1), 23–34.
19. Kukić, F., Dopsaj, M., Dawes, J., Orr, R., Čvorović, A. (2018). Use of human body morphology as an indicator of physical fitness: Implications for police officers. *International Journal of Morphology*, 36(4), 1407–1412.
20. Kukić, F., Maamari, M. (2017). Evaluation of aerobic fitness in Abu Dhabi policemen. *Proceeding book of: International scientific conference Archibald Reiss Days, Edt. Patić, B., Volume 3*, (pp. 439–448) Belgrade, Academy of Criminalistic and Police Studies.
21. Lagestad, P., Van den Tillaar, R. (2014). A comparison of training and physical performance of police students at the start and the end of three-year police education. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 28(5), 1394–1400.
22. Lockie, R.G., Balfany, K., Bloodgood, A.M., Moreno, M.R., Cesario, K.A., Dulla, J. M., Dawes, J.J., Orr, R.M. (2019). The influence of physical fitness on reasons for academy separation in law enforcement recruits. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(3), 372.
23. Lonsway, K.A. (2003). Tearing down the wall: problems with consistency, validity, and adverse impact of physical agility testing in police selection. *Police Quarterly*, 6(3), 237–277.
24. Marković, G., Dizdar, D., Jukić, I., Cardinale, M. (2004). Reliability and factorial validity of squat and countermovement jump tests. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 18(3), 551–555.

25. Marković, G., Jarić, S. (2004). Movement performance and body size: the relationship for different groups of tests. *European Journal of Applied Physiology*, 1–2(92), 139–149.
26. Marković, G., Jukić, I., Milanović, D., Metikos, D. (2007). Effects of sprint and plyometric training on muscle function and athletic performance. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 21(2), 543–549.
27. Mitrović, B., Djordjević, A., Dopsaj, M., Vučković, G. (2015). Relations between morphological dimensions and aerobic capacity of special forces members at Ministry of Interior of the Republic of Serbia. 299–304. *Niš, Serbia: Faculty of Sport and Physical Education*, University of Niš.
28. Nora, A., Barlow, E., Crisp, G. (2005). Student persistence and degree attainment beyond the first year in college: The need for research. In *College Student Retention: Formula for Student Success*. Greenwood Publishing Group.
29. Pihlainen, K., Santtila, M., Häkkinen, K., Kyröläinen, H. (2018). Associations of physical fitness and body composition characteristics with simulated military task performance. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 32(4), 1089–1098.
30. Shusko, M., Benedetti, L., Korre, M., Eshleman, E.J., Farioli, A., Christophi, C.A., Kales, S.N. (2017). Recruit fitness as a predictor of police academy graduation. *Occupational Medicine*, 67(7), 555–561.
31. Sörensen, L., Smolander, J., Louhevaara, V., Korhonen, O., Oja, P. (2000). Physical activity, fitness and body composition of Finnish police officers: A 15-year follow-up study. *Occupational Medicine*, 50(1), 3–10.
32. Strating, M., Bakker, R.H., Dijkstra, G.J., Lemmink, K.A.P.M., Groothoff, J. W. (2010). A job-related fitness test for the Dutch police. *Occupational Medicine*, 60(4), 255–260.
33. Sullivan, G.M., Feinn, R. (2012). Using Effect Size – or Why the *P* Value Is Not Enough. *Journal of Graduate Medical Education*, 4, 278–282.

Differences in General Physical Abilities Viewed in Relation to Entrance Exam and the Efficiency of Studying

Abstract: *The system of selection for the admission to the University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade (UCIPS) is designed as a multidimensional model in order to select the individuals of utmost quality. One of the segments is the assessment of the level of general physical abilities (GPA). The aim of this research was to determine the differences between the initial level of candidates' GPA in terms of the success achieved in the entrance exam as well as the success of the study process. General physical abilities of 618 male candidates were evaluated as part of the UCIPS enrolment process. The total sample of respondents was divided into sub-samples: candidates who were not enrolled (NE), candidates who were enrolled but not graduated (ENG) and those who were enrolled and graduated (EG). It was found that both groups of enrolled candidates (ENG and EG) had statistically significantly better GPA compared to NE. There were no statistically significant differences between the ENG and the EG. Considering the fact that the results of the GPA assessment tests, which hypothetically represent 20% of the possible total score, depend on a training process that involves persistence, continuity and commitment, it can be concluded that constant physical exercise could be one of the preconditions for success in the entrance exam to enrol UCIPS.*

Keywords: *entrance exam; physical abilities; police higher education.*

Проф. др Ненад ПУТНИК*

Универзитет у Београду – Факултет безбедности

Др Бранислав МИЛОСАВЉЕВИЋ**, научни сарадник

Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране

ДОИ: 10.5937/bezbednost2101062P

УДК: 355.01:316.77/.776(470+477)

Прегледни научни рад

Примљен: 10. 1. 2021. године

Датум прихватања: 4. 3. 2021. године

Руске информационе операције у украјинском оружаном сукобу

***Апстракт:** Крајњи циљеви и основни облици друштвених сукоба остали су непромењени током историје. Па ипак, данас је евидентно проширење у примени нових метода, техника и средстава за вођење рата. Непрекидном фузијом револуционарних достигнућа на пољу рачунара, сателитских комуникација и медија радикално су унапређене могућности ратовања, и поред тога што технолошка достигнућа нису суштински изменила геостратешке и политичко-економске циљеве самог рата. Сајбер простор је пружио енормне могућности за спровођење специјалних пропагандних дејстава, као и за извођење напада посредством рачунарских мрежа на противничке информационе системе, и тиме проширио простор за спровођење информационих операција. Информационе операције се могу водити самостално или као подршка конвенционалном, кинетичком сукобу.*

Аутори у раду указују на значај који информационе операције имају у савременим оружаним конфликтима на примеру сукоба у Украјини. У уводу рада дат је преглед различитих појмовних одређења информационих операција. Затим је спроведена анализа руског теоријског и стратешко-доктринарног приступа информационом ратовању. Након тога, на украјинском примеру објашњене су специфичности информационих операција са ста-

---

* nputnik@fb.bg.ac.rs

** branislav.milosavljevic@mod.gov.rs

новишта њиховог садржаја, обима, места и улоге у савременим оружаним сукобима.

Рад треба посматрати као полазну тачку ширег дискурса јер у задатом обиму није могуће расправљати о овом питању у свој његовој сложености и целовитости. Драматични догађаји у Украјини су нам недвосмислено указали да информациони аспект хибридног рата ни на који начин не треба потценити нити занемарити.

Кључне речи: информационе операције, друштвени конфликти, украјински сукоб, медији, пропаганда.

Увод

Једна од многобројних дефиниција информационих операција (енгл. *Information operations*) под ове активности сврстава прикупљање тактичких информација о противнику као и ширење пропаганде зарад постизања конкурентске предности над противником (RAND, 2021). Стручњаци за информационе операције (енгл. *spin doctors*) стварају жељени ефекат помоћу информације, проналазећи и измишљајући начине да се она уверљиво представи (Тофлер, Тофлер, 1998).

Информационе операције нису појава новијег датума. Историјски посматрано, изразу *информационе операције* претходио је израз *информација у рату*. Данас се у војним доктринама већине Западних земаља синонимно употребљавају и изрази *информационо ратовање* и *информације утицаја*.

Без обзира на плуралитет израза и непостојање консензуса по питању њихове употребе, чињеница је да се они односе на војни аспект пропагандних активности и да упућују на офанзивну и дефанзивну употребу информација и средстава информисања у смислу искоришћавања, поткупљивања, кварења и уништења противничких информација и система који их преносе, уз истовремену заштиту властитих информација и система. У складу са овим одређењем, може се тврдити да се вођење информационог рата, као континуираног спровођења информационих операција, заснива на три принципа: сазнати, спречити другог да дође до сазнања и навести друге да дођу до неистинитог сазнања. У том смислу, могуће је разликовати три вида информационог рата: рат за ин-

формацију, рат кроз информацију (помоћу дезинформације) и рат против информације (Путник, 2012).

Информационо ратовање је облик специјалног рата у коме се информације користе као циљеви и средства ратовања, при чему се могу разликовати два аспекта ових активности – офанзивни и дефанзивни. Први аспект подразумева спровођење активности са циљем добијања поузданих, потпуних и благовремених информација о противнику, док се други односи на спречавање противника да дође до наших властитих штићених информација. Благовремено сазнавање потребних података о противнику (бројност, распоред и кретање непријатељске војске, опремљеност наоружањем, стање морала и сл.) не само да олакшава планирање и извођење војних операција, већ је уједно и предуслов за било какве озбиљније активности у домену рата, спољне политике, спољне трговине, економског и маркетиншког освајања тржишта, берзанског пословања, техничко-технолошких иновација и индустријског развоја. У том смислу, информационо ратовање представља коришћење информација као циља напада, али и као посебног оружја – средстава ратовања (Кривокапић, 2010).

Савремена технологија нуди различите могућности за извођење напада на противничке информационе системе. Неке од њих подразумевају рушење веб-сајтова влада противничких држава или неовлашћену измену њиховог садржаја, тајно убацивање погрешних података у информациони систем противника и друго (Molander et. al., 1996). Међутим, оно што информационо ратовање чини посебно примамљивим јесте широк спектар асиметричних могућности за смањење борбеног потенцијала противника. Због значаја који има, често се употребљава и синтагма „стратегичко информационо ратовање“, која подразумева различите војне и невојне мере и активности. На пример, ометање војног и државног руководства противника, његово довођење у заблуду, формирање пожељног јавног мњења, организација антивладиних активности и слично, као вид пропратне подршке у активностима смањења противникових способности (Sazonov, 2016: 68).

Догађаји из релативно блиске прошлости као што су грузијско-осетијско-руски сукоб, и такозване револуције у боји у Египту, Сирији, Либији и Украјини сведоче томе у прилог. У свим наведеним случајевима катализатор сукоба биле су субверзивне

информационе активности спроведене путем телевизије, радија, друштвених мрежа и електронских медија с циљем иницирања или ширења социјалних протеста, продубљивања конфликта, државног удара и слабљења државе у политичком, економском и социјалном смислу.

Руски теоријски и стратешко-доктринарни приступ информационом ратовању

Корени руске теорије информационог ратовања могу се наћи у теорији специјалне пропаганде која се од 1942. године изучава на Војном институту страних језика. Руски приступ информационом ратовању има својства интердисциплинарне примењене науке, с обзиром на то да покрива широк спектар акција (политичке, економске, социјалне, војне, обавештајне, контраобавештајне, дипломатске, пропагандне, психолошке, информационе, комуникационе, образовне и друге) (Darczewska, 2014: 9).

Руски приступ информационом ратовању није у сагласности са теоријама информационог ратовања и сајбер безбедности развијеним првенствено у САД и западној Европи. Опште узев, може се рећи да западна терминологија уопште није адекватна за објашњење руског приступа овом феномену. Тако изрази *сајбер ратовање*, *информационо ратовање* и *мрежно ратовање* у Русији имају потпуно различита значења (Атаманов, 2010).

Само неколико теоретичара разликује *сајбер рат* и *мрежни рат* као манифестације технолошке и социјалне димензије ратова четврте генерације. Међутим, ово се углавном односи на публикације у којима се расправља о западним ставовима. Насупрот томе, већина руских аутора схвата *информационо ратовање* као утицај на свест маса и као део ривалства између различитих цивилизацијских система, које су различите државе успоставиле у информационом простору помоћу посебних средстава за контролу информационих ресурса као „информационог оружја“. У том смислу, они не праве разлику између војног и невојног аспекта, технолошког (сајбер простор) и друштвеног поретка (информациони простор), и задржавају наратив из периода Хладног рата и *психолошког рата* између Истока и Запада. Из руске перспективе гледано, информационо ратовање је појам који се обично разматра у

два контекста: 1) као скуп дефинисаних задатака из опуса Доктрине о безбедности информација Руске Федерације и 2) као геополитичко ривалство Русије и Запада (пре свега САД и НАТО), које има политичку, идеолошку и културолошку димензију.

Геополитички и функционални („информациони ратови против Русије“) контексти су уско повезани. Геополитичка доктрина третира информације као јефтино и опасно оружје, универзално по карактеру, са неограниченим дометом, лако доступно, које превазилази све државне границе без ограничења. Борба информација и мрежа (чешће информационо-психолошка борба), укључујући њене екстремне форме попут информационо-психолошког и мрежног ратовања, средства су која држава користи за постизање својих циљева на међународном, регионалном и домаћем политичком плану, а такође и да стекне геополитичку предност.

Представници руске геополитичке мисли Игор Панарин и Александар Дугин имали су посебан утицај на популаризацију ове теме. Ови теоретичари посматрају потезе противника као организоване и усмерене акције, софистицираније од оних које су коришћене током периода Хладног рата. Њихов допринос огледа се у освешћивању руске јавности о постојању спољних информационих претњи, као и у обликовању руског система за борбу против информационих кампања (Darczewska, 2014: 9).

Руска стратешка документа посматрају информационо ратовање као део савременог хибридног рата који се састоји од комбинације политичких, војних, техничких, дипломатских, економских, информационих и психолошких средстава. Руска перспектива заснована је на идеји да је главни борбени простор ум, те да су у ратовима нове генерације доминантни информациони и психолошки аспекти, јер се помоћу њих постиже супериорност у контроли трупа и оружја, морала, као и психолошког депримирања људства непријатељских оружаних снага и цивилног становништва (Verzins, 2014).

Стратегија националне безбедности Руске Федерације не обрађује појам информационих операција на директан начин, али садржаји њених појединих делова јасно указују на информационо ратовање и његове алате. Тако је, на пример, посебним одредбама наглашено да је „појачана конфронтација у глобалној арени информација изазвана тежњом појединих држава да користе информа-

ционе и комуникационе технологије за постизање својих геополитичких циљева, укључујући манипулацију свешћу јавности и фалсификовање историје, што има све већи утицај на природу међународних односа“ (Стратегија национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года, 2009: пар. 21). Осим тога, у параграфу 43 Стратегије у претње држави и јавној безбедности сврставају се и активности повезане са употребом информационих и комуникационих технологија у циљу ширења и промовисања идеологије фашизма, екстремизма, тероризма и сепаратизма и угрожавања грађанског мира и политичке и социјалне стабилности у друштву. То недвосмислено указује да је Русија свесна ефикасности и моћи савремених дезинформационих кампања и пропаганде.

Војна доктрина Руске Федерације специфичнија је у погледу дефиниције појма *информационо ратовање*. У њој се, у параграфима 11, 12 и 13, посебно наглашава да постоји тенденција преусмеравања војних ризика и војних претњи у информациони простор и унутрашњу сферу Руске Федерације. Интерни војни ризици односе се на „субверзивне активности информисања против становништва, посебно његовог млађег дела, усмерене на поткопавање историјске, духовне и патриотске традиције везане за одбрану отаџбине“ (Military Doctrine of the Russian Federation, 2014). Поред тога, у параграфу 62 Доктрине указује се и на постојање спољних војних ризика по Руску Федерацију међу којима је и „употреба информационих и комуникационих технологија у војно-политичке сврхе у циљу предузимања радњи које су у супротности са међународним правом, а које су усмерене против суверенитета, политичке независности, територијалног интегритета државе и уједно представљају претњу глобалној безбедности и стабилности“ (Military Doctrine of the Russian Federation, 2014).

Концепт спољне политике Руске Федерације сматра да је мека моћ постала саставни део напора за постизање спољнополитичких циљева. То пре свега укључује алате које нуди цивилно друштво, као и различите методе и технологије – од информација и комуникација, до хуманитарних и других средстава. У складу са предметним концептом важна је теза према којој Русија „настоји да обезбеди да свет има објективну слику те државе, да развије сопствене ефективне начине за утицај на међународну јавност с

циљем промовисања Русије и руских медија у глобалном информационом простору, пружајући им неопходну државну подршку, као и да спроводи проактивну међународну информациону сарадњу уз предузимање неопходних мера како би сузбила претње њеној информационој безбедности. У том циљу користи се нова информационо-комуникациона технологија. Русија намерава да промовише низ правних и етичких норми у погледу безбедне употребе такве технологије, и уједно потврди право сваког појединца на приступ објективним информацијама о глобалним дешавањима и различитим гледиштима“ (Foreign Policy Concept of the Russian Federation, 2016: пар. 61, 62).

Најрелевантнији стратешки документ који се дотиче информационог ратовања јесте *Доктрина информационе безбедности Руске Федерације*. Овај документ фокусиран је искључиво на информациону безбедност Руске Федерације и у њему су дате операционалне дефиниције кључних појмова: информациона безбедност, информациона област, информационе претње и информациона инфраструктура. Доктрина такође идентификује националне интересе Руске Федерације у информационом подручју, главне информационе претње, стратешке циљеве и кључна подручја за осигурање информационе безбедности, као и институционални оквир информационе безбедности (Doctrine of Information Security of the Russian Federation, 2016).

Без икакве сумње, Русија посебну пажњу посвећује информационој безбедности, информационом ратовању и његовим алатима, при чему дугогодишње руско искуство са пропагандом у комбинацији са масовним улагањима у медије чини ратовање информацијама најопаснијим безбедносним претњама са којима се тренутно суочавају државе чланице ЕУ и НАТО.

Остали званични документи, као што је Доктрина о безбедности информација Руске Федерације, концептуални погледи у вези са активностима Оружаних снага Руске Федерације у информационом простору, као и основна начела државне политике Руске Федерације у области међународне безбедности информација, третирају операције путем рачунарске мреже као саставни део информационе безбедности. То је такође видљиво у терминологији која се користи у руским стратегијама и доктринама. Уместо западне *сајбер безбедности*, централно место има *инфор-*

мациона безбедност (рус. *информационная безопасность*). То упућује на закључак да Русија информације посматра не само са техничког већ и са когнитивног аспекта.

Поред наведеног, важно је напоменути и постојање снажне перцепције да је Русија постала стална мета информационог ратовања (Panarin, 2012). Отуда је и разумљива намера да се дефинише и заштити граница руског „информационог окружења“ или „информационог простора“. Чињеницу да је Русија свесна разлика у употреби терминологије, што је јасно видљиво у стратегијско-доктринарним документима, поткрепљује и академски дискурс који посвећује посебну пажњу информацијама. Информације су постале оружје, при чему оне не представљају само прост додаток ватреној снази, нападу и маневру, већ и трансформацију и обједињавање свега тога. У научном дискурсу можемо уочити и покушаје потпунијег разумевања западњачких ставова о феноменима у сајбер простору и настојањима да се створи адекватна терминологија која је потребна за сузбијање страног утицаја (Balybin et al., 2014).

Потенцијална снага информација чврсто је укореењена у руском војном и политичком промишљању. Штавише, Русија сматра да је мета информационог рата, при чему руска научна литература јасно даје до знања да постоји раскол између Русије (или „историјског руског света“, чији је Украјина део) с једне стране, и „Запада“ са САД као главним протагонистом, с друге стране. Из те перспективе САД континуирано спроводи информационе операције против других држава. Тако је распад Совјетског Савеза резултат онога што Панарин назива „првим информационим ратом“. Увод у „други информациони рат“ био је петодневни рат у Грузији, августа 2008. године, а он је настављен и континуирано се води против Русије и Сирије (Панарин, 2018).

Савремени оружани сукоби одвијају се путем неоружаних и оружаних дејстава. Сукоб обично започиње неоружаним активностима (специјалним операцијама), а наставља се (по потреби) оружаним дејствима у којима неоружана и даље трају. Неоружана дејства трају непрекидно, док се оружана, ако до њих дође, догађају повремено и ациклично. Према томе, може се констатовати да савремени рат у многим својим аспектима почиње да зависи од примене психолошких операција. Ко успе да задобије сопствена и

противничка „срца и умове“, или да их не изгуби, изаћи ће као победник у конфликту (Lätsch, Moccand, 2010).

Специфичност украјинског сукоба

У циљу потпунијег разумевања информационог аспекта украјинског сукоба од посебне је важности размотрити разлог избијања украјинске кризе. Реакцију Русије на догађаје у Украјини који су се одвијали од 2013. године, посебно је анализирао Збигњев Бжежински који је Украјину пре две деценије описао као важан простор на Евроазијској шаховској табли, и чија је контрола предуслов да Русија постане снажна империјална држава која обухвата Европу и Азију. Независност Украјине 1991. године тешко је прихваћена од стране патриотски оријентисаних руских политичких група јер је, између осталог, представљала пораз стратегије Русије у покушају геополитичке контроле простора око руских граница. Повратак геополитике увек је био важан фактор за Русију у остваривању њене међународне политике након распада Совјетског Савеза, а губитак Украјине је умањио њену могућност да влада црноморским регионом, у коме Крим и Одеса имају важан не само историјски већ и стратешки положај у Црном мору, па чак и Медитерану (Бжежински, 1997: 46). Историјски посматрано, Украјина је увек била део наратива везаног за стварање руске нације. Украјина има посебно место у руским националним митовима у којима се Кијев традиционално посматра као „мајка свих руских градова“, па се с правом може тврдити да Украјина игра не само кључну улогу у руском геополитичком стратешком размишљању, већ има и симболичку вредност као простор руске цивилизације (Петровић, 2008: 65).

Интензивна борба за „срца и умове“ украјинског становништва почела је још 2004. године, кроз активности супротстављених политичких актера у овој држави. До ескалације унутрашњих сукоба дошло је крајем 2013. године на протестима на кијевском Тргу независности. Јануковичев споразум о економској помоћи с Руском Федерацијом, науштрб преговора с Европском унијом, „проевропски“ опредељени грађани Украјине окарактерисали су као издају националних интереса. Западни медији одмах су ове догађаје описали као украјинску револуцију, али је тешко сложи-

ти се с тим да су догађаји на Тргу одговарали појму револуције. Револуција подразумева радикалну промену друштвено-економског и политичког система државе. Насупрот томе, захтеви демонстраната на Тргу независности сводили су се на захтев за промену власти унутар истог, капиталистичког, система друштвених односа. У најкраћем, захтеви демонстраната били су напуштање блиских односа са Руском Федерацијом и стварање партнерских са Сједињеним Америчким Државама и Европском унијом.

Од 2014. године улога стварне војне интервенције била је мала у односу на различите форме асиметричног рата, као што су информациони рат, економске мере, сајбер рат и психолошки рат на свим нивоима. Наведене форме асиметричног рата називају се једним именом – хибридни рат. У хибридном рату оружана сила се углавном користи као средство одвраћања, а не као средство отворене агресије. Међутим, овај сукоб је као новину донео високу ефикасност и координацију различитих средстава (од политичких, војних и специјалних операција до информационих мера и активности) која се у многим случајевима одвијала скоро у реалном времену (Sazonov, 2016: 67-68). У таквим околностима, иако релативно невидљива, доминантна је улога служби безбедности сукобљених страна. У том смислу, амерички Стејт департамент истакао је да Русија наставља да спинује лажи и неистине како би оправдала своје илегалне акције у Украјини. Тако је, на пример, тврдња Кремља да руски агенти нису активни у Украјини оповргавана наводним чињеницама да је украјинска Влада у априлу 2014. године ухапсила више од десет Руса за које се сумњало да су припадници руских обавештајних служби. У првој недељи априла 2014. године, Влада Украјине је добила информацију да су руски „ГРУ“ официри активирали појединце у Харкову и Доњецку, са саветима и инструкцијама да се воде протести, заузимају и држе под опсадом зграде владе, одузима оружје из владиних магацина и користи за друге насилне акције (Амерички Stejt Department, 2014: 14-22). На крају, ваља поменути и утицај глобалног тренда приватизације на рат и учешће великог броја плаћеника на обе стране, што умногоме употпуњује слику сложености украјинског сукоба и разгранатост његових форми.

Информационо ратовање у Украјини

На савремене ратове је веома тешко применити класични Клаузевицев приступ, који подразумева да оружани конфликт започиње објавом рата, те да се заснива на суровим, али легитимним поступцима. Актуелна руска војна доктрина из децембра 2014. године експлицитно наводи да је у савременим ратним дешавањима информационо супериорност преко потребна да би се постигла победа на физичком бојном пољу.

У савременим оружаним сукобима циљ је потпуна стратешка парализа непријатеља и урушавање његових капацитета за пружање отпора. То се постиже циљањем на виталне тачке не само система одбране већ и друштвеног система као целине. Ратна ситуација се посматра као скуп међусобно повезаних друштвених подсистема које је потребно онеспособити, што се чини на различите начине: директним оружаним путем, економским акцијама, циљањем на информационе токове, или дипломатским деловањем, које је највећим делом засновано на притиску да се одређене радње изврше, или на одвраћању силом. Када је реч о информационим операцијама руске стране у Украјинском сукобу, на западу се најчешће спомињу „Раша тудеј“ и „Спутњик“ као носиоци информационе кампање преко масовних медија. Поред тога, коришћени су и многи руски национални телевизијски канали као што су *LifeNews*, *Россия1*, *Россия 24*, *Первый канал*, *НТВ*, *РЕН ТВ*, као и многи други, између осталог и они који су у Украјини забрањени, али их је ипак могуће пратити преко сателита.

Међутим, то су само јасно уочљиви елементи у веома широком спектру деловања, који укључује и оне чије су активности биле прикривене. С тим у вези, медији су имали другачије приступе и користили су различите форме информација, од пласирања једноставних дезинформација, преко полуистина, до софистицираних аргумената. То је имало за циљ стварање информационе доминације руске стране.

Руска пропагандна машинерија није имала за циљ само војнике, већ и њихове рођаке и пријатеље. Циљ је био поделити породицу и друге друштвене групе, узимајући у обзир процене даљег погоршања сукоба у складу са етничким, верским, језичким, политичким и регионалним идентитетом. У остварива-

њу овог циља коришћене су различите методе манипулације информацијама у мас-медијима, зарад остваривања превласти у информационо-психолошком аспекту сукоба. Према руским изворима основни принципи медијске кампање су:

- скривање критичних (важних) информација,
- скривање драгоцених података у маси бескорисних информација,
- поједностављење, потврда и понављање информација,
- „директне“ лажи које имају сврху дезинформисање домаћег становништва и међународне јавности,
- увођење забране за одређене облике информација или категорије вести,
- употреба концепата и термина чије је значење нејасно, што отежава стварање праве слике догађаја,
- препознавање слика, захваљујући чему медијски познати политичари и друге личности могу учествовати у акцијама и на тај начин вршити утицај на следбенике и њихов поглед на догађаје и
- пружање негативних информација, које ће јавност лакше прихватити него позитивне (Жутдиев et al., 2014: 12).

С друге стране, Украјина је показала потпуну неприпремљеност за свеобухватни информациони рат. У каснијим фазама оружаног сукоба, она је реаговала на ширење руских медија углавном ограничено, тежећи да руском свеprisутству у националном информационом простору парира јачањем контрапропаганде у украјинским медијима и стварањем законодавног оквира за осигурање доминантног положаја садржаја на украјинском језику у националним медијима. Међутим, за сада украјинска страна нема довољно капацитета за дугогодишњи информациони сукоб са руском страном.

Анализирајући специфичност руског информационог рата против Украјине, треба напоменути да је Украјина била (и углавном је још увек) изузетно рањива на медијску офанзиву Русије. Присуство „пете колоне“ у украјинском медијском систему, владиним органима, јавним удружењима и политичким странкама представљали су пресудно важан фактор руске доминације. Међутим, не смемо заборавити да је у ширењу информација умногоме коришћено проруско расположење великог дела украјинског ста-

новништва, посебно у Источном региону. Медијска агресија је омогућена повољним условима као што су недостатак језичке баријере, ментална сличност грађана обе државе, заједничка историја, извесна близина националних култура, огромна мрежа породичних контаката и друго (Pashkov, 2017: 109).

Суочена са озбиљном опасношћу, Украјина је усвојила одређене безбедносне мере како би се супротставила руском ширењу информација. Тако је у децембру 2014. године формирала Министарство информационе политике, а касније, октобра 2015. године, покренула је Међународну мултимедијалну платформу националног карактера. У периоду 2015–2016. године увела је пакет санкција против руских медија, новинара, уметника и издавачких кућа. Украјинска влада отказала је међувладин споразум са Русијом о сарадњи у области телевизије и радио-дифузије у периоду 2014–2016. године. Поред тога, Национални савет за радио и телевизију забранио је емитовање 78 руских ТВ канала. Украјинска државна филмска агенција забранила је емитовање преко 500 руских филмова и ТВ серија у биоскопима и на телевизијским каналима. У октобру 2016. године основан је Међународни информативни конзорцијум „Бастион“, како би се супротставио руском информационом утицају (Oleksandr Turchunov, 2016).

Значајан утицај у супротстављању руској информационој агресији имала је и нова Доктрина безбедности информација у Украјини. У том документу се посебно апострофира да „Русија користи најновије информационе технологије за утицај на људске умове у Украјини, с циљем подстицања националне и верске тензије и ширења пропаганде, залажући се уједно за агресивни рат и насилну промену уставног поретка, кршења суверенитета и територијалног интегритета украјинске државе“ (Decree of the President of Ukraine, 2017). То је уједно један од покушаја супротстављања „деструктивном утицају Русије у контексту хибридног рата“. Ипак, украјинске контрамере су у великој мери ситуационе, секторске и далеко су од тога да представљају адекватан одговор руској експанзији. Истовремено, распоређивање ефективног отпора који би обухватио читав социокултурни спектар ометан је недостатком државне политике, а самим тим свеобухватне подршке информационим активностима (Analytical report of the Razumkov Centre, 2015).

Русија ће несумњиво наставити своју информациону кампању према Украјини, не само унутар сопственог информационог простора већ и украјинског, као и на међународном нивоу. Такође је јасно да се и у околностима „замрзавања“ сукоба на Донбасу очекује активније ангажовање главног адута руског рата информационог карактера. Према проценама САД источна Украјина, поред осталог, представља „нову“ лабораторију за будуће ратовање у овом веку. У овом сукобу Русија је искористила своју високософистицирану и ефикасну технологију за спровођење напада, укључујући ГПС обмане у циљу заваривања система навигације и навођења (Giles, 2016: 64). За Русију информационо ратовање није активност ограничена искључиво на ратни период или на почетну фазу сукоба пре отпочињања непријатељства.

Украјински сукоб обилује многим активностима које су се одвијале и у сајбер простору. Примери су бројни: напад на телекомуникационе мреже 2013. године кроз експлоатацију телекомуникационе инфраструктуре од стране владе Виктора Јануковича за директно слање порука демонстрантима преко мобилних телефона (Maurer, Janz, 2014), напади на мобилне телефоне украјинских чланова Парламента, ДДОС напади, напади проруских и проукрајинских хакера на противничке веб-странице, хаковање рачунара и сервера украјинског премијера и разних украјинских амбасада широм света помоћу малициозног кода „Снејк“ (*Snake*). Током праћења украјинских председничких избора у марту 2014. године, украјинске службе безбедности откриле су присуство малициозног кода у системима Централне изборне комисије. Код је, наводно, имао за циљ да саботира обраду гласова, а одговорност за напад преузела је проруска хакерска група „Сајбер беркут“ (*CyberBerkut*):

С обзиром на акције непријатељске стране, друге земље су предузеле мере подршке Украјини. Између осталог, уследила је и подршка НАТО у износу од 20 милиона долара финансијске помоћи у невојним одбрамбеним ресурсима, а нарочито у сфери сајбер одбране (Maurer, Janz, 2014). Иначе, хакерска група „Сајбер беркут“ сноси одговорност и за напад на три НАТО веб-локације (nato.int, ccsdc.org и nato-pa.int), а према доступним извештајима наведени инциденти били су без трајних последица (Declaration by the NATO spokesperson, Oana Lungescu, 2014). Група је на

својој веб-страници изјавила да не прихвата присуство окупаторских снага НАТО на украјинском тлу. Од почетка немира циљ групе била је борба против неофашиста и пропаганда против медија за које су сматрали да су корумпирани. Верује се да је наведена група одговорна за преко сто хакерских напада на украјинске веб-странице, као и за ометање украјинских телекомуникационих система, при чему је на мети напада био и „Укртелеком“ (*Ukrtelecom*), главни телеком оператер у Украјини (Finley, 2014).

Поред тога, не смемо заобићи чињеницу да су друштвене мреже (превасходно Твитер и Фејсбук) биле важно средство у служби демонстраната, али и надлежних државних органе за надгледање комуникационог простора, анализу прикупљених информација и инфилтрирање на друштвеним мрежама. При томе, треба напоменути да је већина размењеног садржаја Украјинаца преко Твитера била на енглеском језику како би се привукла пажња широке међународне заједнице (Barbera, 2014).

Закључак

Циљ савремених ратова јесте потпуна стратешка парализа противника и ланчани „домино ефекат“ урушавања његових капацитета за успешан отпор, усмеравањем на виталне тачке не само система одбране већ друштвеног система као целине. Ратна ситуација посматра се као скуп међусобно повезаних друштвених подсистема које је потребно онеспособити, било директно оружаним путем, било путем економских мера, дипломатским деловањем или, пак, циљањем на информационе токове. Да би се циљ остварио, примењују се различите стратегије, технике и методи.

Информационо ратовање у стратегијско-доктринарним документима Руске Федерације, као и других технолошки развијених држава, има посебан значај, те је постало предмет изучавања на различитим цивилним и војним високошколским установама и институтима. Оно данас равноправно учествује у остварењу стратешких циљева током конфликта, упоредо са оружјем за масовно уништење, класичним војним снагама, економијом, политичко-дипломатским и обавештајним капацитетима. Појављује се као претходница војних операција, затим као њихов саставни део, а потом и у експлоатацији њихових резултата.

Украјина је једно од актуелних попршта побуна, политичких криза и сукоба, на којем се манифестује веза између политичких промена и капацитета за овладавање информационим технологијама и информационим простором различитих државних и недржавних актера.

Док се кампања у Грузији 2008. године углавном фокусира на демонстрацију руске војне моћи, главно обележје кампање у Украјини јесу управо информационе операције, у којима војне активности често само подржавају главне битке вођене путем медијских канала.

Постоји много аргумената који иду у прилог претпоставци да Русија у украјинској кризи тестира своју нову војну стратегију, у којој се за постизање војних циљева често користе различите невојне акције у склопу такозваног хибридног ратовања. Због тога не изненађује чињеница да је руски концепт информационог ратовања, заједно са другим руским инструментима моћи, постао предмет изненадног и интензивног интересовања на Западу још почетком украјинске кризе 2014. године.

Литература

1. Američki Stejt Department (2014). Nastavak ruske fikcije – još deset lažnih tvrdnji o Ukrajini. *Novi vek*, broj 7, https://www.ceas-serbia.org/images/2015-i-pre/Novi_vek_br07.NASTAVAK_RUSKE_FIKCIJE.pdf, доступан 8. 1. 2021.
2. Analytical report of the Razumkov Centre (2015). Prospects of Russia-Ukraine Relations. *National Security and Defence*, No. 8/9, https://razumkov.org.ua/uploads/journal/eng/NSD157-158_2015_eng.pdf, доступан 8. 1. 2021.
3. Атаманов, Г. А. (2010). *Информационная война: экспликация понятия*, <http://www.naukaxxi.ru/materials/254/>, доступан 7. 1. 2021.
4. Balybin, С., Donskov, Yu., Boyko A. (2014). Electronic Warfare Terminology in the Context of Information Operations. *Military Thought*, 23(3).
5. Barbera, P. (2014). Tweeting the Revolution: Social Media Use and the #Euromaidan Protests, *Huffington Post*, 31 3. 2014, [http:](http://)

- [//www.huffingtonpost.com/pablo-barbera/tweeting-the-revolution-s_b_4831104.html](http://www.huffingtonpost.com/pablo-barbera/tweeting-the-revolution-s_b_4831104.html), доступан 7. 1. 2021.
6. Berzins, J. (2014). Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defence Policy. *National Defence Academy of Latvia. Center for Security and Strategic Studies*, <http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikacijas/PP%2002-2014.ashx>, доступан 7. 1. 2021.
  7. Бжежински, З. (1997). *Велика шаховска табла*. Подгорица: ЦИД.
  8. Darczewska, J. (2014). *The anatomy of Russian information warfare, the Crimean operation, a case study*. Centre for Eastern Studies, Warsaw
  9. Decree of the President of Ukraine No. 47, "On the Decision of the Ukrainian National Security and Defence Council", 25 2. 2017, <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>, доступан 21. 12. 2019.
  10. Declaration by the NATO spokesperson, Oana Lungescu, on Twitter on 15 March 2014. <http://rt.com/news/nato-websites-ddos-ukraine-146>, доступан 7. 1. 2021.
  11. Doctrine of Information Security of the Russian Federation. (2016), https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkV6BZ29/content/id/2563163, доступан 8. 1. 2021.
  12. *Foreign Policy Concept of the Russian Federation*. (2016). https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkV6BZ29/content/id/2542248, доступан 8. 1. 2021.
  13. Giles, K. (2016). *Handbook of Russian Information Warfare*. Rome: NATO Defense College.
  14. Кривокапић, Б. (2010). *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*. Београд: ЈП Службени гласник.
  15. Lätsch, D., Moccand, D. (2010). Moderne Verteidigung. *Military Power Review*, 2/2010, 3-10.
  16. Mathew, J. (2014). Equipment Installed in Crimea to Tap Lawmakers' Phones: Ukraine Security Services Chief. *International Business Times*, 4. 3. 2014, <http://www.ibtimes.co.uk/equipment-installed-crimea-tap-lawmakers->

- phones-ukrainesecurity-services-chief-1438821, доступан 8. 1. 2021.
17. Maurer, T., Janz, S. (2014). The Russia–Ukraine conflict: cyber and information warfare in a regional context, ETH ISN Zurich, https://www.files.ethz.ch/isn/187945/ISN_184345_en.pdf, доступан 8. 1. 2021.
  18. Military Doctrine of the Russian Federation. (2014). <https://rusemb.org.uk/press/2029>, доступан 8. 1. 2021.
  19. Molander, R., Riddile, A., Wilson, P. (1996). *Strategic Information warfare, A New Face of War*. National Defense Research Institute, Santa Monica.
  20. Oleksandr Turchynov called for establishing an information army that will give a proper response to Russia’s propaganda. (2016). <http://www.rnbo.gov.ua/news/2622.html>, доступан 8. 1. 2021.
  21. Панарин, И. (2012). *О Доктрине информационного противоборства России*, <http://topwar.ru/16540-o-doktrine-informacionnogo-protivoborstva-rossii.html>, доступан 08.01.2021.
  22. Панарин, И. (2018). *Информационная война и коммуникации*. Горячая линия–Телеком, Москва.
  23. Pashkov, M. (2017). Russia’s information expansion: Ukrainian foothold, Tomáš Čížik (ed.): *Information Warfare – New Security Challenge for Europe*. Centre for European and North Atlantic Affairs, Bratislava:
  24. Петровић, Д. (2008). *Геополитика постсовјетског простора*. Прометеј, Нови Сад
  25. Путник, Н. (2012). *Кибер ратовање – нови облик савремених друштвених конфликта*, докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду – Факултет безбедности.
  26. RAND (2021). <https://www.rand.org/topics/information-operations.html>, доступан 9. 1. 2021.
  27. Sazonov, V., Müür, K., Mölder, H. (2016). *Russian Information campaign against the Ukrainian state and Defence Force*. NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Tartu
  28. *Стратегија националној безбедности Росијској Федерацији до 2020 года*. (2009). <http://www.kremlin.ru/supplement/424>, доступан 8. 1. 2021.

29. Тофлер, А., Тофлер, Х. (1998). *Рат и антират*. Paideia, Београд:
30. Finley J. C. (2014). *Telecom services sabotaged in Ukraine's Crimea region*, 28 February 2014, https://www.upi.com/Top_News/World-News/2014/02/28/Telecom-services-sabotaged-in-Ukraines-Crimea-region/7611393621345/, доступан 9. 1. 2021.
31. Жутдиев, Б. Б., Кулешов, Ю. Е., Ничипорович, О. С., Федоров, Д. А. (2014). Теоретические аспекты информационно-психологического противоборства в современных условиях. *Нацьянальнай акадэміі навук Беларусі*, 3, 10-18.

Russian Information Operations in the Ukrainian Armed Conflict

***Abstract:** The ultimate goals and basic forms of social conflict have remained unchanged throughout history. Nevertheless, today there is an evident expansion in the application of new methods, techniques and means for waging war. The continuous fusion of revolutionary achievements in the field of computers, satellite communications and the media has radically improved the possibilities of warfare, despite the fact that technological achievements have not substantially changed the geostrategic and political-economic goals of the war itself. Cyberspace provided enormous opportunities for conducting special propaganda actions as well as for carrying out attacks via computer networks on enemy information systems and thus expanded the space for conducting information operations. Information operations can be conducted independently or in support of conventional, kinetic, conflict.*

The authors of the paper point out the importance that information operations have in modern armed conflicts on the example of the conflict in Ukraine. In the introduction, an overview of different conceptual definitions of information operations is given. Then, an analysis of the Russian theoretical and strategic-doctrinal approach to information warfare was conducted. After that, the specifics of information operations from the point of view of their content, scope,

place and role in modern armed conflicts, on the Ukrainian example, are explained.

The paper should be viewed as a starting point for a broader discourse, because it is not possible to discuss this issue comprehensively in all its complexity within the given format. The dramatic events in Ukraine have unequivocally indicated to us that the information aspect of the hybrid war should not be underestimated or neglected.

Keywords: *information operations, social conflicts, Ukrainian conflict, media, propaganda.*

Др Јасмина МИЛОШЕВИЋ СТОЛИЋ
Војна академија, Универзитет одбране у Београду

ДОИ: 10.5937/bezbednost2101082М

УДК: 005.32:316.46]:355.23(497.11+437.3+493)

Прегледни научни рад

Примљен: 5. 11. 2020. године

Ревизија: 9. 11. 2020. године

Датум прихватања: 4. 3. 2021. године

Могућност развијања лидерских компетенција кроз систем војног образовања – отвореност система

***Анстракт:** У истраживању су извршене компаративне анализе заступљености наставних предмета који су у функцији оснаживања лидерских компетенција у студијским програмима три високошколске војне установе (Војна академија Универзитета одбране у Београду; Универзитет одбране у Брну, Чешка Република; Краљевска војна школа у Белгији). Циљ рада у ширем смислу био је да покуша да одгонетне димензије лидерства професионалних припадника система одбране. У ужем смислу намера нам је била да испитамо модалитете формирања лидерских компетенција у систему војног образовања студијских програма војних универзитета Србије, Белгије и Чешке. Основни предмет овог истраживања су лидерске компетенције професионалних војних лица. Појам лидерства дефинисали смо као једну од функција менаџмента, која се пре свега односи на утицај лидера на остале запослене у циљу остваривања организационих и групних циљева. Појам лидерских компетенција дефинисан је као склоп знања, вештина и ставова потребних за реализацију комплексних функција и улога официра, које се могу класификовати као системске и интерперсоналне компетенције. Проблем лидерства у систему одбране специфичан је због многобројних карактеристика и концепције самог система. Управо услед изузетне важности теме, као и чињенице да је ова тематика увек интересантна и актуелна, било је научно и стручно оправдано посветити пажњу проучавању феномена конструисања компетенција лидера у систему војног образовања. Промене су постале начин живота сваке данашње организације, па и војне. Систем*

одбране данас, од својих запослених старешина тражи нова знања, вештине и ставове, који ће им пружити подршку при реализацији комплексних задатака и улога. Управо из тих разлога неопходно је спроводити доктрину доживотног, перманентног и континуираног образовања овог кадра.

Кључне речи: лидерске компетенције у војсци, систем војног образовања.

Увод

Мултидисциплинарност и холистички приступ важни су захтеви при проучавању појма лидерских компетенција. Пред проактивног лидера поставља се захтев да познаје технологију процеса који води. Лидер данашњице мора поседовати и потребна знања из сфере међуљудских односа, комуникологије и рада у тимовима, како би могао успешно усмеравати стратегију деловања у правцу остваривања циљева организације. Потребне посла у савременом турбулентном свету траже вође који ће бити компетентни да брзо и ефикасно реагују у ситуацијама перманентних промена. Брз научни развој, као и имплементација научних достигнућа у пракси, воде до трансформација у физиономији система безбедности које захтевају нова знања и вештине неопходне за обављање позива унутар њега. Добар лидер данас мора не само познавати свој посао него и бити спреман да континуирано развија своја знања. Планирање, анализирање и антиципација промена свакако су интегративни делокруг активности савременог лидера.

Међу ауторима често постоји неслагање око дефинисања појмова менаџмента и лидерства. На менаџмент се данас гледа као на научну дисциплину, али и као на процес управљања уопште. У нашем раду вођење, односно лидерство, дефинишемо као једну од основних функција менаџмента којом се врше праћење, усмеравање, подстицање на развој, вредновање и координација људи и тимова усмерених ка одређеном циљу.

Будући да се слажемо са схватањима оних аутора који тврде да не постоје рођене вође, сматрамо да проблему образовања лидера треба посветити посебну пажњу. У нашем приступу, фокус размишљања помера се са особина личности ка вештинама и способностима, компетенцијама које се могу научити и развија-

ти. Развој лидерства је од круцијалног значаја за систем одбране и на њега гледамо као на намеран, континуиран, секвенцијалан и прогресиван процес заснован на вредностима војске.

Природа лидерства и лидерске компетенције

У литератури се често говори о лидерству, најчешће са становишта менаџмента и психологије. У области менаџмента лидерство се односи на конкретан утицај на запослене како би они допринели остваривању организационих и групних циљева. Акцент је на интерперсоналном аспекту управљања, те се из тих разлога лидерство често одређује као неко усмеравање или вршење утицаја. Према психолошком схватању, лидерство представља изразити друштвени утицај који истакнути члан групе (лидер) има на уверења, мишљење, емоције и понашање чланова групе. Наш аутор наводи да се у литератури ова два феномена разматрају двојако. У менаџменту је акценат на конструктивној процени ситуације, одређивању циљева и планирању стратегије, на ангажовању ресурса, координацији делатности, управљању и контроли деловања запослених (Алибабић, 2008). С друге стране, у лидерству је акценат на процесу утицаја на оне који треба да следе визију – вође осмишљавају концепцију коју други следе. Лидери су способни да задобију поверење и лојалност оних које воде и тако им помогну да своје способности и таленте развију у циљу долажења до задатог циља (Алибабић, 2008). Тако се на менаџере заправо гледа као на формално постављене вође, док су лидери добровољно изабрани од својих следбеника захваљујући компетенцијама које поседују. Лидерство се одређује и као процес у којем појединац утиче на остале чланове групе, и то у смеру остварења дефинисаних циљева групе или организације. Према овој дефиницији, лидерство чине четири компоненте. То је *процес*, подразумева *утицај*, постоји искључиво у *групи* или организацији и подразумева одређени *циљ* (Shackleton, 1995). Минцберг наводи да лидери у организацији имају три основне улоге: информациону, интерперсоналну и улогу доносиоца одлука (Mintzberg, 1995). Свака од наведених улога има своје активности. Тако информациона улога обухвата: активности монитора, односно некога ко прати окружење; активност дисеминатора, који има задатак да шири информа-

ције, како у организацији тако и ван ње; и активност говорника, односно некога ко представља организацију. Интерперсонална улога подразумева да лидер води, мотивише и усмерава запослене, представља организацију и повезује је са окружењем. У улози доносиоца одлука лидер је неко ко покреће активности и решава проблеме. Осим тога, лидер је и преговарач, односно неко ко преговара и доноси одлуке о расподели ресурса организације, како унутар ње тако и у односу са окружењем. Говорећи о појму успешног лидера, Голман у свом опсежном истраживању, које је обухватило двеста великих глобалних компанија, као један од најзначајнијих чиниоца за успешног лидера наводи емоционалну интелигенцију (Goleman, 2006). Један наш аутор истиче да развоју новог типа лидера, који је способан да успешно суочи организацију са изненађењима и изазовима сутрашњице и који не чека кризу да би на њу реаговао већ предвиђа промене и својом визијом антиципира будућност, ослонац пружају бројне науке, од филозофије, социологије, андрагогије, психологије, етнологије и антропологије, преко економије и културологије, све до примењених дисциплина менаџмента (Алибабић, 2008: 250).

Значај лидерских компетенција такође је предмет расправа многих аутора. Сагласно нашим поимањима, лидерске компетенције се односе на укупност знања, вештина и ставова круцијалних за обављање комплексних улога лидера. Овде посебно истичемо значај интерперсоналних и системских компетенција. Тако, на пример, кључна знања, вештине и ставови потребни за обављање послова који подразумевају рад са људима као појединцима, али и рад са групом људи у склопу тима, захтевају развијене интерперсоналне компетенције. Осим наведених компетенција, пред проактивног лидера савременог доба постављају се захтеви неопходни за разумевање сложених закона друштвених појава, процеса и феномена. Он мора поседовати способност аналитичког и критичког мишљења, као и вештине и ставове неопходне за адекватно функционисање у контексту међународних мултикултуралних односа. Многи аутори истичу да ефикасност лидера потиче од њихових интерперсоналних и концептуалних компетенција (Schermerhorn, Hunt, Osborn, 2005). Под интерперсоналним компетенцијама они подразумевају способност лидера да саслуша људе, да утиче на њих, инспирише их, обликује њихово деловање, решава

њихове унутрашње и спољашње сукобе и води их у новим ситуацијама. Лидери који поседују те вештине у стању су да прилагоде своје идеје идејама других, стварају атмосферу поверења, осетљиви су на потребе и интересе других и у процес доношења одлука укључују и мишљења подређених и сарадника. Концептуалне компетенције лидера односе се на њихове интелектуалне вештине, које им омогућавају да проуче комплексне ситуације и на основу њих одреде правац свог даљег деловања. Лидери које карактерише концептуална компетенција поседују способност рада на идејама. Те вештине су кључне за креирање визије и стратешких планова за организацију (Schermerhorn, Hunt, Osborn, 2005). Говорећи о структури и садржају лидерских компетенција, наш познати андрагог Алибабић као кључне вештине неопходне за функционисање успешног лидера наводи: убеђивање, комуницирање, одлучивање, слушање, управљање променама, мотивисање, тимски рад, управљање сопственим развојем, управљање временом и управљање конфликтима (Alibabić, 2008).

Када је реч о могућностима развијања лидерских компетенција, многобројни аутори слажу се да добро организовани програми образовања и обуке у великој мери могу допринети развоју ових компетенција. Тако је још Котер наглашавао да се лидери не рађају, већ човек постепено израста у лидера управо захваљујући процесу образовања (Kotter, 1982). Значај перманентног образовања и обуке у развоју лидера наглашава и Алибабић, посебно у односу формирања вештина комуникације, одлучивања, убеђивања и управљања променама (Алибабић, 2008).

Лидерство у систему одбране

Развој лидера у војној средини од стратешког је значаја за систем одбране једне земље. Данашње војске захтевају обучене и компетентне лидере који су у стању да остваре своју мисију у динамичном, нестабилном и сложенем окружењу. Управо из тих разлога све војске света посебну пажњу поклањају перманентном и континуираном образовању лидера. Процес развоја лидера у систему одбране мора имати холистички приступ. Успешни лидери у војсци морају бити у стању да лако доносе одлуке са доступним информацијама, али и бити оспособљени да брзо и

ефикасно реагују у ситуацијама променљивог света. Зато је од суштинског значаја развити адекватне програме образовања лидера, и то на свим нивоима у оквиру система одбране. Лидери у систему одбране морају бити спремни да разумеју стратешки контекст извршења сваке мисије. Осим тога, морају поседовати интегритет и спремност да делују у ситуацијама када издата наређења не одговарају ситуацији у којој се налазе, или када се појаве непредвиђене могућности или претње.

Сматрамо да лидери у оквиру система одбране морају поседовати готово исте компетенције за обављање својих сложених лидерских улога и функција као и лидери у било којој другој организацији. Дакле, они морају поседовати одређене интерперсоналне и системске компетенције које ће им омогућити адекватно функционисање у свету комплексних, променљивих и непредвидивих процеса и појава.

Такође, морају имати развијене вештине решавања проблема, као и креативност у решавању нових ситуација. Осим тога, морају поседовати вештине социјалног закључивања, као и социјалну флексибилност. За обављање својих лидерских функција морају бити у стању да уоче и обраде информације и на основу тога дефинишу и координирају активности својих подређених у циљу постизања формалних мисија система одбране.

Методолошки дизајн истраживања

Предмет истраживања у овом раду јесте заступљеност наставних предмета који су у функцији оснаживања лидерских компетенција у студијским програмима образовних високошколских војних установа (основне студије). Лидерске компетенције дефинисане су као склоп знања, вештина и ставова потребних за реализацију свеобухватних лидерских функција и улога официра, и могу се поделити на системске и интерперсоналне компетенције. У истраживању се пошло од претпоставке која има упориште у општим теоријским сазнањима, као и у резултатима досадашњих емпиријских истраживања – да постоји изражена потреба за континуираним образовањем старешина у функцији компетенцијског оснаживања њихових знања из области лидерства. Основна истраживачка парадигма била је условљена природом предмета и

општим циљем истраживања. Из тих разлога је и одабран теоријско-компаративни приступ с нагласком на анализи, синтези и генерализацији квантитативних података. Примењена је компаративна метода ради утврђивања заступљености наставних предмета који су оријентисани ка развијању лидерских компетенција у студијским програмима високошколских војних установа (Војна академија, Универзитет одбране у Београду, Универзитет одбране у Брну Република Чешка, Краљевска војна школа Белгије). Општи циљ истраживања остварен је преко следећих задатака истраживања: 1. испитати колико су у студијским програмима Војне академије Универзитета одбране у Београду заступљени наставни предмети који су усмерени на креирање лидерских компетенција; 2. испитати колико су у студијским програмима Универзитета одбране у Чешкој Републици заступљени наставни предмети који су усмерени на креирање лидерских компетенција; 3. испитати колико су у студијским програмима Краљевске војне школе Белгије заступљени наставни предмети који су усмерени на креирање лидерских компетенција; 4. испитати и утврдити сличности и разлике између предмета студијских програма универзитета одбране Републике Србије, Републике Чешке и Краљевине Белгије у погледу формирања услова за конструисање знања, вештина и ставова лидера.

Компаративне анализе заступљености наставних предмета усмерених на развој лидерских компетенција професионалних војних лица у систему одбране ограничени су на ниво основних студија, због ограничења обима рада. У раду су коришћени следећи индикатори компарације: назив предмета, број часова и број ЕСПБ бодова.

Анализа и интерпретација резултата истраживања

Структура основних академских студија проучаваних универзитета и академија, поред широког спектра предмета окренутих ка формирању знања и вештина неопходних за извршавање ускостручних послова професионалних војних лица, обухвата и оне сфере научних области које су потребне за савладавање знања и вештина које се односе на познавање лидерских компетенција у овој специфичној друштвеној организацији.

Универзитет одбране у Београду чине Војна академија и Медицински факултет Војномедицинске академије.¹ На основним академским студијама у склопу Војне академије Универзитета одбране у Београду кадети похађају следеће предмете окренуте ка формирању лидерских компетенција: Социологија, Војна психологија, Менаџмент људских ресурса, Војна андрагогија, Командовање и руковођење, Основи менаџмента, Основи организације, Комуникације с јавношћу, Кризни менаџмент и Војна етика (Табела 1).

Табела 1. Предмети усмерени ка развијању лидерских компетенција

Војна академија у Београду					
Обавезни предмети					
	Предмет	Сем	П	В	ЕСП Б
1	Социологија	1	2	2	2
2	Војна психологија	3	2	1	3
3	Менаџмент људских ресурса	3	3	1	3
4	Војна андрагогија	4	2	1	3
5	Командовање и руковођење	4	3	1	5
Изборни предмети					
1	Основи менаџмента	1	2	1	3
2	Основи организације	1	2	1	3
3	Комуникације с јавношћу	3	2	1	3
4	Кризни менаџмент	6	3	1	4
5	Војна етика	8	3	-	3

Универзитет одбране Републике Чешке чине Факултет за војни менаџмент, Факултет Војних технологија и Факултет војног здравства.² Кадети студијског програма „Економија и менаџмент“ у

¹ У оквиру Војне академије конструисани су наредни студијски програми: Менаџмент у одбрани, Војномашинско инжењерство, Војнохемијско инжењерство, Атомско-биолошко-хемијске одбране, Противваздухопловна одбрана, Јавне финансије, Логистика, Војногеодетско инжењерство и Војно ваздухопловство – интегрисане студије. У оквиру Медицинског факултета Војномедицинске академије реализује се студијски програм интегрисаних академских студија „Доктор медицине“.

² Факултет војног менаџмента има развијени студијски програм „Економија и менаџмент“. Факултет војних технологија у својој програмској матрици има

циљу развијања својих лидерских компетенција овладавају знањима из следећих предмета: Менаџмент 1, Менаџерске комуникације, Социологија, Социјални и психолошки аспект менаџмента, Војни менаџмент 1, Војна етика 1, Војна етика 2, Основни правци развоја менаџмента у 21. веку, Етика војних професионалаца, Војно руковођење, Реторика команданта војне јединице и комуникациона обука и Персонални рад у мултикултуралним компанијама (Табела 2).

Табела 2. Предмети усмерени ка развијању лидерских компетенција

Универзитет одбране Републике Чешке					
Предмет		С	П	В	ЕС ПБ
1	Менаџмент 1	1	4	2	5
2	Менаџерске комуникације	1	1	1	2
3	Социологија	1	2	2	2
4	Социјални и психолошки аспект менаџмента	1	1	1	1
5	Војни менаџмент 1	1 и 2	1	1	4
6	Војна етика 1	1	1	1	2
7	Војна етика 2	1	1	1	2
8	Основни правци развоја менаџмента у 21. веку	1	2	2	2
9	Етика војних професионалаца	1	2	2	2
10	Војно руковођење	1 и 2	2	2	4
11	Реторика команданта војне јединице и комуникациона обука	1 и 2	2	2	4
12	Персонални рад у мултикултуралним компанијама	1	2	0	2

Краљевска војна школа Белгије је институција универзитетског ступња, чији је основни задатак професионално образовање и усавршавање професионалних војних лица оружаних снага Краљевине Белгије. Ту се остварује интердисциплинарно, систематско и свеобухватно школовање војних старешина. Краљевска војна школа Белгије у својој програмској матрици има два факултета: Факултет друштвених и војних наука и Политехнички факултет.

формиран програм „Војне технологије“, Факултет војног здравства има имплементирани студије „Војномедицинског управљања“. У програмској шеми студијског програма „Економија и менаџмент“ развијено је студијско подручје „Војни менаџмент“.

Програм студија Факултета друштвених и војних наука својим полазницима пружа могућност похађања наредних предмета окренутих ка формирању знања, вештина и ставова из области лидерства: Етика, Социологија, Војна психологија, Менаџмент људских ресурса, Војна дидактика, Уводу менаџмент, Лидерство, Психологија комуникација, Критичко мишљење, Војна социологија (Табела 3).

Табела 3. Предмети усмерени ка развијању лидерских компетенција

Краљевска Војна школа у Белгији					
	Обавезни предмети	Семестар	П	В	ЕСП Б
1	Етика	1	3	0	4
2	Социологија	1	5	0	3
3	Војна психологија	2	5	0	3
4	Менаџмент људских ресурса	2	7	0	4
5	Војна дидактика	1	6	0	3
6	Увод у менаџмент	1	4	0	3
7	Лидерство	2	5	0	3
8	Психологија комуникација	1	7	0	3
9	Критичко мишљење	1	9	0	3
10	Војна социологија	2	6	0	4

Компаративна анализа наставних програма и модула проучаваних универзитета одбране јасно упућује на закључак да се на основним студијама посматраних универзитета изучавају предмети усмерени ка развоју лидерских компетенција.

Истичемо да студијски програми анализираних војних школа немају једнако формиране предмете проучаване научне сфере. Компаративна истраживања јасно су показала да су студијски програми сва три анализирани универзитета конструисани тако да се у оквиру њих реализују две скупине програма компатибилних у погледу формирања лидерских компетенција. Посебан акценат на конструисање лидерских компетенција, у складу са потребама профила кадрова које образују и усавршавају, стављају Факултет за економију и менаџмент Републике Чешке, студијски програм Менаџмент у одбрани Универзитета одбране Републике Србије и Факултет друштвених и војних наука Краљевине

Белгије. У односу на њих, студијски програми ова три универзитета, који су пре свега усмерени ка формирању техничко-технолошких знања и вештина, имају значајно мање предмета из ове области. На основу даљих анализа може се закључити да сва три универзитета у својим студијским програмима посебно негују значај формирања интерперсоналних компетенција. Разлике које се увиђају односе се на концепцију формирања интерперсоналних компетенција. Универзитет одбране у Београду нешто већу пажњу поклања развијању ових знања, вештина и ставова имајући у виду пре свега кадар који школује, а то су старешине система одбране, док друге две војне школе, посебно војна школа у Белгији, донекле остаје на нивоу општости, немајући у виду само концепт војне средине. Даље анализе и компарације студијских програма јасно показују да проучавани универзитети у сфери развоја знања, вештина и ставова у области лидерства значајан акценат стављају на формирање системских компетенција. Најдоминантнији и најобухватнији студији области лидерства конструисани су у оквиру Универзитета одбране Чешке. Тако, на пример, у погледу социолошких аспеката војне организације, који у значајној мери подупиру развој лидерских компетенција, најсадржајније предмете својим кадетима пружа Универзитет одбране Чешке. Имајући у виду могућност формирања лидерских компетенција које се директно односе на изучавање аспеката управљања са становишта психологије, најобухватнију структуру студија пружа Краљевска војна школа Белгије.

Табела 4. Упоредна табела предмета усмерених ка формирању лидерских компетенција – основне студије

Војна академија Универзитета одбране у Београду, Република Србија					Факултет војног руковођења Универзитета одбране Брно, Чешка Република					Краљевска војна школа у Белгији							
Обавезни предмети																	
Предмет		С	П	В	ЕС ПБ	Предмет		С	П	В	ЕС ПБ	Предмет		С	П	В	ЕС ПБ
1	Социологија	1	2	2	2	Менаџмент 1	1	4	2	5	Етика	1	3	0	4		
2	Војна психологија	3	2	1	3	Менаџерске комуникације	1	1	1	2	Социологија	1	5	0	3		
3	Менаџмент људских ресурса	3	3	1	3	Социологија	1	2	2	2	Војна психологија	2	5	0	3		

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

4	Војна андрагогија	4	2	1	3	Социјални и психолошки аспект менаџмента	1	1	1	1	Менаџмент људских ресурса	2	7	0	4	
5	Командовање и руковођење	4	3	1	5	Војни менаџмент 1	1 и 2	1	1	4	Војна дидактика	1	6	0	3	
6	/	/	/	/	/	Војна етика 1	1	1	1	2	Уводу менаџмент	1	4	0	3	
7	/	/	/	/	/	Војна етика 2	1	1	1	2	Лидерство	2	5	0	3	
8	/	/	/	/	/	Основни правци развоја менаџмента у 21. веку	1	2	2	2	Психологија комуникација	1	7	0	3	
9	/	/	/	/	/	Етика војних професионалаца	1	2	2	2	Критичко мишљење	1	9	0	3	
10	/	/	/	/	/	Војно руковођење	1 и 2	2	2	4	Војна социологија	2	6	0	4	
11	/	/	/	/	/	Реторика команданта војне јединице и комуникациона обука	1 и 2	2	2	4	/	/	/	/	/	
12	/	/	/	/	/	Персонални рад у мултикултуралним компанијама	1	2	0	2	/	/	/	/	/	
Изборни предмети																
1	Основи менаџмента	1	2	1	3	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
2	Војна етика	8	3	-	3	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
3	Основи организације	1	2	1	3	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
4	Комуникације с јавношћу	3	2	1	3	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
5	Кризни менаџмент	6	3	1	4	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/

Закључак

На основу опсежног спроведеног истраживања може се установити да, у контексту отворености система образовања, све

три проучаване високшколске војне установе својим полазницима пружају програме образовања који доприносе развијању компетенција неопходних за обављање сложених лидерских улога.

Добијени налази говоре у прилог чињеници да су програми Универзитета одбране Републике Чешке креирани тако да имају нешто више предмета усмерених ка развоју проучаваних компетенција у односу на друга два анализирана универзитета.

На основу наших анализа, Универзитет одбране у Београду је у својим програмима засићенији предметима који проучавају проблеме лидерства неопходних профила кадрова у систему одбране, за разлику од Краљевске војне школе Белгије, која у профилисању својих будућих лидера остаје на нивоу општости. Војна школа у Белгији посебно развија програме усмерене ка формирању знања, вештина и ставова из домена психологије, комуникологије и етике.

Индикатори компаративног истраживања указују на чињеницу да се, у односу на заступљеност предмета усмерених ка развијању проучаваних компетенција, у оквиру анализираних војних школа уочава да студијски програми Менаџмент у одбрани Универзитета одбране у Београду, Факултета за економију и менаџмент Универзитета одбране Чешке и Факултета друштвених и војних наука Краљевске војне школе Белгије имају знатно развијеније програме усмерене ка конструисању лидерских компетенција у односу на програме факултета ових универзитета који су усмерени пре свега ка развијању знања, вештина и ставова из области техничко-технолошких наука.

Исход научних и технолошких открића чине интензивне промене у савременом свету, које су довеле до турбулентних промена у систему одбране. Управо из тих разлога данас је посебно значајно развијати функционалне програме образовања лидера, засноване пре свега на пажљиво испитаним образовним потребама специфичног кадра који школујемо. У систему одбране данас се траже окретни, прилагодљиви, иновативни лидери развијених вештина критичког и аналитичког духа, који ће бити спремни да разумеју стратешки контекст извршења и успеха сваке мисије. Управо из тих разлога сматрамо да је имплементација перманентног, континуираног и доживотног образовања постала нужност,

како савременог света тако и образовања у оквиру система одбране.

Литература

1. Alibabić, Š. (2008). Razvijanje liderskih kompetencija. *Andragoške studije*, 14 (2):250-264.
2. Depree M. (1990). *Leadership is an art*. DTP, USA.
3. Goleman, D., Vojacis, R. Maki, E. (2006). *Emocionalna inteligencija u liderstvu*. Adizes, Novi Sad.
4. Касагић Љ., Пајевић Д. (2001). *Војна психологија*. Војно-издавачки завод, Београд.
5. Kotter, John, P. (1982). What Effective General Managers Really Do. *Harvard Business Review*.
6. Mintzberg, H. (1995). The Managers Job: Folklore and Fact. *Harvard Business Review*.
7. Милошевић-Столић, Ј., Марчек Ј. (2016). Одређење менаџерских компетенција официрског кадра. *Војно дело*, 68 (6): 164-185.
8. Милошевић-Столић, Ј., Марчек, Ј. (2019). Развијање менаџерских компетенција официра на основу њихове процене изражености образовних потреба и мишљења експерата о могућностима њиховог реализовања. *Војно дело*, 71 (1):144-163.
9. Ранко, Л., Базиц, М., Талијан, М. (2015). Утицај емоционалне интелигенције на развој лидерства. *Војно дело*, 67 (2): 263-278.
10. Schermerhorn, J., Hunt, R., Osborn (2005). *Organizational Behaviour*. New York.
11. Shackleton, V. (1995). *Business Leadership*. Cengage Learning, London.
12. Yuki, G. (2008). *Rukovođenje u organizacijama*. Naklada Slap, Zagreb.
13. Универзитет одбране у Београду (2020). <https://www.uo.mod.gov.rs>, доступан 3. 9. 2020.
14. Универзитет одбране Чешке Републике (2020). <https://www.unob.cz>, доступан 15. 9. 2020.

15. Краљевска војна школа Белгија
(2020).<https://www.rma.ac.be/nl/sociale-en-militaire>,
16. 9. 2020. доступан

Possibilities for Developing Leadership Competences through the System of Military Education – System Openness

***Abstract:** The paper presents comparative research on the representation of subjects within the study programs of three higher military educational institutions (Military Academy, University of Defense in Belgrade, University of Defense in Brno, Czech Republic, Royal Military School in Belgium), in order to strengthen their leadership competencies. The conducted comparative research was intended to contribute to predicting the future development of education of professional members of the armed forces, as part of the defense system in the field of leadership, especially because the comparison includes educational systems of countries with different social, economic, historical and social milieu. The aim of the paper in a broader sense was to try and decipher the dimensions of leadership of professional members of the defense system; in a narrower sense the aim was to determine the possibilities of developing leadership competencies through the system of military education provided through the study programs of the Military Universities in Serbia, Belgium and the Czech Republic. The main subject of this research is the leadership competencies of professional military personnel. We have defined the concept of leadership as one of the functions of management, which primarily refers to the influence of leaders on other employees, in order to achieve organizational and group goals. The notion of the necessary leadership competencies is defined as a function of knowledge, skills and attitudes necessary to perform complex functions and roles of officers, which can be classified as systemic and interpersonal competencies. The problem of leadership in the defense system is complex due to the very nature and characteristics of the system itself. Precisely because of the significance of the topic, as well as the fact that this issue remains current and new, it is scientifically and professionally justified to dedicate attention to researching the problem of developing leadership*

competencies in the military educational system. Furthermore, given the fact that change has become a way of life inherent to every modern organization, the military ones included, new leadership competencies, necessary to perform complex functions and roles of defense system officers are required of the employees and therefore it is necessary to implement the concept of lifelong, permanent and continued education in order to meet the demands of the job set before professional military personnel.

Keywords: *leadership in the army, military educational system.*

Енес ШАКРАК, Влада Брчко дистрикта БиХ, БиХ
Др Милош ДОБРОЈЕВИЋ* Факултет за рачунарство и
информатику, Универзитет Синергија, Бијељина, БиХ

ДОИ: 10.5937/bezbednost2101098S

УДК: 004.383:556.16/.18(497.6)

Прегледни научни рад

Примљен: 26. 9. 2019. године

Датум прихватања: 4. 3. 2021. године

Прототип система за рано упозоравање на бујичне поплаве у брдско-планинским пределима заснован на интернету ствари

***Анстракт:** Планински рељеф БиХ и сезонска појава великих вода проузрокованих кишама или отапањем снега доводе до појаве бујичних поплава које су у последње две деценије изазвале значајну материјалну штету. Иако хидролошку ситуацију прате Хидрометеоролошки заводи Републике Српске и Федерације БиХ, мерне станице су постављене на већим водотоковима, док даљински надзор над планинским подручјима подложним појави бујичних вода не постоји. У овом раду је представљен прототип система раног упозорења на бујичне поплаве заснованог на интернету ствари (ИоТ) који може да прати стање водених токова на неприступачном терену, и да функционише независно или као интегрални део постојећег система одбране од поплава. Основна јединица система је аутоматска мерна станица (АМС) базирана на Ардуино контролеру са одговарајућим сензорима, модулима и напајањем. Малих је димензија и приступачне цене, лака за производњу и постављање, аутономна у раду и способна за безжични пренос података, што је чини погодном за примену на местима где није могућа изградња стандардних мерних станица. Број АМС у систему је флексибилан и зависи од површине територије и воденог слива на којем се врши мониторинг. Веб-сервер са наменском апликацијом складишти, обрађује, анализира и дистрибуира*

* mdobrojevic@sinergija.edu.ba

прикупљене податке, а ниво приступа се подешава у складу са реалним овлашћењима у оквиру организационе структуре система за одбрану од поплава. Имплементацијом оваквог система могуће је пратити ситуацију на неприступачним подручјима у сливу и на основу ње проценити време до наилаaska поплавног таласа кроз насељена места, чиме се обезбеђује додатно време за благовремено обавештавање, реакцију и заштиту локалног становништва и материјалних добара.

Кључне речи: *систем раног упозоравања, интернет ствари, бујичне поплаве, Ардуино, веб-апликација.*

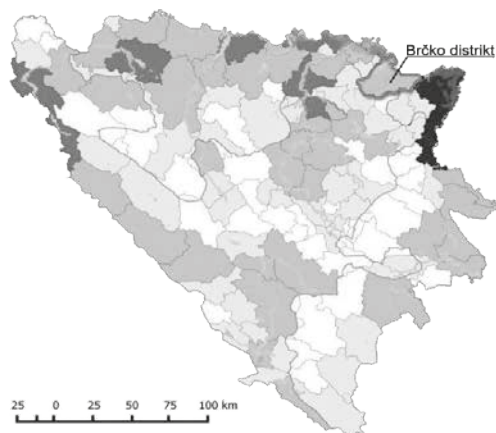
Увод

Поплаве су привремено стање када се река или водени ток излије из свог корита, обично проузрокују велику материјалну штету и могу довести до губитка људских живота. Бујичне поплаве временски кратко трају, подразумевају велику количину воде, и могу да активирају клизишта. Могу бити проузроковане временским условима, попут великих кишних падавина или сезонског топљења снега, али их могу изазвати и људи –неадекватним крчењем шума, пољопривредом или непланском градњом објеката (Куспилић, Гиља, 2016).

Босна и Херцеговина је претежно планинска земља, са великим бројем планинских водотокова који пролазе кроз насељена места, што са аспекта безбедности битно повећава ризик од бујичних поплава, али и активирања клизишта која често прате овакву појаву.

Слика 1. Територије држава на Западном Балкану погођене поплавама 2014. године (Glock et al., 2017: 7)

Слика 2. Ризик од поплава у БиХ (Glock et al., 2017: 5)

Међународна банка за обнову и развој (ИБРД) проценила је 2003. године да је у БиХ 4% укупне територије, и чак 60% низије под перманентним ризиком од поплава (Matar et al., 2016: 53). Уколико се фокусирамо на период после 2000. године, до великих поплава је долазило 2001, 2004, 2010. и 2014. године (слика 1), уз огромну штету у пољопривреди, на инфраструктури и на грађевинским објектима (Филијовић, Ђорђевић, 2014: 119). Негативном утицају поплава у овом периоду допринели су недостатак одговарајућих организационих стратегија и процедура и недовољна обука надлежних органа. На основу искуства и података добијених из ових догађаја, 2016. године је на нивоу државе израђена мапа ризика од поплаве (слика 2).

Табела 1. Део кључних активности и планираног буџета у вези са водним ресурсима (UNDP, 2013)

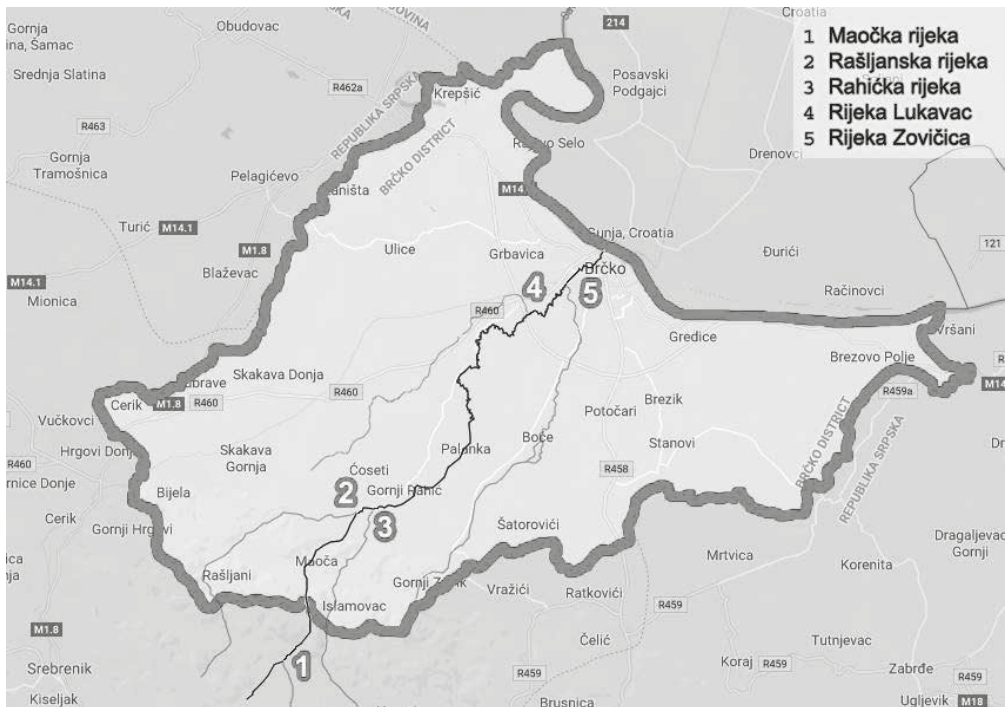
Активност	Изаз	Буџет	Оквир
Развијени ефективни хидролошки информациони системи (смернице, исплативост, приоритети)	Две базе података за хидролошки информациони систем	300.000 КМ	2014-2020
Функционални систем раног упозоравања (софтвер за моделирање, механизам за комуникацију, нпр. веб-страница, упозорења у медијима)	Један систем раног упозоравања	300.000 КМ	2014-2025

Стратегија прилагођавања на климатске промене БиХ, објављена 2013. године у оквиру програма за развој Уједињених нација, између осталог предвиђа активности и буџет везан за водне ресурсе (табела 1) у оквиру кога је потребно развити и имплементирати систем раног упозоравања на поплаве. Међутим, иако хидролошку ситуацију на територији БиХ прате хидрометеоролошки заводи Републике Српске и Федерације БиХ, мерне станице су постављене на већим водотоковима. Даљински надзор над планинским подручјима подложним појави бујичних вода не постоји, тако да штабови за заштиту и спасавање немају увид у водостаје речица и потока.

Организација одбране од поплава

Модел организације одбране од поплава може се анализирати на примеру Брчко дистрикта, као територијално посебне целине БиХ. У главном плану одбране од поплава, поплавно подручје се дели на подручја са изграђеним заштитним водопривредним објектима за одбрану од поплава и без њих (Влада Брчко дистрикта БиХ, 2018). Ради ефикасније одбране, организационо се може извршити даља подела на секторе, као и подела сектора на потезе. Добар део изграђених објеката и инфраструктуре наслеђен је из времена бивше Југославије, који су током катастрофалних поплава 2014. године били у запуштеном стању услед неадекватног одржавања.

На овој територији пажњу треба обратити на сливове река Брке и Тиње. Као пример може послужити река Брка чији је ток дугачак свега 37 километара (слика 3). Она извире на планини Мајевица, а код Брчког се улива у Саву. Током поплава 2014. године, бујични талас на овој реци наишао је на већ повишен ниво и успорен ток реке Саве, што је довело до разливања воде у велики број стамбених и пословних објеката, рушења неколико мостова и прекида главне саобраћајнице. Ова дешавања су била брза, бурна, и изазвана комбинацијом поплавног таласа равничарске реке и бујичног таласа планинске реке (Шакрак, 2019).

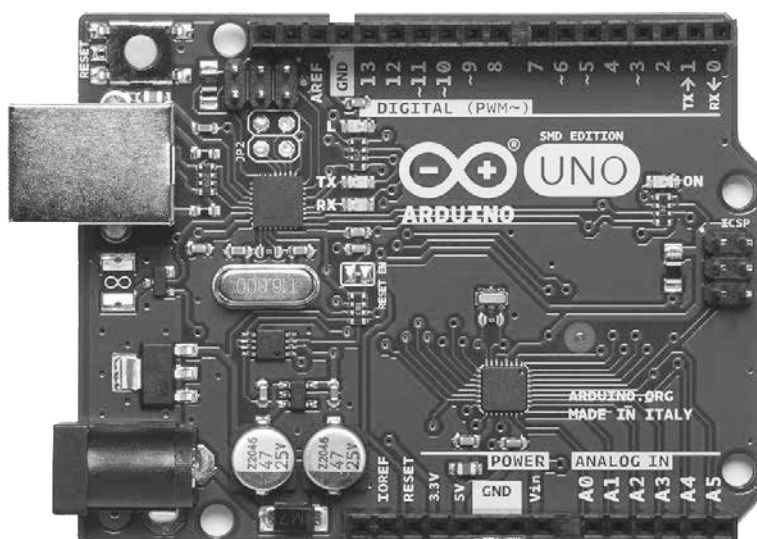
Слика 3. Територија Брчко Дистрикта и слив реке Брка са притокама

Примена нових технологија у одбрани од поплава

Изузетан технолошки напредак у последње три деценије остварен на пољу дигиталних технологија донео је нове, економски приступачне софтверске и хардверске алате. Четврта индустријска револуција и интернет ствари (енгл. *IoT, Internet of Things*) омогућили су прикупљање података са великог броја сензора, њихову размену са удаљеним електронским уређајима и серверима, као и анализу на основу које се могу аутоматизовати процеси и доносити правовремене одлуке (Schwab, 2015).

Истраживачи и тржиште се интензивно баве проблематиком поплава и начинима да се мобилна телефонија, интернет и ИоТ ефикасно искористе за прикупљање података и праћење ситуације на критичним локацијама. Популаран је концепт примене картичних рачунара за мониторинг појаве воде и њеног нивоа на саобраћајницама и у приобалном подручју река (Santos, Guadaña, 2016; Vunabandi et al., 2015). За снимање ситуације се могу корис-

тити сензори за мерење температуре и влажности ваздуха, брзине ветра, нивоа падавина, ваздушнoг притиска, нивоа воде и сл. (Dinesh, Regina, 2019: 51). Прикупљени подаци се потом могу интегрисати у веб-сервис Гугл мапс (*Google maps*), чиме се омогућава визуелно праћење водостаја на географској карти (Satria et al., 2017: 1046). Међутим, системи који су доступни на тржишту и који такође користе картичне компјутере, намењени су углавном индивидуалним потрошачима као аутономни алармни системи који детектују поплаву у подрумским просторијама објекта (Instructables AutoDesk Inc., 2015; Programming Electronics Academy, 2019).

Слика 4. Ардуино уно, матична плоча

Картични компјутери и микроконтролери

Картични компјутер је генерички назив за рачунаре и контролере који су величине кредитне картице. Под овим појмом се обично мисли на Ардуино уно (енгл. *Arduino Uno*) и Розбери паж (енгл. *Raspberry Pi*):

- Ардуино уно је микроконтролер, развијен са циљем да омогући брзу израду прототипа електронских склопова;
- Розбери пи је микрорачунар развијен са циљем да ученицима и студентима приближи концепт програмирања.

Ардуино уно (слика 4) креиран је као хардвер отвореног типа који путем пинова омогућава спајање електронских склопова или сензора (Cuartielles, 2013; SparkFun Electronics, 2013). Његове основне предности приликом избора платформе за овакав пројекат јесу:

- прихватљива цена;
- модуларност;
- низак радни напон од 5V и мала потрошња електричне енергије;
- разноврсност на тржишту доступних сензора за читавање физичких величина;
- могућност комуникације путем вај-фај (*WiFi*) или ГСМ (*GSM*) мреже.

Ардуино развојно окружење (енгл. *Arduino IDE*) јесте специјализован софтвер за писање скрипти и њихов трансфер на матичну плочу. У том окружењу се пишу релативно једноставне скице (енгл. *Sketch*) у програмском језику Ц или Ц++.

Пренос, агрегација и дистрибуција података

Информације прикупљене путем сензора могу се ка серверу пренети путем:

- бежичне конекције (вај-фај, блутут) или конекције путем каблова (*LAN*), што је погодно за комуникацију у затвореном простору и зградама;
- мобилне мреже, ГППС (енгл. *General Packet Radio Service – GPRS*), путем интернет конекције или СМС порука.

Око 95% територије БиХ покривено је сигналом мобилних оператера, тако да је комуникација путем ГСМ модула (енгл. *Arduino GSM shield*) идеална за трансфер података прочитаних на терену ка веб-серверу са одговарајућом мрежном конекцијом и софтвером, који потом примљене информације обрађује и по потреби даље дистрибуира.

Прототип система раног упозоравања на бујичне поплаве

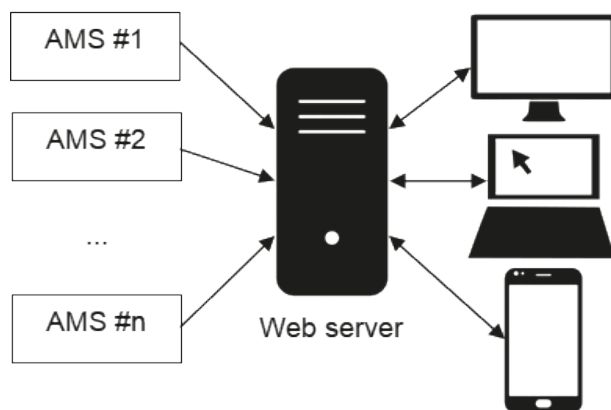
Основни циљ система раног узбуњивања приказаног у овом раду јесте да омогући формирање мреже аутоматских мер-

них станица (АМС) на удаљеним и неприступачним планинским локацијама на којима није могућа изградња стандардом предвиђених мерних станица, али где може доћи до формирања бујица које потом у даљем сливу могу да угрозе становништво и материјална добра. АМС морају бити међусобно независне, малих димензија, једноставне за израду и постављање, и морају имати сопствено напајање које ће им обезбедити аутономни рад без обзира на доба дана, годишње доба или тренутне временске услове.

Свака АМС у систему путем одговарајућих сензора прати ниво водостаја бујичних потока, у којима се количина воде брзо мења те су реални подаци од изразите важности за процену ситуације. На критичним локацијама се уз водоток постављају и сензори вибрације, како би се пратиле вибрације земљишта и евентуално активирање клизишта.

Овако формирана мрежа АМС може да функционише аутономно или као део већег система за рано упозоравање на бујичне поплаве, а подаци које генерише би омогућили надлежним инстанцама да правовремено доносе одлуке о узбуњивању и организацији одбране од поплава.

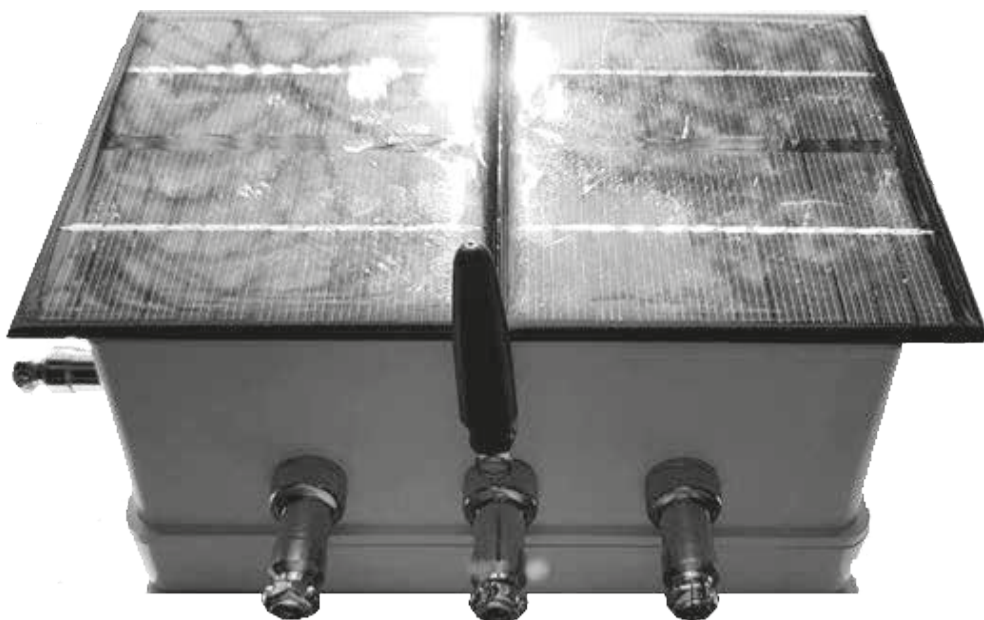
Слика 5. Шематски приказ система раног упозоравања

Компоненте система

Систем за рано упозоравање чине следеће компоненте (слика 5):

- једна или више АМС;
- веб-сервер са одговарајућом веб-апликацијом;

- веб-сајт;
- систем упозорења.
- Принцип рада система раног упозоравања може се описати кроз следеће кораке (Шакрак, 2019: 34):
- читавање података;
- слање података путем мобилне мреже;
- пријем података и смештање у базу података;
- контролисани приказ података на веб-страници у складу са овлашћењима.

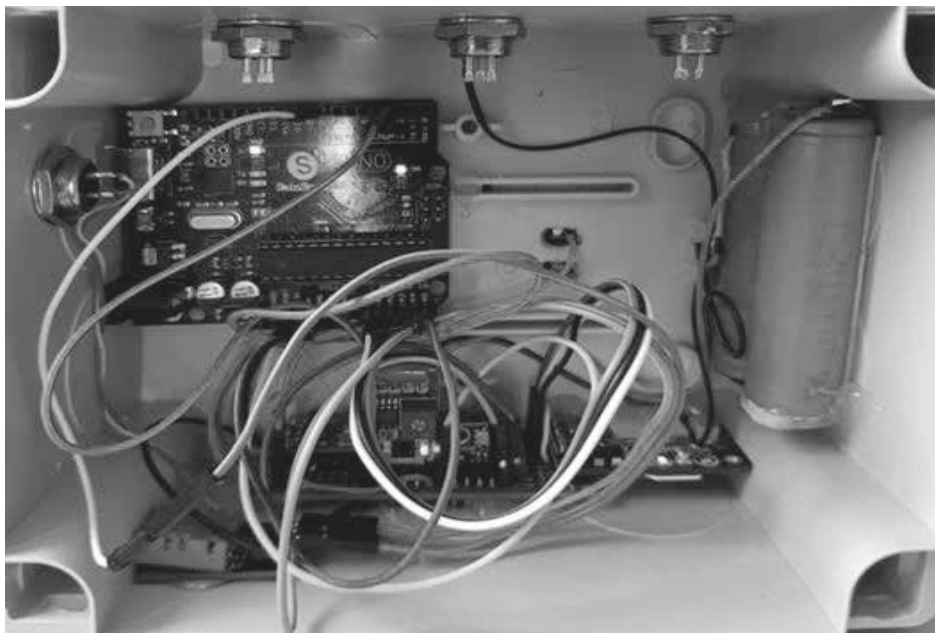
Слика 6. Аутоматска мерна станица (АМС)

Аутоматска мерна станица (АМС)

Аутоматска мерна станица (слика 6) основна је јединица система за рано упозоравање, чији је задатак да очита параметре помоћу уграђених сензора и периодично их путем GSM модула пошаље на веб-сервер. Базирана је на картичном компјутеру Ардуино уно и поседује сензоре температуре, влажности ваздуха, атмосферског притиска и вибрације тла.

Табела 2. Сензори које користи аутоматска метеоролошка станица

Сензор	Опис
DHT 11	Сензор температуре (0-50°C, одступање $\pm 2^\circ\text{C}$) Сензор влажности ваздуха (20-90%, одступање $\pm 5\%$)
BMP 180	Сензор атмосферског барометарског притиска (300-1100 hPa)
Сензор вибрације	Бинарни сензор
Ултрасонични сензор удаљености	Распон мерења 2-500cm Резолуција 0.3cm Хоризонтални угао 15°

Слика 7. Електронске компоненте и сензори АМС

На спољној страни кућишта АМС монтирани су конектори за сензоре удаљености, температуре и влажности, антена за GSM модул, као и прекидач напајања (слика 7). Комбиновано напајање чине две соларне ћелије (12 V, 1,5 W) и литијум-јонска батерија, чиме је обезбеђена аутономија рада система. Захваљујући малим димензијама, АМС се једноставно монтира.

Прототип система за рано упозоравање на бујичне поплаве у брдско-планинским пределима заснован на интернету ствари

Id	T °C	H %	Sava	Drina	P mb	Vibracija
1	27	17	0	0	1011.46	Da
2	25	44	0	0	1.1	Ne
3	25	46	0	0	1005.23	Ne

id Battery	T °C in box	Time
1 7.64	40.69	2019-06-25 11:02:30
1 7.66	40.37	2019-06-25 10:47:28
2 7.52	10	2019-06-22 07:44:41
2 7.52	10	2019-06-22 07:16:57
3 7.3	25.15	2019-06-21 16:12:29
3 7.24	24.21	2019-06-20 20:44:40

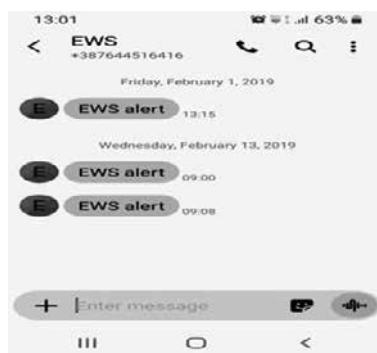
Слика 8. Подаци очитани са сензора приказују се у веб-апликацији

Веб-апликација

Веб-апликација је написана у програмском језику ПХП, и налази се на веб-серверу заједно са базом података у којој се чувају подаци примљени са АМС.

Филтрирањем података из базе проналазе се максимуми, минимуми, просечне вредности жељених параметара, а по потреби се могу имплементирати и различите статистичке формуле. Обрађени подаци се приказују на веб-сајту у табеларном формату или у виду графикона у складу са потребама крајњег корисника (слика 8).

Веб-апликацији се може приступити са различитих уређаја, као што су десктоп и лаптоп рачунари, али и мобилни уређаји попут паметних телефона и таблет компјутера.

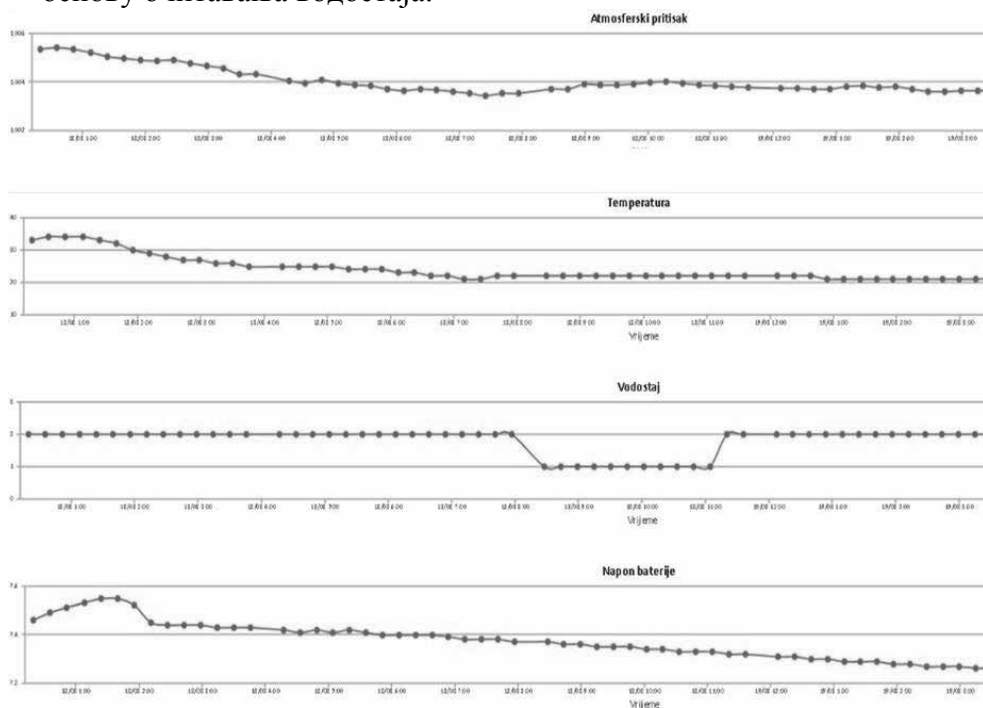

Слика 9. Пример упозорења путем СМС поруке

Посматрање и узбуњивање

Веб-апликација у правилним временским интервалима осежава приказ података. Приступ делу апликације где се приказују историјски подаци за изабрани временски интервал, графикони и/или упозорења ограничен је на особе са одговарајућим правима за приступ. На основу овако добијених информација и упозорења, надлежне особе имају услове да доносе правовремене оперативне одлуке, попут подизања система одбране од поплава са редовних на ванредне мере.

У критичним ситуацијама, АМС може самостално да пошаље СМС упозорење (*alert*) на предефинисане бројеве телефона особама задуженим за реализацију плана одбране (слика 9). Систем упозоравања имплементиран у оквиру АМС процењује ситуацију према унапред дефинисаним критеријумима, пре свега на основу читавања водостаја.

Слика 10. Упоредни приказ вредности очитаних са сензора у датом временском интервалу

На основу вредности са сензора које АМС измери и пошаље, могу се генерисати дијаграми промене вредности атмосферског притиска, температуре ваздуха, водостаја и напона батерије (слика 10). Иако су приказане вредности добијене читавањем у контролисаним условима, контура графикана јасно може да укаже на потенцијалне аномалије чији узрок може бити природна појава, али и грешка на некој од електронских или енергетских компоненти АМС. Насупрот томе, иако пад напона на дијаграму делује као интензиван, разлика између максималне и минималне измерене вредности износи само 0,4 V.

Закључак

Због рељефа и климатских услова који владају у БиХ, бујичне поплаве сваке године представљају потенцијални ризик за становништво и материјална добра. Ниво водостаја бујичних потока потребно је пратити због брзе промене количине воде, те су реални подаци од изразите важности за процену ситуације у даљем сливу. Хидрометеоролошки заводи Републике Српске и Федерације Бих редовно прате хидролошку ситуацију путем мреже аутоматских мерних станица постављених на већим водотоковима, док даљински надзор водостаја речица и потока у удаљеним и тешко приступачним планинским подручјима подложним појави бујичних вода не постоји.

Имплементацијом система за рано упозоравање на бујичне поплаве описаног у овом раду, може се успоставити мониторинг бујичних водотокова на местима где из техничких или економских разлога није могуће поставити званичне мерне станице хидрометеоролошког завода. Постављањем АМС на вишим тачкама у сливу, обезбеђује се боље разумевање ситуације на бујичним токовима, као и додатно време за обавештавање људи и обезбеђивање материјалних добара.

Систем је у складу са стратегијом прилагођавања на климатске промене БиХ из 2013. године. Скалабилан је и може да покрива територије различите величине и конфигурације терена. Може се користити аутономно са циљем заштите локалног становништва на одређеном водотоку, или у склопу постојећег система одбране од поплава. Веб-апликација, која је интегрални део овог си-

стема, информације може да дистрибуира у складу са овлашћењима у оквиру организационе структуре система за одбрану од поплава.

Пројекат је базиран на технологијама које су постале широко доступне током протекле деценије, попут интернета, картичних рачунара, сензора, издржљивих батерија, соларних хелија и распрострањене мреже мобилне телефоније. Све компоненте и услуге које систем користи доступне су на тржишту и економски изузетно приступачне, док мале димензије и ниска потрошња струје омогућавају брзо и једноставно постављање АМС на неприступачном терену.

Иако је рад фокусиран на проблеме са бујичним поплавама у Брчко дистрикту БиХ, описани систем уз извесне модификације може бити примењив и на територији Србије, као и у осталим државама бивше Југославије које имају сличан рељеф и климу, и где се сваке године јављају слични проблеми.

Аутоматска мерна станица, као основна градивна хелија оваквог система, формирана је као универзална модуларна платформа која се избором одговарајућих сензора може прилагодити специфичним потребама или сценарију употребе.

Уколико је потребно да упозорење система о надолazeћој бујичној поплави брзо допре до бројније популације, информације се након обраде могу аутоматски дистрибуирати применом веб-технологија ка масовним медијима као што су радио и ТВ станице или друштвене мреже.

Прототип система се у досадашњим тестирањима (опитни сто, градски услови) показао као успешан, али је неопходно наставити теренско испитивање како би се утврдила стабилност свих компоненти система у реалним условима. Тек након тога ће бити могуће извршити оптимизацију хардвера, енергетских компоненти и софтвера, чиме би се дошло до финалног производа.

Литература

1. Cuartielles, D. (2013). *Arduino FAQ*. MEDEA Research Lab for Collaborative Media, Design, and Public Engagement, Malmö University, <http://medea.mah.se/2013/04/arduino-faq/>, доступан 20. 7. 2019.

2. Dinesh, D., Regina, A. (2019). Prediction and Effective Monitoring of Flood Using Arduino System Controller and ESP8266 Wi-Fi Module. *International Journal of Communication and Networking System*. 8(1): 50-55.
3. Glock, K., Tritthart, M., et al. (2017). Report on natural disasters in the Western Balkans. *Development of master curricula for natural disasters risk management in Western Balkan countries*, ERASMUS+ project number 573806-EPP-1-2016-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP, стр. 5
4. Instructables AutoDesk Inc., (2015). *Basement Flood Alarm – Arduino*. <https://www.instructables.com/id/Basement-Flood-Alarm-Arduino/>, доступан 1. 9. 2019.
5. Matar, S., Matar, N., Balachandran, W., Hunaiti, Z. (2016). Social media platforms and its applications in natural disaster and crisis events – the case of Bosnia & Herzegovina. *Information and Knowledge Management*. 6(5): 50-56.
6. Programming Electronics Academy, (2019). *How to Make an Arduino Water Detection Alarm*. Open hardware design group llc, <https://programmingelectronics.com/how-to-make-an-arduino-water-detection-alarm-project/>, доступан 1. 9. 2019.
7. Santos, R.A., Guadaña, R. R. (2016). Flood detector system using Arduino, *International Journal of Management and Applied Science*, 2(7): 286-290.
8. Satria D., Yana S., Munadi R., Syahreza S. (2017). Prototype of Google Maps-Based Flood Monitoring System Using Arduino and GSM Module. *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*. 4(10): 1044-1047
9. Schwab, K. (2015). *The Fourth Industrial Revolution*. Foreign Affairs, Council on Foreign Relations, <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/>, доступан 9. 8. 2019.
10. SparkFun Electronics, (2013). *What is an Arduino?* <https://learn.sparkfun.com/tutorials/what-is-an-arduino>, доступан 20. 7. 2019.
11. UNDP – United Nations Development Programme, (2013). *Стратегија прилагођавања на климатске промјене и нискоемисионог развоја за Босну и Херцеговину*.

- https://www.undp.org/content/dam/bosnia_and_herzegovina/docs/Research&Publications/Energy_and_Environment/CC_Adoption_and_Low-Emission_Strategy_BiH/CC_LAT_publish_on_WEB.pdf, доступан 20. 9. 2019.
12. Vunabandi, V., Matsunaga, R., Markon, S., Willy, N. (2015). *Flood Sensing Framework by Arduino and Wireless Sensor Network in Rural-Rwanda*. У: Зборник радова, „2015 IEEE/ACIS 16th International Conference on Software Engineering, Artificial Intelligence, Networking and Parallel/Distributed Computing (SNPD)“, Takamatsu, Japan: 1-6.
  13. Влада Брчко дистрикта БиХ, (2018). *Одлука о усвајању главног оперативног плана одбране од поплава Брчко дистрикта Босне и Херцеговине за 2018. годину*.
  14. Филијовић, М., Ђорђевић, И. (2014). Утицај мајских поплава на стање људске безбедности у Републици Србији. *Безбедност*, 56(3): 115-128.
  15. Куспилић, Н., Гиља, Г. (2016). *Бујичне поплаве градова и могућност смањења потенцијалних штета*. 8. регионална конференција о сигурности градова, Задар, <https://www.bib.irb.hr/842273>, доступан 14. 9. 2019.
  16. Шакрак, Е. (2019). *ИоТ систем за рано упозоравање на бујичне поплаве у руралним подручјима брчко дистрикта БиХ*. Master rad, Univerzitet Sinergija, Bijeljina.

Early Warning System Prototype on Torrential Floods in Mountainous Areas Based on the IoT

Abstract: *Bosnia and Herzegovina is predominantly mountainous country with many settlements located near rivers. The characteristic terrain and seasonal occurrences of large amounts of water, due to rainfalls or snowmelt, make Bosnia and Herzegovina a country at a constant risk of flooding. Although the weather and hydrological situation in the territory of BiH is monitored by two hydrometeorological services, one from the Republika Srpska and the other from the Federation of BiH, automatic measuring stations have been set on the main watercourses, while remote monitoring of distant mountain areas subject to sudden emergence of torrential waters has not been established. A prototype of an IoT based torrential floods*

early warning system presented in this paper could solve this problem, being capable of monitoring watercourses in remote and inaccessible terrain. This system may be set to function autonomously, or as an integral part of an existing flood defense system. The basic unit of the system is an automatic measuring station (AMS) based on an Arduino controller with appropriate sensors, modules and power supply. Being small in size and affordable, easy to manufacture and setup, autonomous in operation and capable of wireless data transmission, makes AMS suitable for applications where use of standard metering stations is not possible. Number of AMSs in the system may vary and depend on the size of territory and water basin being monitored. Web server with custom developed web application collects, processes, analyses and distributes data, while access level is set in correspondence with real-life authorization levels within the organizational structure of the flood defense system. Implementation of such system may provide monitoring of the situation in inaccessible areas in the basin, and assessment of time remaining until the flood wave reaches populated places. This will provide enhanced situation awareness and an additional window of opportunity for timely notification, reaction and protection of the local population and material goods.

Keywords: *Early Warning System; Internet of Things; torrential floods; Arduino; web application.*

Невена СТАНКОВИЋ*

Центар за проучавање безбедности, Београд

ДОИ: 10.5937/bezbednost2101115S

УДК: 327:316

Прегледни научни рад

Примљен: 26. 8. 2019. године

Датум прихватања: 4. 3. 2021. године

Допринос Вентовог идеализма студијама безбедности

Апстракт: Једна од кључних новина коју конструктивизам уводи у проучавање међународних односа представља појам „идеја“, као полазишна основа за разумевање, али и креирање друштвене стварности. С обзиром на варијације присутне у поимању „идеја“ од стране различитих социјалконструктивиста, у раду се настоји анализирати приступ Александра Вента (Alexander Wendt), и то с аспекта значаја који потенцијално има у студијама безбедности. Приказом Вентових основних теоријских поставки у вези са идеализмом, односно „крђим“ материјализмом, материјалним потребама и потребама идентитета, те разликовањем материјалности од објективности, аутор настоји извести закључке о могућностима примене ових схватања у проучавању безбедносних појава и процеса, односно критички оцијенити потенцијалне доприносе, као и евентуалне недостатке за проучавање безбедносне стварности. У закључку се уочава несумњив допринос Вентовог приступа студијама безбедности, проистекао првенствено из увођења конститутивног наспрам традиционално примењиваног каузалног приступа у одређивању материјалних чинилаца, нарочито интереса и моћи, у односу на идеационе чиниоце, односно бављење мером у којој идеје конституишу материјалне факторе (конституисање моћи од стране интереса, а интереса од стране идеја), али и тврдње да идејне конструкције такође могу бити стварне и објективне, те да емоције попут страха, несигурности и агресије представљају суштински део људске природе, резултат неостварених потреба, а тиме социјалну конструкцију.

---

* stankovicnevena649@gmail.com

Кључне речи: *Вент, идеје, идеализам, крњи материјализам, интереси.*

Увод

Конструктивизам, као „својеврсни друштвени идеализам“ (Raos, 2016: 113), није понудио нов теоријски оквир већ је са позиције метатеорије критиковао ствари (Роровић, 2016: 90). У вези с тим, Вент наводи да је сврха таквог теоријског промишљања боље разумевање светске политике усредсређеношћу на онтолошке и епистемолошке проблеме који се у дисциплини међународних односа тичу важних и легитимних питања и одговора, а не структуре или динамике самог међународног система као таквог (Wendt, 1991: 383). Две основне карактеристике социјалног конструктивизма, према Вентовом мишљењу, јесу: „структура људских односа одређена је првенствено заједничком идејом, а не материјалним факторима, и, идентитет и интереси актера нису одређени природом појаве, већ су изграђени на тој заједничкој идеји“ (Wendt, 1999: 1). Идеје се, дакле, схватају као нешто на основу чега се конструише стварност, нешто што јој даје конкретну сврху и смисао, односно као „матрица кроз коју не само да посматрамо свет око себе, него га и стварамо“ (Липовац, 2013: 450). Другим речима, „идеја је та која даје значење материјалном објекту и без ње он остаје проста ствар“ (Златановић, Липовац, 2014: 184).

У намери да подстакне расправу између припадника различитих струја у међународним односима, Александар Вент систематизује средишње захтеве конструктивистичког приступа (са његовим структурализмом, холизмом и идеализмом) супротстављајући га индивидуализму и материјализму, који су својствени реалистичким и либералистичким приступима (Ковачевић, Вујиновић, 2014: 148). Тиме вођен, Вент посвећује значајну пажњу управо истраживању идеја у међународним односима, чинећи то са два аспекта. Први начин приступања овој проблематици огледа се у откривању функције идеја, њиховог односа са интересима (и моћи), те бављењу идејама као таквима. У том смислу, Вент супротставља властити идеализам (превасходно реалистичком) материјализму, настојећи да га сведе са његове традиционалне, широке де-

финиције, на строжи, „крњи“ материјализам, и то представља предмет овог рада. Иако се неретко (погрешно) изводи закључак да Вентов идеализам представља опозицију материјализму, он се заправо залаже за идеализам заснован на основама материјализма. На овом месту је прикладно поменути и другу димензију бављења идејама, која се односи на улогу идеја у друштвеним структурама, али неће бити у фокусу интересовања у овом раду¹.

Реалистички оријентисани аутори у теоретисању о међународној политици обично полазе од моћи и националног интереса, одређујући моћ као војну способност, а интерес као себичну тежњу за моћи, безбедношћу и богатством (Vent, 2014: 82). Након очигледних промена у доминантним теоријским поставкама које се баве међународним односима, неолиберали су ти који су, према признајући значај моћи и интереса, почели да заступају став да и међународне институције играју значајну улогу у креирању међународне политике. Неореалисти и неолиберали углавном се слажу у вези са чињеницом да је анализом моћи, интереса и (у различитом обиму) институција заједно, могуће објашњење највећег дела варијација у међународним исходима, иако се не може рећи да су сагласни у вези с њиховим релативним значајем. Важно је, међутим, напоменути да, иако следбеници ова два приступа не називају себе експлицитно материјалистима, и једни и други у свом учењу рутински наглашавају моћ и интерес, а понекад и институције, као материјалне чиниоце који у великој мери одређују међународну стварност. Наспрам овог дуго времена доминантног „материјалистичког“ консензуса, до драстичних измена у схватањима долази онда када теоретичари међународних односе почињу да наглашавају идеје као четврти чинилац. Бављење идејама тако доживљава експанзију тек недавно, када припадници већег броја различитих теоријских праваца (како доминантних теоријских струја тако и оних критичких) почињу да уочавају значај феномена попут идентитета, идеологија, дискурса, култура или једноставно идеја.

Имајући у виду претходно наведено, у раду се настоји утврдити место и значај Вентовог промишљања о идејама за студије безбедности. Приказом његових кључних ставова у вези са овом

---

¹ У бављењу овим аспектом идеја, до изражаја долази и Вентово опредељење, уз идеализам, и за структурализам и холизам.

проблематиком настоји се оценити да ли, и уколико да, у којој мери овакав теоријски оквир бива погодан за проучавање безбедносне стварности.

Вентов идеализам

Узрочни приступ идејама (нарочито карактеристичан за неолиберале) претпоставља да су идеје битне само у оној мери у којој имају учинке изван учинака моћи, интереса и институција. Стога Вент уводи и други, социјално-конструктивистички приступ, који превасходно испитује у којој мери идеје конституишу „материјалне“ узроке (Vent, 2014: 84). Коначни Вентов циљ јесте да покаже да је велики део очигледне експанаторне моћи „материјалистичких“ одређења заправо конституисан помоћу потиснутих конструктивистичких претпоставки о садржају и расподели идеја². Централна теза јесте да су значење моћи и садржај интереса углавном функција идеја. Најзад, „тек када су идеациони услови могућности за објашњења помоћу моћи и интереса изложени и огољени, онда смо у стању да проценимо учинке материјалности као такве“ (Vent, 2014: 85).

У складу са властитим уверењем да је најосновнији чинилац у међународној политици расподела идеја унутар система, Вент изводи закључак да се расподела моћи заснива на расподели интереса, при чему су интереси конституисани помоћу идеја које су важније од материјалних сила (Ковачевић, Вујиновић, 2014: 149). Другим речима, указује да, када теоретичари међународних односа објашњавају поступке држава позивајући се на интересе, они их заправо објашњавају позивајући се на одређену врсту идеје. Ако је тако, Вент закључује, „концепт интереса би било најбоље разјаснити у оквиру идеалистичке онтологије“ (Vent, 2014: 100).

Неолиберализам се (у складу са поменутиим каузалним приступом) усредсређује на начине на које идеје могу имати каузалне учинке независно од других узрока попут моћи и интереса, те Вент, као круцијални недостатак неолиберализма уочава управо овај имплицитан став да моћ и интереси нису конституисани

---

² Термин „расподела идеја“ Вент користи у одређивању друштвених структура, мислећи притом превасходно на дељене идеје које формирају „културу“. Одређује их као феномене шире од интереса, општих уверења и очекивања.

помоћу идеја (Vent, 2014: 101). Идеје, према Вентовом мишљењу, имају и конститутивне учинке на моћ и интерес. Стога се отвара питање на који начин идеје конституишу интересе. Вент полази од тога да, ако у неком смислу интереси јесу идеје, онда ће каузални модел идеје насупрот интересима бити непотпун. То не значи да су све идеје интереси (већина њих то није), нити да интереси више немају независну улогу у објашњењу (они објашњавају управо онолико колико и раније, и постоје независно од идеја, које их не конституишу, као што захтевају каузална објашњења). Захтев је једино то да међу различитим врстама идеја неке од њих конституишу интересе, и да „експланаторна моћ тих идеја стога не може да се упоређује са интересима као конкурентским каузалним варијаблама“ (Vent, 2014: 101).

Теоријска разматрања о вези између идеја и интереса у међународним односима обично су смештена у оквирима теорије рационалног избора. Суштински, рационалистичка објашњења представљају схватање по ком преференције и очекивања производе понашање, познато и као једначина „жеље + веровања = радња“ (Vent, 2014: 101-102). Рационализам посматра жељу (или преференције или интерес) и веровање (или очекивања или идеје) као одвојене варијабле, што даље указује да жеље не зависе од уверења и стога нису материјалне. Интереси би, дакле, могли бити материјални или идеациони. У том контексту, Вент закључује да би теорија рационалног избора могла бити у складу са идеалистичким схватањем интереса (Vent, 2014: 102).

У својој расправи против материјалистичког схватања интереса први аргумент који Вент износи јесте да сами интереси јесу спознаје или идеје (Vent, 2014: 107). Он то чини ослањајући се на схватање Роја Д'Андратеа (*Roy D'Andrade*) да је мотивација делимично укорењена у биолошким нагонима и као таква материјална. Вент, међутим, напомиње да биолошки нагони објашњавају тек неке од готово бесконачног броја циљева која су људска бића у стању да деле, те да се већина тих циљева учи кроз социјализацију.

Слично Д'Андратеу, Р. Б. К. Хау (*R. B. K. Howe*) признаје улогу биолошким нагонима у конституисању жеље (потребе за храном, водом, размножавањем и томе слично такође су материјалне природе). Хау ипак тврди да су и „најпримитивније жеље

углавном без правца и зависе од уверења о томе шта је пожељно да испуни њихов садржај“ (Vent, 2014: 108). Уверења, дакле, дефинишу и усмеравају материјалне потребе. Или другим речима, опажање вредности у неком предмету ствара мотив за његово остваривање, а не неки унутрашњи биолошки императив (Vent, 2014: 109). Таква опажања су делимично спозната (сазната) кроз међуделовање с природом (ватра боли, прљавштина је лоша) те ће у том случају за њих важити материјалистичко објашњење. Међутим, Вент истиче, она се углавном сазнају кроз социјализовање у неку културу. Коначно, жеље увек подразумевају неку мешавину биолошких нагона и уверења (Vent, 2014: 109).

Упутно је, у вези са наведеним ставовима, истаћи и чињеницу да се поменути аргументи углавном односе на појединце, не и на групе. Вент заступа нешто друкчије схватање по коме и одређене групе, међу којима се налазе и државе, могу имати жеље³. Ово је претпоставка целокупне државоцентричне теорије међународних односа. Износећи аргумент да идеје које конституишу интересе јесу заправо конституисане помоћу заједничких идеја или културе међународног система, он своје ставове даље поткрепљује позивајући се на три државна интереса (статус кво, ревизионистички и колективистички) (Vent, 2014: 109-110).

Даља расправа идеализма и материјализма уводи у ову проблематику и појам разума или делиберације, узимајући га у обзир као трећи чинилац у моделу „жеља + уверење + разум = акција“ (M. Hollis, G. F. Schueler, I. Kant) (Vent, 2014: 111). Разлог због којег теоретичари уопште трагају за трећим чиниоцем, према Вентовом мишљењу, произилази управо из теорије рационалног избора. Прецизније, рационалност се нормално дефинише у инструменталном смислу као ништа више до доследна жеља или уверење, а избор не укључује темељније него њихово аутоматско читавање у понашању које максимизира очекивану корисност, или другим речима, „рационалност акције је увек повезана са тренутним жељама делатника“, без обзира на њихов садржај (Vent, 2014: 111). Посматрано са овог аспекта, Вент закључује, људи се разликују од животиња само због веће сложености њихових жеља

---

³ Вент заступа став да су државе стварни актери којима можемо легитимно приписати антропоморфне квалитете као што су жеље, уверења и хотимичност (Vent, 2014: 172).

и уверења, а не у односу на рационалност. Оно што недостаје овом концепту рационалности јесте „било какав осећај за делиберацију“ (Vent, 2014: 111).

Теоретичари углавном не споре чињеницу да додавање разума теорији рационалног избора делује нарочито прикладно за науку о међународним односима. Међутим, иако се филозофска литература о делиберативној рационалности усредсређује на индивидуе, Вент сматра да управо нагласак на улози делиберације у конституисању интереса изгледа још прикладније за доношење одлука у оквиру група (мислећи преваходно на ниво државе). Како неретко један од најтежих задатака са којим се суочавају доносиоци спољнополитичких одлука јесте схватити који су њихови (државни) интереси, уобичајено је да се овај процес састоји од сложеног и веома спорог процеса расправљања, убеђивања и формулисања питања. Укратко, каже Вент, оно што се дешава јесте колективна делиберација о томе шта би њихови интереси требало да буду у датој ситуацији. Релативно је мало „хотелских пожара“ у међународној политици, а понекад делиберација може произвести драматичне „преокрете у преференцијама“, чак и када структурни услови остану непромењени (Vent, 2014: 114).

Анализирањем тачки преклапања између когнитивних и делиберативних критика долази се до једног општег предлога у вези са односом између интереса и идеја: „интереси су уверења о томе како задовољити потребе“ (Vent, 2014: 115). Будући да се потребе обично одређују у односу на функционалне захтеве за размножавањем посебне врсте агената, теоретичари их често сматрају објективним интересима. Вент, међутим, разликује две врсте потреба – потребе идентитета и материјалне потребе. Како се рад не бави Вентовим поимањем идентитета, довољно је изнети неколико основних смерница: потребе идентитета су променљиве колико и идентитети које одражавају, што је практично бесконачно. Да би репродуковала идентитет државе једна група мора да одржи монопол легитимне употребе силе на својој територији. Потребности идентитета су напослетку пре ствар појединачних и друштвених спознаја него биологије. Па ипак, оне су стварне и објективне, али не и материјалне (Vent, 2014: 115)⁴.

---

⁴ Вент идентификује четири врсте идентитета, од којих све подразумевају интересе, али се не могу свести на њих. Док се интереси односе на оно што актери

„Крњи“ материјализам

Суштина расправе коју Вент води огледа се у увођењу „крње“ материјалистичке теорије о људској природи. За разлику од ситуације са потребама идентитета, где практично постоји бескрајно много могућности, Вентова теорија садржи само пет материјалних потреба. У конкретном случају, реч је о потребама појединаца, а не група. Према његовом мишљењу, групе такође имају потребе, али како оне немају тела, то су потребе идентитета које се не могу свести на материјалне потребе њихових чланова, иако су они ти који их напоследку испуњавају. Материјалним потребама, приближно опадајућим редоследом значаја, сматра следеће потребе: физичка безбедност (објашњава да су људским бићима потребни храна, вода и сан како би одржавали своја тела, укључујући и заштиту од претњи по њихов физички интегритет⁵), онтолошка безбедност (људским бићима су, каже, потребна релативно стабилна очекивања о природном, а нарочито друштвеном свету који их окружује⁶), удруживање (људи су друштвене животиње којима је неопходан контакт са другима, а потребе за љубављу и припадању групи задовољавају се удруживањем), самопоштовање (људска бића морају да имају добар осећај о себи, што се првенствено постиже кроз друштвене односе⁷) и трансценденција (људска бића имају потребу да расту, развијају се и побољшавају услове живота⁸) (Vent, 2014: 116).

Став који Вент начелно дели са осталим теоретичарима који се баве разматрањем потреба јесте да задовољење потреба код људи изазива емоције задовољства, док њихово неиспуњење

желе, те одређују мотивације које помажу да се објасни понашање, идентитети се односе на то ко или шта актери јесу, одређујући друштвене врсте или стања бића (Vent, 2014: 200-201).

⁵ У вези са потребама чијим се задовољавањем постиже физичка безбедност, Вент помиње и страх од смрти.

⁶ Заједно са потребом за физичком сигурношћу, потреба за онтолошком сигурношћу људе тера ка конзервативном, хомеостатичком стању, као и ка тражењу признања свог положаја у друштву, истиче Вент (Vent, 2014: 116).

⁷ Самопоштовање може имати различит садржај, а укључује потребе за чашћу, славом, успехом, признањем (поново), моћи, чланством у групи (поново) и тако даље (Vent, 2014: 116).

⁸ Трансценденција је извор креативности и иновација, сматра Вент, као и напора ка преобликовању властитих материјалних могућности (Vent, 2014: 116).

доводи до узнемирености, страха или фрустрације. Присутност ових негативних емоција ће, у зависности од конкретних околности, мотивисати људе или да удвоструче своје напоре, или да промене своје интересе или, напослетку, да буду агресивни. На овом месту долази до кључне тачке размимоилажења између класичних реалиста, који страх, несигурност или агресију посматрају као суштински део људске природе, и Вента, који сугерише да су ова осећања учинци незадовољених потреба, те стога зависни. Вент закључује: „Напор да се спречи страх и узнемиреност у вези са незадовољеним потребама део је људске природе, али страх и узнемиреност сами по себи су друштвено конструисани“ (Vent, 2014: 117).

Напослетку, људска природа је нешто што се не може избећи, али претпоставке које стварамо о њој условљавају наше теоретисање о међународним односима (међународној политици). Као и у случају моћи, интереси нису „идеје од почетка до краја“ (Vent, 2014: 117). Овакав став представља, уопштено посматрано, велики уступак идеализма материјализму, али Вент сугерише да они ипак нису у колизији. „Биолошки реализам је компатибилан са друштвеном конструкцијом. Много више него код других животиња, људско понашање је непотпуно детерминисано нашом природом, што потврђују изузетно различити културни облици које смо створили“ (Vent, 2014: 117). Другим речима, људска бића су и даље животиње чије су материјалне потребе кључни елемент њихових интереса, али су на крају њихови интереси углавном функција њихових идеја, не њихових гена. Само један мали део онога што конституише интересе јесте материјалан, истиче Вент. Материјална сила која конституише интересе јесте људска природа, док је остатак идеациони – конституисан са своје стране помоћу идеја и културе (Vent, 2014: 101).

Вент, између осталог, наводи и три предности овако одређеног идеалистичког приступа проучавању интереса у теорији међународних односа. Пре свега, верује да овај приступ предлаже програм емпиријских истраживања у проучавању садржаја стварних интереса државе (а што сматра и најважнијим његовим доприносом). Износећи претпоставку да су интереси конституисани помоћу идеја, Вентов идеализам наговештава да пажња посвећена когнитивном и делиберативном аспекту процеса (који су прилаго-

ђени чињеници да државе имају колективне, а не индивидуалне спознаје), представља плоносан приступ овој проблематици.

Друга предност оваквог приступа оличена је у чињеници да идеалистички приступ интересима предлаже и начине да се операционализује однос између сазнања (деловање) и културе (структура), сугерише Вент. У друштвеној теорији уопште, а нарочито теорији међународних односа, постало је уобичајено да се акција описује као „културно или дискурзивно структурирана“ (Vent, 2014: 118), али је ретко кад понуђен механизам помоћу којег овај учинак може заиста функционисати. Вент верује да се применом идеалистичког приступа решава недостатак настао као последица увреженог веровања да је довољно указати на постојање културних норми и одговарајућег понашања, без приказивања како долази до тога да норме мотивишу актере на акцију (Vent, 2014: 118).

Конечно, несумњива предност овог приступа према Вентовом мишљењу јесте и то што он предлаже нове могућности у вези са спољном политиком и системском променом. Треба, међутим, нагласити да, уколико се каже да су интереси начињени од идеја, то не значи истовремено да се они могу лако променити у било ком датом контексту. „Идеализам није утопизам, а често је теже променити нечији ум него његово понашање. Међутим, у мери у којој су интереси конституисани помоћу уверења можемо полагати више наде у њихову промену, него што бисмо могли када би они једноставно одражавали људску природу“ (Vent, 2014: 119). Једном актеру може бити тешко да промени своје интересе ако уверења која их конституишу чине део једне културе која истовремено конституише интересе неких других актера⁹. Међутим, остаје чињеница да, уколико су интереси сачињени од идеја, онда процеси делиберације, учења и преговарања представљају потенцијална средства спољне политике која би материјалистички приступ занемарио (Vent, 2014: 119).

Резимирано, према Вентовом мишљењу, значење расподеле моћи у међународној политици конституисано је знатним делом помоћу расподеле интереса, док је садржај интереса конституисан знатним делом помоћу идеја. Нагласак је на конститутив-

---

⁹ Ово помаже у објашњавању тога зашто културе настоје да себе репродукују након свог настанка, сугерише Вент (Vent, 2014: 119).

ној, насупрот каузалној природи ове везе. Вент не тврди да су идеје важније од моћи или интереса, нити да су независне од њих. Моћ и интерес су подједнако важни и одређујући као и раније. Он, пре свега, тврди да моћ и интерес имају учинке какве имају у служби идеја које их сачињавају. Идеје су битне докле год конституишу „материјалну основу“ на првом месту, тј. докле год имамо „идеје од почетка до краја“ (Vent, 2014: 119).

Значајно је, такође, и да он не искључује могућност да се културни контексти некада могу третирати као дати, односно истиче да треба признати да они стичу узрочне моћи само у служби контекстуалних значења која их чине оним што јесу. С друге стране, то не значи ни да материјалне силе не играју никакву улогу у било каквој државној деловању. Напротив, тек након што дискурзивни услови могућности буду „огољени“ од оваквих тврдњи, може се доћи до спознаје шта материјалне силе заиста могу (Vent, 2014: 120).

Суштина Вентовог идеализма, као и коначни циљ његове расправе против материјализма, јесте управо у препознавању материјалности као различите ствари од објективности. Попут моћи и интереса, и културне појаве су исто тако објективне, ограничавајуће и стварне (Vent, 2014: 120). Идеалистичка друштвена теорија се стога не односи на порицање постојања стварног света. Суштина је у томе да се тај свет састоји од мноштва различитих појава, што је значајно више од материјалних сила као таквих. Умереност Вентовог конструктивизма огледа се и у овом случају – он не пориче постојање независних каузалних моћи тих сила, већ сматра да су оне мање важне и мање занимљиве него што су то контексти значења која људска бића конструишу око њих.

Вент у свом теоретисању, дакле, настоји помирити критичко и позитивистичко становиште. Полази од става да, уколико позитивистичко објашњење претпоставља ефикасну (делотворну) каузалност, онда конститутивна анализа нуди интересантну паралелу материјалној и формалној каузалности. Овакви аргументи су у теоријама међународних односа углавном коришћени у циљу наглашавања значаја идеја, иако материјални узроци такође могу бити конститутивни. Па ипак, конститутивни теоретичари су према Вентовом мишљењу показали на који начин су феномени, обично виђени као материјални, заправо конституисани од стране

идеја (материјална каузалност). Ове идеје постоје и остварују ефекте захваљујући дискурзивним формама (норме, институције, идеологије) у којима су оличени (формална каузалност).

„Замка“ реализма

Расправа између идеализма и материјализма, на начин на који је схвата Вент, у очигледној је повезаности са расправом између неореализма и неолиберализма. Вент верује да су неолиберали ухваћени у исту ону замку реализма у коју су се ухватили структурални марксисти, попут Луја Алтисера (*Louis Althusser*) и Никоса Пуланцаса (*Nicos Poulantzas*), када су покушали да покажу, насупрот ортодоксним марксистима, да је суперструктура „релативно независна“ од своје основе (Vent, 2014: 120). И мада су структурни марксисти препустили експланаторно првенство облику производње (материјална основа), њихов је допринос у покушају да укажу да су институционална и идеолошка надградња битне интервенишуће варијабле. Разлог због ког ова теорија није преживела Вент налази у немогућности њених аутора да ускладе аргумент да је суперструктура релативно независна, а материјална основа и даље „детерминанта у последњој инстанци“ (Vent, 2014: 120). Као и у наведеном случају структурних марксиста, и неолиберали су урадили значајан посао указивањем на чињеницу да материјална основа сама по себи (у овом контексту реч је о моћи и интересу) не може објаснити међународне исходе по себи, али препуштањем основе неореалистима, изложили су се истом проблему. Блиско схватању Џона Миршајмера (*John Mearsheimer*), Вент заступа став да се неолиберали суочавају са тешким избором: признати коначни реалистички карактер њихове теорије (јер задире у тумачење материјализма преко базе и суперструктуре) и суочити се са проблемом очувања независног теоријског положаја коришћењем тезе о „релативној самосталности“, или одбити замку реализма тако што се проблематизује „материјалистичка“ природа објашњења заснованих на моћи и интересу од самог почетка (Vent, 2014: 121).

На основу свега наведеног, очигледна је могућност извлачења прилично контрадикторних (или, прецизније речено, непотпуних) закључака о односу идеја и материјалних чинилаца, услед

недостатка његових прецизних и јасних одређења. На овом месту се, чини се, назире могући одговор. По аналогiji са Вентовом критиком неолиберала о упадању у замку реализма, вероватно је да је и сам покушао да избегне изричитост у тврдњама, јер би изричито заговарање једне стране, по владајућем принципу искључивости, аутоматски подразумевало ниподаштавање значаја друге стране у потпуности. Другим речима, чини се да одговор лежи управо у његовој окренутости умереном конструктивизму, за разлику од радикалног.

Изношење аргумената против материјалистичког приступа, те залагање за идеализам, истиче Вент, не сугерише и да се залаже за субјективистички приступ друштвеној теорији у коме је „само важан начин на који појединачни делатници опажају свет“, или волунтаристички приступ у којем се сматра да „делатници могу изабрати оне идеје које желе“ (Vent, 2014: 121). Напомињући да се не залаже ни за један од тих приступа, указује на чињеницу да је начин на који делатници опажају свет важан у објашњавању њихових поступака, као и да они увек имају елемент избора у дефинисању својих идентитета и интереса. Међутим, осим идеализма, кључна карактеристика Вентовог конструктивизма јесте холизам или структурализам са начелним ставом да друштвене структуре имају учинке који се не могу свести на агенте и њихово међуделовање. Међу овим учинцима свакако јесте и обликовање идентитета и интереса, али они су, према Вентовом мишљењу, условљени дискурзивним облицима, односно расподелом идеја у систему, као и материјалним силама.

Закључак

Осим поменутог, вероватно површно изведеног закључка да је Вентов идеализам опозиција материјализму, анализа његових дела која се баве овом проблематиком отвара још једну дилему. Начелно, Вент води расправу против материјализма на страни идеализма, међутим, чини се да није у томе суштина. Биће да се он заправо бави искључиво природом односа идеја и материјалних узрока, инсистирајући на њеном конститутивном (наспрам претходно устаљеног каузалног) карактера. Наиме, с једне стране, Вент се залаже за идеализам на основама материјализма. У том

смислу, Вент говори о „крњем“ материјализму, признајући значај материјалним узроцима, додајући им, наизглед, још и идеје. Таквим појединим ставовима оставља се утисак да је реч о идеализму заснованом на материјалним основама (у том контексту би идеациона била надградња), чему у прилог иду и ограђујуће тврдње о томе да су само неке идеје „идеје од почетка до краја“ (Vent, 2014: 117), те да су идеје значајне само у оној мери у којој конституишу интересе (Vent, 2014: 119). С друге стране, међутим, изричит је на појединим местима у тврдњама да су идеје те које имају примат, да оне представљају основу или базу материјалних узрока, односно моћи и интереса (чиме би онда материјална била надградња). Полазећи од Вентове претпоставке да су интереси конституисани помоћу идеја које су важније од материјалних чинилаца (Ковачевић и Вујиновић, 2014: 149), односно да су значење моћи и садржај интереса углавном функција идеја (Vent, 2014: 85), није ли онда оправданије говорити о „крњем“ идеализму (с обзиром на признавање и значаја материјалних чинилаца оличених у ставовима попут оног да су моћ и интерес подједнако важни и одређујући као раније, само у контексту конкретних идеја; Vent, 2014: 119). Ограничавањем улоге и значаја материјалних фактора на начин на који то Вент чини, уз истовремено заговарање идеализма, остаје отворено питање зашто он уводи теорију „крњег“ материјализма (зашто материјализма уопште, а не идеализма), односно, зашто прилично супротстављене ставове не реши доследним и изричитим разграничавањем домена улоге идеја наспрам материјалних чинилаца, или прецизним одређењем, али и доследним, шта представља базу а шта надградњу. И докле је јасан значај који придаје идејама у смислу њихове конститутивне функције (наспрам устаљене каузалне везе), потребан је конкретнији одговор на питање шта значи то да моћ или интереси нису „идеје од почетка до краја“ (Vent, 2014: 117) наспрам тврдње да моћ и интереси имају учинке какве имају у служби идеја које их сачињавају, те да су идеје битне докле год конституишу „материјалну“ основу на првом месту, тј. докле год имамо „идеје од почетка до краја“ (Vent, 2014: 119)¹⁰. На основу наведеног, претпоставка да се он суштински не

---

¹⁰ У контексту ове дилеме потребно је имати на уму и његов став да је људска природа неизбежна, а она је, у крајњем, материјалне природе (Vent, 2014: 117).

бави расправом материјализма и идеализма, већ само природом њихове везе, има основа.

Коначно, једно од највећих Вентових достигнућа у бављењу идејама јесте свакако увођење конститутивног наспрам традиционално примењиваног каузалног приступа у одређивању материјалних чиниоца (нарочито интереса и моћи) у односу на идеационе (или идеалистичке) чиниоце у сфери међународних односа. Вентово бављење мером у којој идеје конституишу материјалне факторе представља важну новину у теоријама међународних односа. Очигледну предност у односу на радикалнија становишта о материјализму или идеализму, у смислу изношења основанијих тврдњи, представља то што као полазну претпоставку у извођењу властитих ставова узима препознавање материјалности као различитог својства од објективности. Тиме у значајној мери олакшава себи (а и својим следбеницима) на путу оспоравања строго материјалистичких тврдњи, уочавајући да и идејне конструкције исто тако могу бити стварне и објективне, што је услед поистовећивања поменуто два појма до тада било углавном резервисано за материјалне феномене.

У односу на већ у значајном обиму разрађена схватања о појединачним (па и групним) материјалним потребама од стране његових претходника, новину представља Вентово учење о потребама идентитета, које се потенцијално може плодносно искористити у разматрању исхода међународног понашања, односно међународних односа у целини. Најзад, нужно је указати и на значај његове тврдње, за разлику од реалистичких становишта да страх, несигурност и агресија представљају суштински део људске природе, да су ове емоције резултат неостварених потреба, те да су самим тим друштвено конструисане.

Генерално, чини се да је најпроблематичније Вентово схватање материјалних потреба. Најпре, његова шема потреба не уводи ништа значајно ново у теорију што није од раније познато, превасходно из социјалне психологије (примера ради, у односу на Масловљеву [*Abraham Maslow*] шему потреба). Даље, у изношењу својих ставова изоставља изузетно значајну чињеницу да неће сваки агент настојати да оствари све потребе, већ да је уобичајена тенденција (премда су могући изузеци) да тек једна задовољена потреба доводи до активирања наредне, односно да се тек са

задовољењем једне (ниже на лествици) приступа задовољавању наредне (више). Иако је јасно да наводи најзначајније потребе условно хијерархијским редоследом, чињеница је да се у том излагању одређене потребе преплићу. Конкретно, одређене потребе су општије и подразумевају (што он и сам експлицитно истиче) неке друге, примарно одређене као различите. Примера ради, потреба за самопоштовањем у себи садржи и потребу за припадањем групи, као и потребу за признањем, које су основа претходне потребе за онтолошком безбедношћу. Најзад, неизоставно се намеће и питање по ком основу су потребе које он наводи материјалне. Зашто потребе попут оних за самопоштовањем и трансценденцијом назива материјалним потребама, нарочито имајући у виду његов властити однос према материјализму и материјалности уопште.

Коначно, примењено на безбедносну проблематику, најважнији допринос Вентовог приступа огледа се у чињеници да управо уважавање и материјалне и идеационе, не само каузалности, већ и конститутивности, најбоље одговара на захтеве истраживачког поља безбедности. Овакво поимање отвара могућности квалитативно другачије анализе безбедносних појава и процеса, истовремено омогућавајући узимање у обзир многих варијабли значајних за разумевање, али и евентуално предвиђање безбедносне динамике, које су неоправдано биле искључене из разматрања као последица искључиве доминације „материјалистичког“ приступа. Најзад, већина безбедносних феномена, укључујући и безбедносне изазове, ризике и претње, као и факторе од утицаја на понашање безбедносних актера, односно безбедносну акцију уопште, заправо и јесу идејне конструкције, што овакав Вентов приступ чини нужним за бављење безбедносним питањима, будући да отвара широк спектар могућности практичне примене, чиме би се последично потенцијално дошло до сасвим другачијих увида у студијама безбедности генерално.

Литература

1. Ковачевић, М., Вујиновић, Н. (2014). Социјални конструктивизам и међународни односи. *Годишњак ФПН*, 8 (1), 147-151.
2. Липовац, М. (2013). Допринос конструктивистичке парадигме студијама безбедности. *Социолошки преглед*, 47(3), 439-460.
3. Поповић, Р. (2016). Društveni konstruktivizam i struktura međunarodnog sustava. U: Jović, D. (ur.), *Konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa* (str. 89-110). Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
4. Raos, M. (2016). Umjereni konstruktivizam Alexandera Wendta. U: Jović, D. (ur.), *Konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa* (str. 111-146). Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
5. Vent, A. (2014). *Društvena teorija međunarodne politike*. Fakultet političkih nauka, Beograd.
6. Wendt, A. (1991). Bringing the Theory-Meta-Theory Gap in International Relations. *Review of International Studies*, 17, 383-392.
7. Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Златановић, А., Липовац, М. (2014). Социјални конструктивизам. У: Липовац, М. И Живојиновић, Д. (ур.), *Међународна безбедност: теоријски приступи*. Факултет безбедности, Београд, стр. 251-264.

A Contribution of Wendt's Idealism to Security Studies

Abstract: One of the key novelties that constructivism introduces to International Relations theories is the term "ideas", as a starting point for understanding, as well as constructing social reality. Because of plenty variations in defining the term "ideas" by different social constructivists, the author in this article aims to analyze Alexander Wendt's approach, with a focus on its significance to security studies.

By reviewing Wendt's basic presumptions about idealism, rump materialism (of human nature), material and identity needs, including distinction between materiality and objectivity, the author attempts to

make conclusions on possibilities of implementation of these presumptions in researching security phenomena and processes, or, in other words, critically evaluate potential contribution, as well as flaws, for theorizing about security issues.

In conclusion, the author suggests that there is undoubtedly significant contribution embedded, primarily, in constitutive versus traditionally dominate causative approach to material factors, especially interests and power, in regard to ideational factors, and measure in which ideas constitute material factors (constituting power by interests, and interests by ideas), as well as claims that ideational constructions can also be real and objective, and emotions such as fear, insecurity and aggression are essential to human nature, result of unfulfilled needs, and eventually, social constructions.

Finally, applied to security issues, the most important Wendt's contribution is in the fact that accepting both material and ideational, not just causality, but also constitution, is the best approach for the security research field. Understood in this way, it leads to qualitatively different analyses of the security phenomena and processes, and at the same enables including various variables significant for understanding and, maybe, predicting security dynamics, those that were excluded from the analyses as a result of domination of materialistic approach. Moreover, majority of security phenomena, including risks and threats, and also factors that influence the behavior of security actors and security actions in general, are ideational constructions, which is what makes Wendt's approach vital for dealing with security issues, especially having in mind fact that it opens wide possibilities for practical implementation, potentially leading to new theoretical perspectives in security studies.

Keywords: *Wendt, ideas, idealism, rump materialism, interests.*

Милена ВРАНЕШЕВИЋ*

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

ДОИ: 10.5937/bezbednost2101133V

УДК: 351.74/.76::343.852:343.54/.55(497.11)

Прегледни научни рад

Примљен: 18. 10. 2019. године

Ревизија: 2. 6. 2020. године

Датум прихватања: 4. 3. 2021. године

Ставови полицијских службеника Полицијске управе у Сремској Митровици о породичном насиљу и примени Закона о спречавању насиља у породици

***Апстракт:** Циљ овог истраживања био је да се испитају ставови полицијских службеника о појединим карактеристикама насиља у породици, са посебним освртом на примену Закона о спречавању насиља у породици. До емпиријских налаза дошло се анкетирањем 31 полицијског службеника Полицијске управе у Сремској Митровици, који поседује сертификат предвиђен поменутиим законом. Након прикупљања података, примењена је статистичка метода на нивоу дескриптивне статистике и у ту сврху коришћен је статистички софтверски пакет СПСС (вер. 20). Овим истраживањем утврђена је фреквенција различитих облика насиља у породици, структура жртава и учинилаца, као и њихов међусобни однос. Указано је на неке од разлога постојања тамне бројке насиља у породици, нарочито у случајевима у којима су деца вршила насиље према родитељима и полицијски службеници били у улози жртве или учиниоца. Утврђени су најчешћи разлози ненапуштања насилног партнера, али и повлачења пријаве, односно злоупотребавања права пријављивања насиља у породици. С обзиром на то да је једна од новина Закона о спречавању насиља у породици увођење хитних мера у правни систем наше државе, истражена је учесталост њихове примене. Посебан део истраживачког рада посвећен је испитивању актуелног стања у погледу сарадње између полиције*

---

* milena.vranesovic22@gmail.com, студент докторских студија на КПУ у Београду

и других надлежних државних органа и установа у случајевима насиља у породици.

Кључне речи: *насиље у породици, жртва, учинилац, полицијски службеници, Закон о спречавању насиља у породици.*

Увод

Историјски посматрано, порекло насиља у породици везано је за развој првих људских заједница. Међутим, тек у другој половини 20. века, пре свега захваљујући политичком ангажману феминистичког покрета и невладиних организација у развијеним земљама, почиње се озбиљније схватати рањивост појединих друштвених група на ову врсту насиља, пре свих деце, мајки, жена и старих. Све до тада, на породично насиље гледало се као на приватну ствар једне породице. Активном улогом невладиних тела оно постаје друштвено видљив проблем, који савремене државе препознају као проблем у чије решавање треба да се укључе (Dimovski, Kostic, 2015: 353).

Специфичност овог вида насиља огледа се у блиском односу учиниоца и жртве, као и у чињеници да је најчешће реч о дуготрајном злостављању жртве, а не о изолованом случају (Игњатовић, 2016). Судаћи према медијским извештајима, насиље у породици је најприсутнији облик насилничког криминалитета у Републици Србији.¹ У националном стратешком документу *Националне стратегије за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године*² наводи се да је Република Србија, и поред постигнутог напретка у смислу нормативног и институционалног одговора на насиље над женама, и даље суочена са подацима који су узнемиравајући. Према медијским чланцима које је прикупила и анализирао Мрежа „Жене против насиља“, током 2017. године од стране партнера или члана породице у Републици Србији убијено је најмање 26 жена (Мрежа „Жене против насиља“, 2017), док су 2016. године убијене 33 жене, а 2015. године чак 35 жена (Мрежа „Жене против насиља“, 2016). Истраживањем праксе

---

¹ *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, Службени гласник Републике Србије, бр. 27/2011.

² Службени гласник Републике Србије, бр. 4/16.

судова у Београду, Новом Саду и Нишу, у испитаном узорку од сто судских предмета биле су 122 жртве кривичног дела насиља у породици, од којих је 75,41% било женског пола, а 24,59% мушког пола (Петрушић et al., 2018: 125–126). Из наведених података можемо констатовати да су жртве насиља у породици у највећем проценту жене, али не смемо изоставити да се у тој улози налазе и старије особе, деца и мушкарци.

Породично насиље није само социјално-патолошки проблем, већ и кривично дело, које изазива снажну осуду јавности и захтева адекватан одговор сваке државе и њених надлежних органа. Као посебно кривично дело,³ насиље у породици је по први пут инкриминисано и уведено у кривично законодавство Републике Србије 2002. године изменама и допунама *Кривичног закона РС*.⁴ Затим је 2005. године донет *Породични закон*,⁵ којим се иде корак даље дефинисањем мера заштите од насиља у породици (члан 198, став 2 Породичног закона). Након реформи кривичног законодавства Републике Србије, 2005. године донет је *Кривични законик*,⁶ којим се кривично дело насиља у породици прописује у члану 194, у оквиру Главе деветнаесте – Кривична дела против брака и породице.

Ратификацијом *Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција)* 2013. године,⁷ као првог правно обавезујућег инструмента којим су установљени међународни стандарди превенције и заштите жртава од насиља у породици (Делибашић, Николић, 2017: 207), биле су неопходне извесне измене националног законодавства. С тим вези, 2016. године донет је *Закон о спречавању насиља у породици*⁸ (у даљем тексту: ЗСНП), који се

---

³ Видети: *Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије*, Службени гласник Републике Србије, бр. 10/2002, члан 118а.

⁴ Службени гласник Републике Србије, бр. 10/2002.

⁵ Службени гласник Републике Србије, бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015.

⁶ Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

⁷ *Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици*, Службени гласник Републике Србије – међународни уговори, бр. 12/2013.

⁸ Службени гласник Републике Србије, бр. 94/16.

примењује од 1. јуна 2017. године. У њему се по први пут наводи да насиље поред физичког, сексуалног и психичког, може бити и економске природе,⁹ што је у складу са дефиницијом насиља у породици из Истанбулске конвенције.¹⁰

Доношењем ЗСНП наша земља се определила да предност пружи превентивном деловању, омогућавајући надлежним државним органима и установама да делују и у случајевима насиља (или опасности од насиља) најнижег интензитета, и тако спрече његово понављање и ескалацију. Такви акти насиља се у пракси најчешће описују као „вербални сукоб“, „породични конфликт“, „поремећени породични односи“ и слично. С тим у вези, може се констатovati да је ЗСНП заснован на *pre-crime* концепту. Суштина тог концепта се огледа у откривању и отклањању опасности од насиља у породици, до кога не мора нужно да дође, што је супротно *post-crime* концепту кривичног права и реакцији након извршеног кривичног дела (Лазих, Ненадић, 2017: 493–494). На тај начин полиција и тужилаштво, као традиционално репресивни органи, проширују своје надлежности, пре свега кроз новине као што су процена ризика¹¹ и изрицање хитних мера¹².

Мултисекторска сарадња полиције, јавних тужилаштава, судова опште надлежности и прекршајних судова, као надлежних државних органа, и центара за социјални рад, као установа социјалне заштите, по први пут је јасно дефинисана чланом 24 ЗСНП. Конкретно, предвиђено је да руководиоца полицијске управе, јавни тужилац, председник суда и руководиоца центра за социјални рад именују лица за везу из реда надлежних полицијских службеника, судија, заменика јавних тужилаца, који су завршили специјализовану обуку и запослених у центру за социјални рад. Именована лица за везу свакодневно размењују обавештења и податке у циљу спречавања насиља у породици и пружања заштите и подршке жртвама. Специфичност ове сарадње огледа се у формирању група за координацију и сарадњу, које су у обавези да се састају најмање једном у 15 дана и разматрају сваки случај насиља у

---

⁹ Видети: ЗСНП, члан 3.

¹⁰ Видети: Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, члан 3.

¹¹ Видети: ЗСНП, члан 15, 16 и 18.

¹² Видети: ЗСНП, члан 17.

породици који није окончан правоснажном судском одлуком у грађанском или кривичном поступку, и израђују индивидуални план заштите и подршке жртвама (члан 25 ЗСНП).

С обзиром на континуиран раст броја кривичних пријава за насиље у породици (Републички завод за статистику, 2018), и самим тим актуелност проблема, појавила се потреба да се испитају ставови полицијских службеника о неким карактеристикама овог вида насилничког криминалитета, али и о наведеним новинама које доноси ЗСНП, јер управо полицијски службеници непосредно примењују поменути закон и имају кључни утицај на остваривање циљева његовог доношења.

Материјал и методи

Током марта и априла 2018. године спроведено је анкетно испитивање полицијских службеника, уз коришћење посебно конструисаног инструмента – анкетног упитника сачињеног од тридесет питања (шест питања отвореног типа, петнаест питања затвореног типа и девет питања комбиноване форме). Анкетирани су сви полицијски службеници Полицијске управе Сремска Митровица (Полицијске станице Шид, Рума, Пећинци, Стара Пазова, Инђија, Ириг и Полицијске испоставе Сремска Митровица), односно 31 полицијски службеник, који су у моменту спровођења истраживања поседовали сертификат предвиђен у ЗСНП. Испитаници су били старости од 24 до 57 година, а просечна старост била је 39 година. Од укупног броја испитаника, два су имала до пет година радног стажа, 12 испитаника од 5 до 15 и 17 испитаника преко 15 година радног стажа. Такође, 12 полицијских службеника припадници су полиције опште надлежности, док је њих 19 запослено у криминалистичкој полицији.

За статистичку обраду прикупљених података примењена је статистичка метода на нивоу дескриптивне статистике, и у ту сврху је коришћен софтверски пакет СПСС (вер. 20).¹³

---

¹³ IBM SPSS ID: 729327.

Резултати и дискусија

Анкетирани полицијски службеници процењују да је најчешћи облик насиља у породици психичко насиље (58,3% одговора). Судаћи према оваквом резултату, можемо закључити да је ова процена у складу са резултатима истраживања Виктимолошког друштва Србије, реализованог 2009. године (Николић-Ристановић, 2010). Истраживање је спроведено на узорку пунолетних жена са територије АП Војводине у којем су учествовале и жене из Сремске Митровице. Том приликом је утврђено да је најзаступљенији вид насиља управо психичко насиље. Наиме, скоро свака друга анкетирана жена потврдила је да је била изложена психичком насиљу. На основу осталих резултата утврдили смо да је физичко насиље мање заступљено од психичког (33,3%), док нико од испитаника није означио сексуално насиље као најчешћи облик насиља у породици. Такође, постојала је могућност да испитаници сами наведу одговор, уколико сматрају да ниједан од наведених облика у упитнику није најчешћи облик насиља у породици, што је учинило 8,3% испитаника, наводећи економско насиље и измишљено насиље.

Најчешће жртве насиља у породици су одрасле жене (93,8% одговора), а у улози најчешће жртве одрасли мушкарци препознати су знатно ређе (6,3%). Такође, нико од испитаника није дао одговор да су деца најчешће жртве. Занимљиво је да нико од испитаника није препознао да су управо деца најугроженија, с обзиром на то да је још квантитативно истраживање Виктимолошког друштва Србије о насиљу у породици у Републици Србији из 2001. године указало на висок степен непосредне или посредне виктимизације деце у насиљу над њиховим мајкама. Конкретно, у 38% случајева деца су присуствовала последњем случају насиља, док су у 44% случајева и сама била жртве насиља.¹⁴

Према мишљењу испитаника, најчешћи учиниоци насиља у породици су одрасли мушкарци (93,8% одговора). Тиме су потврђене раније утврђене чињенице, односно да насиље у породици нај-

---

¹⁴ Детаљнији подаци спроведеног истраживања Виктимолошког друштва Србије из 2001. године могу се видети у оквиру *Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, Службени гласник Републике Србије, бр. 27/2011.

чешће врше особе мушког пола старости између 30 и 50 година (Игњатовић, Симеуновић-Патић, 2015: 75). С друге стране, веома мали проценат испитаника навео је да су жене чешће учиниоци него мушкарци (6,3%). Уколико анализирамо податке Републичког завода за статистику о пунолетним лицима пријављеним за насиље у породици, за период од 2004. године до 2017. године (Републички завод за статистику, 2018), можемо закључити да је присутан континуиран раст броја пријава за насиље у породици, са изузетком 2010. и 2014. године, када је дошло до благог пада у односу на претходну годину. Интересантно је да је исти тренд раста присутан и када су у питању жене као учиниоци насиља у породици.

Када су у питању случајеви насиља међу партнерима, како су назначили наши испитаници, случајеви насиља знатно су чешћи између брачних партнера (64,5%) него између ванбрачних (25,8%).¹⁵ Овде треба подсетити да су супружници и ванбрачни партнери равноправни у смислу члана 27 Закона о равноправности полова¹⁶. Међутим, судећи према горе наведеним резултатима, очигледно је да се поимање равноправности код учиниоца међупартнерског насиља мења ступањем у брачну заједницу.

У свету се све више користе инструменти за процену ризика од партнерског насиља над женама, који се базирају на утврђеним факторима ризика. У томе предњаче САД и Канада, које примењују инструмент за процену опасности (*Danger Assessment – DA*), инструмент за процену ризика од насиља од стране супружника (*Spousal Assault Risk Assessment – SARA*), инструмент под називом *MOSAIC 20* и упитник за насиље у породици (*Domestic Violence Inventory – DVI*) (Симеуновић-Патић et al., 2014: 14). Такође, утврдили смо да полицијски службеници у већем проценту (80,6% испитаника) сматрају да је ситуационо насиље¹⁷ међу партнерима присутније од инструменталног насиља¹⁸.

¹⁵ 6,5% испитаника се изјаснило: „не знам/не сећам се“, а 3,2% није заокружило ниједан од понуђених одговора.

¹⁶ Службени гласник Републике Србије, бр. 104/2009.

¹⁷ Ситуационо насиље је насиље које је проистекло из вербалног конфликта између партнера, где је физичко насиље у већини случајева блаже. Учиниоци могу бити и мушкарци и жене (Игњатовић, Симеуновић-Патић, 2015).

¹⁸ Инструментално насиље подразумева примену силе и/или претње с циљем развијања константног страха код партнерке и успостављања контроле над њом. Овакав вид насиља подразумева најтеже облике злостављања, док се у

Већина испитаника (22 од 31 полицијског службеника) поступала је у случајевима насиља у породици, где је жртва била старије лице. Међутим, овде треба указати на процене Светске здравствене организације да свега један од 24 случаја злостављања старијих особа буде пријављен (World Health Organization, 2018). Најчешћи облик насиља у оваквим случајевима јесте психичко насиље (52% одговора), док је физичко насиље (48%) препознато у нешто мањем проценту. Имајући у виду резултате истраживања које су у Републици Србији 2015. године спровели Јанковић, Тодоровић и Врачаревић, на узорку од 800 испитаника просечне старости 73 године, а у оквиру којег је утврђено да је 11,5% испитаника изјавило да је претрпело финансијско злостављање, занимљиво је да нико од испитаника (полицијских службеника) није навео овај облик насиља (Јанковић et al., 2015; према Сјеничић, Весић, 2018: 348–349).

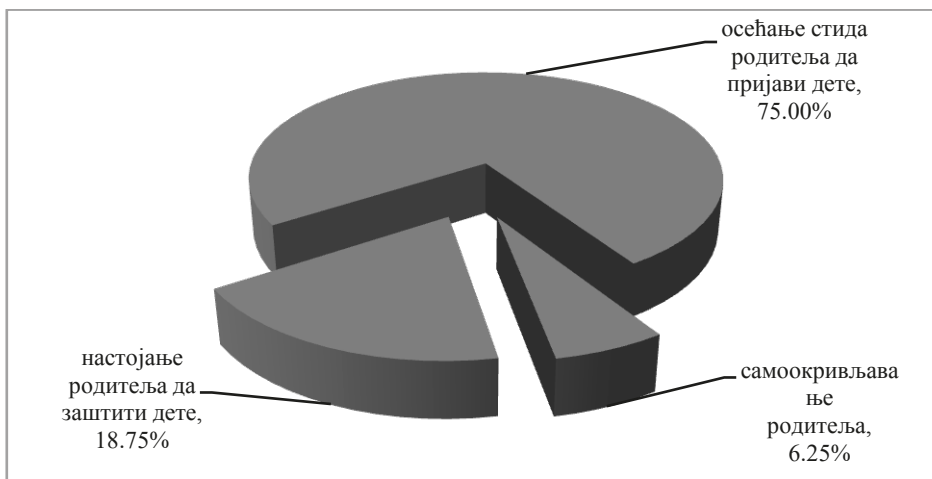
Када су у питању случајеви насиља у породици где је родитељ претрпео насиље од стране детета, 21 испитаник се изјаснио да је поступао у таквим случајевима, а њих десет да нису. Према мишљењу анкетираних лица, најчешћи облик насиља у оваквим случајевима јесте вербално злостављање (54,2% одговора), док су физичко насиље (29,2%) и оштећење имовине (16,7%) били ређе препознати. Такође, 16 испитаника сматра да постоји тамна бројка оваквих случајева насиља у породици, а само један мисли супротно.¹⁹

Према подацима приказаним Графиконом 1 видимо да испитаници сматрају да је најчешћи разлог тамне бројке осећање стида жртава (родитеља). Следећи разлог, али са знатно мањим процентом, јесте настојање родитеља да заштите своје дете, док је самоокривљавање родитеља препознато у најмањем проценту. Интересантно је да ниједан полицијски службеник није дао одговор да је уверење родитеља да им нико неће помоћи разлог тамне бројке, иако је и то био један од понуђених одговора.

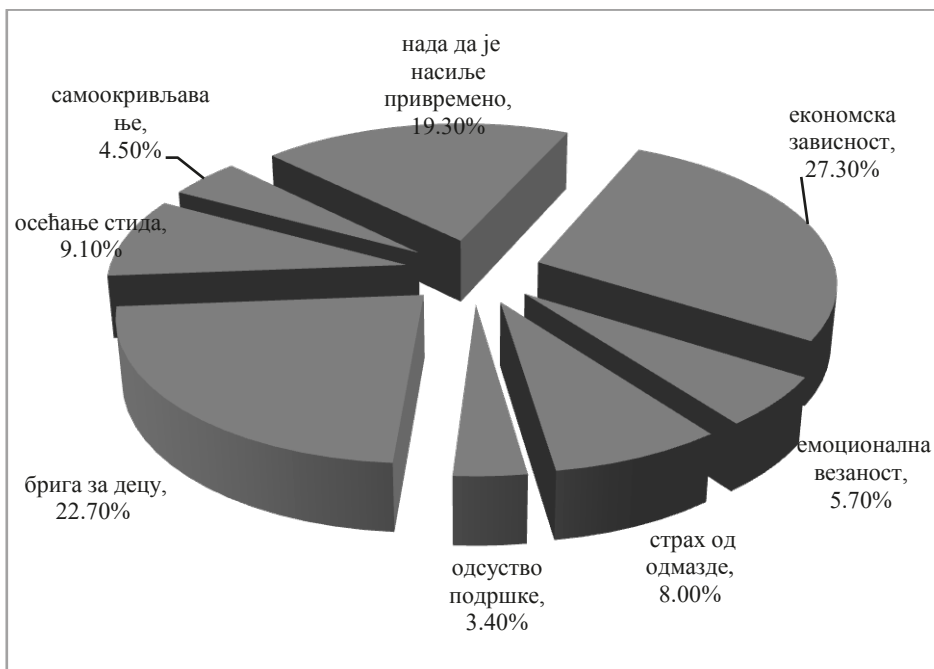
улози учиниоца скоро увек налазе мушкарци (Игњатовић, Симеуновић-Патић, 2015).

¹⁹ Ово питање је било упућено испитаницима који нису поступали у оваквим случајевима.

Графикон 1. Мишљење испитаника о разлозима постојања тамне бројке насиља у породици које се врши према родитељима

Само један од 31 полицијског службеника није имао случај да се жртва након пријављивања насиља у породици вратила животу у заједници са учиниоцем. Према мишљењу полицијских службеника, разлози што се жртва враћа у насилан партнерски однос јесу: *материјална зависност жртве од насилника; брига за децу; емоционална везаност за учиниоца; помирење са насилником или је жртва само хтела да покаже учиниоцу да се не боји да га пријави за насиље*. Нажалост, ова појава у пракси није реткост, а поступајући на овај начин, свака жртва постаје потенцијална жртва вишеструке виктимизације.

Графикон 2. Мишљење испитаника о разлозима ненапуштања насилног партнера

Према подацима приказаним Графиконом 2, видимо да су економска зависност од насилника и брига за децу најчешћи разлози због којих жртве насиља у породици остају у заједници и трпе насиље. Такође, као разлог се издвојила нада жртве да је насиље привремено и да ће проћи. Остале разлоге, попут осећања стида и страха од одмазде, испитаници су ређе наводили, док су емоционална везаност за насилника, одсуство подршке и самоокривљавање препознати у најмањем проценту.

Чак 28 полицијских службеника изјаснило се да је поступао у случају у којем је жртва повукла пријаву за насиље у породици, а само троје полицијских службеника да није. Према мишљењу испитаника, најчешћи разлог повлачења пријаве јесте обећање учиниоца да се насиље неће поновити (51,3% одговора), потом економска зависност жртве (35,9%), док је претња физичким насиљем (7,7%) у навођена најмањем проценту. Такође, у оквиру овог питања испитаницима је била дата могућност да сами напишу одговор, уколико сматрају да постоји неки други разлог, који

није наведен. Један полицијски службеник је као разлог навео *утицај родбине на жртву*, а други да се *према учиниоцу не примењују одговарајуће казнене мере*.

Чак 30 полицијских службеника изјаснило се да сматра да долази до злоупотребе права пријављивања насиља у породици, док се само један полицијски службеник изјаснио да до ње не долази. У образложењу свог мишљења да злоупотреба постоји, испитаници су навели следеће: *добивање старатељства над децом; да би се могући учинилац избацио из куће; освета; љубомора и постојање друге емотивне везе*.

У оквиру анкетног упитника била су постављена три питања како би се испитао став полицијских службеника о сарадњи са јавним тужилаштвом, судом и центром за социјални рад.²⁰

Генерално посматрано, полицијски службеници су углавном задовољни сарадњом са наведеним државним органима и центром за социјални рад.²¹ С обзиром да нам је циљ био да се открију проблеми у раду, кроз образложења претходно изнетих ставова о сарадњи са тужилаштвом, судом и центром за социјални рад, дошли смо до следећег: *суд и тужилаштво се површино баве проблемом насиља у породици и неопходно је њихово веће залагање; центар за социјални рад не поступа у складу са својим делокругом рада; центар за социјални рад се не укључује у рад приликом процене ризика, посебно ван радног времена*, а према ЗСНП, надлежни полицијски службеник може затражити мишљење центра за социјални рад. Такође, према мишљењу испитаника, *неопходно је веће ангажовање наведене установе, посебно у случајевима када постоји сумња да су могући учиниоци насиља душевно оболела лица или лица са развијеном зависношћу од психоактивних супстанци, ради њиховог смештања у одговарајуће установе*.

Највећи број испитаника (18) сматра да полиција, суд, тужилаштво и центар за социјални рад имају једнако важне улоге у спречавању насиља у породици. Овакав став можемо тумачити

²⁰ У оквиру анкетног упитника постављена је скала (1 – потпуно сам незадовољан/на, 2 – углавном сам незадовољан/на, 3 – немам став, 4 – углавном сам задовољан/на и 5 – потпуно сам задовољан/на).

²¹ Већина полицијских службеника се изјаснила да је углавном задовољна сарадњом са тужилаштвом, судом и центром за социјални рад (у односу на сарадњу са тужилаштвом 17 испитаника, у односу на сарадњу са судом 15 испитаника и у односу на сарадњу са центром за социјални рад 21 испитаник).

као унапређење мултисекторске сарадње, односно остварење циља који је дефинисан у ставу 1 члана 2 ЗСНП: „да се на општи и јединствен начин уреди организација и поступање државних органа и установа и тиме омогући делотворно спречавање насиља у породици и хитну, благовремену и делотворну заштиту и подршку жртвама насиља у породици“. Међутим, 12 испитаника сматра да полиција има главну улогу, а један да ту улогу има центар за социјални рад. С тим у вези, поставља се питање *да ли су полицијски службеници били у потпуности објективни када су дали овакав одговор, или мултисекторска сарадња заиста није развијена у довољној мери.*

Када је у питању изрицање хитних мера, 23 испитаника су се изјаснила да у већини случајева изричу хитне мере, петоро испитаника да то чине у мањем броју случајева, двоје се изјаснило да те мере изриче у сваком случају, а само један да никад није изрекао хитну меру. Интересантно је да је, од 23 испитаника која су се изјаснила да хитне мере изричу у већини случајева, само један имао до пет година радног стажа, док су остали имали преко пет година. С обзиром на податак да су полицијски службеници на територији свих 27 полицијских управа у Републици Србији, у периоду од 1. јуна до краја 2017. године, изrekli укупно 13.808 хитних мера, а да су за првих 15 дана 2018. године изrekli 1.277 хитних мера (Министарство правде РС, 2018), видимо да се хитне мере изричу у великом броју и у осталим полицијским управама.

Знатно већи број испитаника није имао случај насиља у породици, у којем се као жртва или учинилац нашао полицијски службеник (њих 24 у односу на седморо испитаника који јесу). Више од половине испитаника (17) сматра да постоји тамна бројка кривичног дела насиља у породици у којем је жртва или учинилац полицијски службеник. Овакав став испитаника могли бисмо довести у везу са претходно изнетим подацима, јер од 17 испитаника који сматрају да постоји тамна бројка, њих 14 није имало пријављен такав случај. Такође, разлоге за тамну бројку могли бисмо наћи у специфичности полицијске професије, односно супкултури полицајаца. Посебан „систем вредности, ставова и уверења“ који чини полицијску поткултуру за последицу има развој снажне међусобне повезаности и упућености полицијских службеника једних на друге, и то не само на радном месту него и ван њега (Кешетовић, 2001: 115–

119). Управо због таквог односа, који превазилази оквире уобичајеног колегијалног односа, може доћи до прикривања сазнања да је колега могући учинилац насиља у породици. С друге стране, свако се може наћи у улози жртве насиља у породици, па тако и полицијски службеници. Међутим, изражени „мачизам“, као једна од особина полицијске супкултуре (Reiner, 1985; према Кешетовић, 2001: 121–122) може бити разлог да полицајци не пријаве случај насиља у породици у којем су они жртве.

На крају анкетног упитника полицијски службеници су могли изнети своје предлоге који се тичу унапређења рада у случајевима насиља у породици. Већина је навела да је потребно обучити већи број полицијских службеника, пре свега оне који раде у дежурној служби, јер они први долазе у контакт са жртвом. Слажемо се са овим запажањем јер, пролазећи кроз специјализовану обуку, они стичу неопходна знања о примени ЗСНП и начину поступања према жртвама насиља у породици.

Закључак

Утврђивањем тренутног стања мултисекторске сарадње у спречавању насиља у породици, истакнута је потреба за већим ангажовањем центра за социјални рад, посебно у смислу става 3 члана 15 ЗСНП, којим је прописано да „пре окончања процене ризика, надлежни полицијски службеник може, по потреби, затражити мишљење центра за социјални рад“. Будући да погрешна процена надлежног полицијског службеника да не постоји непосредна опасност од насиља у породици, у најгорем случају за последицу може имати губитак нечијег живота, а у супротном изрицање хитне мере невином лицу, мишљења смо да би било целисходније да приликом сваке процене ризика постоји обавеза да се тражи мишљење центра за социјални рад,. Овакав став не износимо с намером да омаловажимо компетентност полиције, већ због тога што запослени у центрима за социјални рад поседују специјализована знања и податке везане за конкретан случај која могу помоћи полицијским службеницима. С друге стране, у ЗСНП није прописана одредба у којој се наводи обавеза центра за социјални рад да одговори на захтев полиције и пружи затражено мишљење. С тим у вези, сматрамо да би њеним прописивањем у

наведеном закону, као и прописивањем одговарајућих санкција за непоступање у складу са њом, био решен проблем на који су указали и анкетирани полицијски службеници. Наиме, ако би надлежни полицијски службеник израђивао процену ризика уз обавезно мишљење центра за социјални рад, била би унапређена сарадња лица одређених за везу, односно допринело би се остварењу циља ЗСНП. Притом, удруженим знањем, искуством и подацима које поседују полиција и центар за социјални рад смањила би се могућност злоупотребе права пријављивања за насиље у породици, односно олакшало би се њено откривање.

Када је у питању изрицање хитних мера, видели смо да их полицијски службеници изричу веома често и да се по томе не разликују од колега из других полицијских управа. На основу податка да је за првих шест месеци примене ЗСНП суд донео решење о продужењу хитних мера у 87% случајева (Подаци Министарства унутрашњих послова Републике Србије и Републичког јавног тужилаштва; према Коларић, Марковић, 2018: 57), рекли бисмо да се судови у великој мери слажу са проценама полицијских службеника. Међутим, оно што брине је податак да је поднето 772 захтева за покретање прекршајног поступка због кршења хитних мера, у смислу члана 36 ЗСНП (Подаци Министарства унутрашњих послова Републике Србије; према Коларић, Марковић, 2018: 57). С једне стране имамо велику примену хитних мера, а с друге стране немали број поднетих прекршајних пријава за њихово кршење. Очигледно је да у ланцу превентивног деловања слабу карику представља одсуство утврђеног начина надзора над учиниоцима којима је изречена хитна мера.

С обзиром на то да је већина полицијских службеника поступала у случајевима у којима је жртва повукла пријаву за насиље у породици, оно што остаје као питање за даља истраживања јесте *да ли се један од разлога повлачења пријаве за насиље у породици крије у недовољном поверењу грађана у субјекте формалне социјалне контролне и/или у страху од секундарне и терцијарне виктимизације?*

Након спроведеног истраживања, генерални утисак је да је ЗСНП увео принцип нулте толеранције на насиље у породици. Међутим, из горе изнетих разлога чини се да превенција није засијала у свом пуном сјају, односно да је неопходно још веће

залагање свих надлежних органа и установа, уз извесне измене и допуне поменутог закона.

Литература

1. Делибашић, В., Николић, М. (2017). *Испуњене и неиспуњене обавезе према Истанбулској конвенцији*, У Зборник радова „Реформски процеси и поглавље 23 (годину дана после) – кривичноправни аспекти“, LVII Саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу, Златибор-Београд, стр. 207-218.
2. Dimovski, D., Kostic, M. (2015). Psycho-social Treatment of Domestic Abusers as a Form of Prevention of Domestic Violence. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66 (4): 353-361.
3. Игњатовић, Ђ., Симеуновић-Патић, Б. (2015). *Виктимологија – општи део*. Правни факултет и Досије студио, Београд.
4. Игњатовић, Т. (2016). Преживети насиље – последице по психичко и физичко здравље жртава породичног насиља и трговине људима, „Насиље у породици и насиља према женама у интимном партнерском односу“, стр. 14-28, https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-nasilje/Prezivet_i_nasilje-posledice_po_psihicko_i_fizicko_zdravlje_zrtava_porodicnog_nasilja_i_trgovine_ljudima.pdf, доступно 30. 6. 2018.
5. Коларић, Д., Марковић, С. (2018). Поједине недоумице у примени Закона о спречавању насиља у породици. *Анали Правног факултета у Београду*, 66 (1): 45-71.
6. Кешетовић, Ж. (2001). Професионална супкултура полиције. *Социолошки преглед*, 35 (1-2): 115-125.
7. *Кривични законик Републике Србије*, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.
8. Лазић, Р., Ненадић, С. (2017). *Јавно тужилаштво пред изазовима Закона о спречавању насиља у породици*, У Зборник радова „Реформски процеси и поглавље 23 (годину дана после) – кривичноправни аспекти“, LVII Саветовање Српског

удружења за кривичноправну теорију и праксу, Златибор – Београд, стр. 491-502.

9. Мрежа „Жене против насиља“ (2017). https://www.zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID_Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2017_godinu.pdf, доступан 3. 5. 2018.
10. Мрежа „Жене против насиља“ (2016). https://www.zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID-Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2016_godinu.pdf, доступан 3. 5. 2018.
11. Министарство правде Републике Србије (2018). *Округли сто о примени Закона о спречавању насиља у породици у Вршцу*, <https://iskljucinasilje.rs/rs/aktuelnosti/okrugli-sto-o-primeni-zakona-o-sprecavanju-nasilja-u-porodici-u-vrscu/>, доступан 15. 5. 2018.
12. Николић-Ристановић, В. (2010). *Насиље у породици у Војводини*. Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, Нови Сад.
13. *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, Службени гласник Републике Србије, бр. 27/2011.
14. *Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године са акционим планом за период од 2016. године до 2020. године*, Службени гласник Републике Србије, бр. 4/16.
15. Петрушић, Н., Жунић, Н., Вилић, В. (2018). *Кривично дело насиља у породици у судској пракси – нове тенденције и изазови*. Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд.
16. *Породични закон*, Службени гласник Републике Србије, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.
17. Републички завод за статистику (2018). <http://data.stat.gov.rs/Home/Result/140202?languageCode=sr-Cyrl>, доступан 9. 11. 2018.
18. Симеуновић-Патић, Б., Коларић, Д., Кесић, Т., Ђурђевић, З. (2014). *Интегрисани одговор на насиље над женама у Србији*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
19. Сјеничић, М., Весић, З. (2018). Злостављање старијих: Истраживања и превенција. *Темида*, 21 (3): 345-362.

20. Закон о спречавању насиља у породици, Службени гласник Републике Србије, бр. 94/16.
21. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, бр. 12/2013.
22. Закон о равноправности полова, Службени гласник Републике Србије, бр. 104/2009.
23. Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 10/2002.
24. World Health Organization (2018). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/elder-abuse>, доступан 1. 10. 2018.

Attitudes of Police Officers of the Police Department in Sremska Mitrovica Regarding Family Violence and Application of Law on the Prevention of Domestic Violence

***Abstract:** The aim of this research was to examine the attitudes of police officers about some characteristics of domestic violence, with special emphasis on the implementation of the Law on the Prevention of Domestic Violence. Empirical findings were gathered by the survey encompassing 31 police officers from the Police Department in Sremska Mitrovica who have obtained certificates in accordance with the mentioned law. Following data collection, a statistic method was applied to sort, classify and process them at the level of descriptive statistics and the computer program IBM SPSS Statistics 20 was used for this purpose. This research has determined the frequency of various forms of domestic violence, structure of victims and perpetrators, as well as their mutual relations. It has pointed out the scope and some of the reasons for the existence of a dark number of domestic violence, especially in cases in which children exerted violence against parents and in which policemen were in the role of a victim or a perpetrator. The most frequent reasons have been determined for not abandoning a violent partner, recalling criminal charges or misuse of the right to report domestic violence. Given that one of the innovations in the Law on the Prevention of Domestic*

Violence is the implementation of urgent measures within the national legal system, frequency of their implementation is also subject matter under research. A particular part of the research is dedicated to examining the current state in terms of cooperation among the police and other competent state organs and institutions in cases of domestic violence, which could be the basis of consideration for direction and extent of its improvement.

Keywords: *domestic violence, victim, perpetrator, police officers, Law on the Prevention of Domestic Violence.*

Илија РАЦИЋ*

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

ДОИ: 10.5937/bezbednost2101151R

УДК: 351.74/.76::343.85:343.712.1(497.11)

Прегледни научни рад

Примљен: 18. 5. 2020. године

Ревизија: 30. 10. 2020. године

Датум прихватања: 4. 3. 2021. године

Ефекти примене полицијско-обавештајног модела у спречавању и сузбијању кривичног дела разбојништва у Републици Србији

***Сажетак:** Циљ овог истраживања јесте да се применом научноистраживачких метода научно опишу ефекти примене полицијско-обавештајног модела, као стратегијског начина управљања полицијским пословима у спречавању и сузбијању кривичног дела разбојништва из члана 206 Кривичног законика Републике Србије. Истраживање је спроведено као теоријско, а у његовој реализацији комбиноване су опитенаучне и логичке методе. Ефекти примене полицијско-обавештајног модела нису до сада анализирани у домаћој научној и стручној литератури, те су у раду презентовани резултати истраживања, који су усмерени на филозофију и ефекте примене модела, укључујући и значај оперативног управљања и криминалистичко-обавештајних информација у спречавању и сузбијању кривичног дела разбојништва у Републици Србији. Резултати истраживања показали су да је, за разлику од традиционалних модела полицијског рада, примена полицијско-обавештајног модела допринела смањењу броја извршених кривичних дела разбојништва из члана 206 Кривичног законика, на шта указују и статистички подаци за 2018. годину (смањење за 16,85% у односу на 2017. годину) и 2019. годину (смањење за 24,2% у односу на 2018. годину). Ефекти примене модела евидентни су у великим градским срединама – само у*

---

* ilija.racic5@gmail.com, специјалиста криминалиста и студент докторских студија на Криминалистичко-полицијском универзитету у Београду

граду Београду изврши се око 40% кривичних дела разбојништва, а њихов број је у 2019. години смањен за 36,5%.

Кључне речи: *полицијско-обавештајни модел, разбојништво, полиција, криминалистичко-обавештајне информације, оперативно планирање.*

Увод

Најзаступљенији облик општег криминалитета представљају имовински деликти којима се угрожавају лична и имовинска сигурност грађана и правних субјеката. У периоду од 2013. до 2017. године извршено је нешто више од 300.000 кривичних дела против имовине, која чине 65% кривичних дела општег криминалитета (МУП, 2017). Према степену друштвене опасности, посебан сегмент безбедносне проблематике заузимају кривична дела разбојништва, која чине 6% имовинског криминалитета или 1,3% укупног броја кривичних дела. Разбојништва су инкриминисана Кривичним закоником¹ Републике Србије (члан 206) и састоје се у одузимању туђе покретне ствари употребом силе или претње да ће се напасти на живот или тело неког лица, у намери да се присвајањем те ствари прибави за себе или другог противправна имовинска корист (Бошковић, Бановић, 2001: 124). Разбојништво представља сложено кривично дело које у свом бићу садржи обележје кривичног дела крађе прописано чланом 203 Кривичног законика и елементе кривичног дела принуде прописано чланом 135 Кривичног законика (Маринковић, Лајић, 2016). Поред основног облика, кривично дело разбојништва предвиђа и теже (квалификоване) облике. Наше кривично законодавство предвидело је два тежа облика. Први постоји када је разбојништво учињено од стране групе, или је неком лицу са умишљајем нанесена тешка телесна повреда, или ако вредност одузете ствари прелази износ од милион и петсто хиљада динара (члан 206, став 2 Кривичног законика Републике Србије). Други постоји када је разбојништво учињено од стране организоване криминалне групе (члан 206, став 3 Кривичног законика

---

¹ *Кривични законик*, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

Републике Србије). Намера учиниоца је користољубље, па разбојништво може бити извршено само са директним умишљајем, што значи да је учинилац био свестан да својом радњом чини кривично дело, и да је на то пристао (Јоксић et al., 2017: 144–145).

С криминолошког аспекта, поступак откривања и доказивања кривичних дела разбојништва предузимањем реактивних истрага (када се кривично дело изврши) често је за последицу имао повећан број извршених кривичних дела и мали проценат расветљавања. Спровођење таквих мера негативно је утицало на рад полиције – ангажовање полицијских службеника и материјално-техничких средстава било је повећано, што је остављало утисак да полиција није ефикасна, ефективна ни економична у своје раду. Стратешке реформе које је полиција у Републици Србији преузела с циљем стварања модерне демократске полицијске организације, која пружа високо квалитетан сервис грађанима и представља поузданог партнера у међународној полицијској сарадњи, подразумевале су успостављање проактивних модела рада какав је полицијско-обавештајни модел (ПОМ).² (Раџић, Накић, 2018). Треба истаћи да је пре имплементације ПОМ-а полиција у свом раду успоставила концепт „рада полиције у заједници“ с циљем решавања безбедносних проблема на нивоу локалне

---

²Правни основ за успостављање ПОМ-а у полицији Републике Србије прописан је чланом 34 Закона о полицији и гласи: „Полиција у обављању полицијских послова примењује ПОМ који представља начин управљања полицијским пословима заснован на криминалистичко-обавештајним информацијама. Криминалистичко-обавештајна информација јесте скуп прикупљених, процењених, обрађених и анализираних података која представља основ за доношење одлука о обављању полицијских послова.“ ПОМ је препознатљив назив за Републику Србију; у Европи и свету користе се називи *Intelligence-Led Policing* и „национални обавештајни модел“ (Велика Британија). ПОМ је у полицији Републике Србије имплементиран 2016. године, али је његова потпуна примена започета 2018. године. Кључни разлози за имплементацију тог модела у полицији Србије нису се много разликовали у односу на полиције у развијеним државама и региону и углавном су се тicali нерационалног коришћења финансијских средстава кроз куповину неадекватне опреме, образовања организационих јединица сличне надлежности, одсуства превентивног рада и усмерености на конкретна криминална жаришта, укључујући и масовно запошљавање кадра који не располаже знањима и вештинама за обављање полицијских послова. Више погледати у: Томашевић, К., Раџић, И. (2019). Рад полиције заснован на примени полицијско-обавештајног модела у развијеним земљама са посебним освртом на полицију Републике Србије, *Безбедност*, бр. 3/2019.

заједнице. Примена методе као што је САРА³ сматра се кључним за примену рада полиције у заједници (Epli et al., 2012:17).

У Републици Србији проактивност се заснива на стратешкој и оперативној анализи и планском (стратешком и оперативном) приступу раду, чиме се тежи утврђивању узрока и услова настанка и развоја разбојништва (Марковић, 2019). ПОМ представља унапређени концепт у обављању оперативних, обавештајних и аналитичких послова чији се рад усмерава на превенцију најтежих безбедносних проблема, жаришне тачке, рецидивисте и лица за која постоји висок ризик да постану жртве кривичних дела (Томашевић, Рацић, 2019: 84). Филозофија модела базира се на чињеници да је рад полиције „корак испред криминалитета“ и да дугорочна примена метода 3 П (проактивност, приоритети, превенција) и 3 Е (ефикасност, ефективност и економичност) доприноси спречавању и сузбијању разбојништва у Републици Србији (Рацић, 2020). Редослед златних питања криминалистике (ко, шта, како, где, зашто и кад) структуриран је на основу проактивног приступа ПОМ-а, у коме је прво питање „ко?“, што говори да је приоритет криминалистичко-обавештајног процеса усмерен проактивно, од носилаца криминалних активности према планираним и припреманим кривичним делима. Посебно је важно да се у аналитичкој функцији дају потпуни одговори на узрочно последично питање „зашто?“, како би се деловало на узроке који доводе до неког проблема, а не (реактивно) на последице (Рацић, 2020). Примена ПОМ-а утицала је на промену организационе структуре полиције⁴, обуку полицијских службеника, доношење одлука и рационално распоређивање ресурса.⁵

---

³ САРА (претраживање, анализа, одговор, процена).

⁴ Више погледати у: Томашевић, К., Рацић, И. (2019). Рад полиције заснован на примени полицијско-обавештајног модела у развијеним земљама са посебним освртом на полицију Републике Србије, *Безбедност*, бр. 3/2019 и Рацић И. (2018). Значај аналитичких организационих јединица Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије у примени полицијско-обавештајног модела, *Безбедност*, 138-153.

⁵ Ангажовање интервентних јединица полиције (ИЈП) помоћу савремених аналитичких алата за израду безбедносних процена у функцији примене ПОМ-а довело је до значајног смањења трошкова ангажовања и увећања коефицијената плате припадника ИЈП. Трошкови из 2019. године (148.226.004,00 динара) дупло су мањи од трошкова из 2018. године (335.909.160,00 динара) –

Оперативно управљање применом ПОМ-а у спречавању и сузбијању кривичног дела разбојништва у Републици Србији

Примена ПОМ-а у полицији Републике Србије спроводи се кроз стандардизовани криминалистичко-обавештајни процес који се означава као „ПОМ осмица“.⁶ Кључну улогу представљају криминалистичко-обавештајни послови са функцијама прикупљања, обраде, анализе и достављања података, у чијој примени учествују сви полицијски службеници са конкретним задацима и улогама (МУП, 2016). Модел се примењује на сва три организациона нивоа: централном, регионалном и локалном (Марковић, 2019: 161). На централном нивоу управљање спроводи Стратешка група за руковођење и управљање (СГРУ), којом руководи директор полиције, а чији су чланови четири начелника организационих јединица у седишту Дирекције полиције (Управе криминалистичке полиције, Управе полиције, Управе саобраћајне полиције и Управе граничне полиције) и начелници 27 подручних полицијских управа (ППУ). Кључни задаци СГРУ јесу доношење стратешких одлука на основу идентификованих стратешких приоритета у Стратешком плану полиције⁷ и подношење захтева за израду криминалистичко-обавештајних информација, од којих су најбитније Стратешка процена јавне безбедности⁸ и Процена претње од тешког и организованог криминала (СОСТА) (Racic, Nakic, 2018).

разлика је 187.683.156 динара (1.590.535,22 евра). У односу на 2017. годину (453.345.345,00) мањи су за 305.119.341 динара или 2.585.757,12 евра.

⁶ ПОМ осмица се састоји од три потпроцеса: 1) руковођење и управљање; 2) криминалистичко-обавештајни послови; 3) планирани оперативно-полицијски послови, са укупно дванаест функција које су међусобно повезане и стандардизоване. Више у: МУП (2016). Полицијско-обавештајни модел, приручник, Београд.

⁷ Израда Стратешког плана полиције законска је обавеза предвиђена чланом 24, тач 2 Закона о полицији. Чини је скуп активности којима се, у складу са принципима и стандардима полицијског-обавештајног модела (ПОМ, члан 34 Закона о полицији), на ефикасан начин усмерава рад полиције у супротстављању најтежим безбедносним проблемима. Више погледати на www.mup.gov.rs.

⁸ Израда Стратешке процена јавне безбедности Дирекције полиције законска је обавеза прописана чланом 24 тач. 1 Закона о полицији. Њен циљ је идентификација кључних безбедносних претњи и ризика, којом се одређују

Оперативно управљање у полицији Републике Србије на регионалном и локалном нивоу спроводе оперативне групе за руковођење и управљање (ОГРУ) у 27 ППУ, чији су чланови начелници одељења и начелници ПС у оквиру месне надлежности ППУ. Управљачке оперативне одлуке доносе начелници ППУ на основу израђених криминалистичко-обавештајних информација. За организационе јединице Дирекције полиције одређени су оперативни приоритети и постављени оперативни циљеви које треба остварити до краја године, и који су представљени у оперативном плану полиције.⁹ Током године ОГРУ треба да прати рад својих организационих јединица – како и на који начин обављају послове у складу са постављеним приоритетом (Racic, Nakic, 2018).

Узмимо за пример оперативног циља смањење стопе разбојништва за 5%. ОГРУ ће надлежним криминалистичко-обавештајним јединицама – аналитичка јединица Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије (САТИТ); оперативна аналитика и обавештајна аналитика Службе за криминалистичко-обавештајне податке (СКОП) – поставити захтев да се изради криминалистичко-обавештајна информација (нпр., профил безбедносног проблема) и у захтеву ће тражити одговоре о носиоцу криминалних активности, временској и просторној дистрибуцији ових кривичних дела, начину извршења и факторима који су релевантни за манифестацију проблема, као и пројекцију кретања проблема, закључак и препоруке за његово решавање. По добијеном захтеву ОГРУ, надлежна јединица за криминалистичко-обавештајне послове у вези с ПОМ-ом, или

стратешки безбедносни приоритети у раду полиције у наредних пет година, дајући значај проактивном поступању, а крајњи циљеви су развој и унапређење безбедности грађана. Представља основ за доношење Стратешког плана полиције и других планова полиције. Министарство унутрашњих послова Републике Србије објавило је 2017. године прву Стратешку процену јавне безбедности у којој је идентификовано осам безбедносних приоритета рада. Више погледати на www.mup.gov.rs.

⁹ Израда оперативног плана полиције законска је обавеза предвиђена чланом 25, тач. 3 Закона о полицији. Чини је скуп активности којима се, у складу са принципима и стандардима полицијско-обавештајног модела (ПОМ, члан 34 Закона о полицији) на ефикасан начин усмерава рад полиције у супротстављању најтежим безбедносним проблемима. Више погледати у приручнику „Полицијско-обавештајни модел“, који је доступан на сајту www.mup.gov.rs.

радно место (координатор или виши официер полиције) којем буде поверено да изради профил безбедносног проблема у вези с разбојништвом, има мандат да оствари сарадњу са свим другим организационим јединицама које могу поседовати податке и информације од значаја за сачињавање криминалистичко-обавештајне информације, како би за потребе ОГРУ дала анализирану и објективну слику посматраног проблема.

Све организационе јединице укључују се у процес прикупљања података сходно идентификованој потреби и прикупљене податке подносе оперативни извештај у апликацију „оперативни извештај“ (Марковић, 2019: 173).¹⁰ Улога аналитичара и примена савремених аналитичких алата долази до изражаја приликом обраде прикупљених података који се интегришу, процењују и анализирају (доношењем закључака, препорука и информација које је неопходно прикупити). Након разматрања криминалистичко-обавештајне информације (профила безбедносног проблема) начелник ОГРУ доноси одлуке које се бележе у записнику.¹¹

По доношењу одлуке ОГРУ, задужена организациона јединица за поступање сачињава тактички план реализације поста-

---

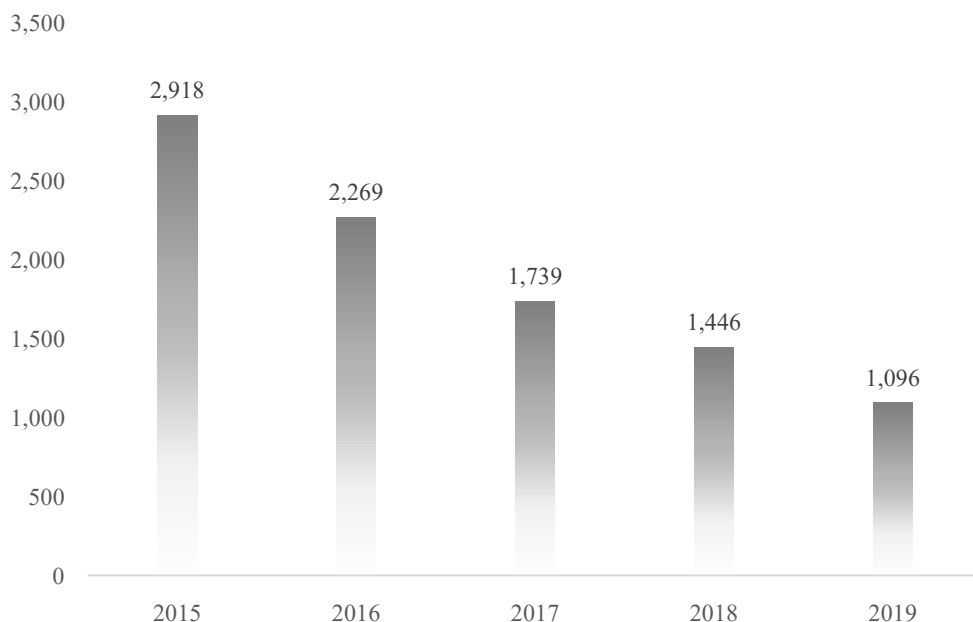
¹⁰ Апликација „оперативни извештај“ намењена је свим полицијским службеницима, а превасходно полицији опште надлежности, криминалистичкој, саобраћајној и граничној полицији. Омогућава прикупљање података и информација и њихово коришћење и размену кроз систем претрага. У зависности од садржине прикупљених података и информација, подносе се одговарајућа писмена. Оперативни подаци и информације односе се на конкретно кривично дело или прекршај, на појаве и догађаје, безбедносно интересантна лица и групе од интереса за откривање, спречавање и расветљавање кривичних дела и прекршаја и друге законом утврђене полицијске послове, који нису довољни за подношење оперативне информације у складу са Обавезном инструкцијом о оперативном раду полиције. Настају непосредним опажањем, коришћењем отворених и затворених извора података или у контакту са оперативним везама.

¹¹ На пример: 1) да се Извештај о анализи достави Одељењу криминалистичке полиције и Групи за сузбијање разбојништва на знање и даљи рад у циљу вршења провера и планирање активности, који ће за следећи састанак информисати о предузетом; 2) да Одељење полиције и Одељење саобраћајне полиције предузму инструктивно-контролне активности полиције у вези с попуњавањем и уносом провера идентитета лица, да усмеравају полицијске службенике који прикупљају податке и информације о кривичним делима разбојништва (извршиоци, места где се продају предмети и трагови КД и др.) и да подносе оперативне извештаје.

вљеног задатка и врши избор метода и тактика за то. Обавезни елементи тактичког плана јесу: основ сачињавања плана, планирани ресурси за реализацију превентивних и репресивних мера, временски оквир, постављени циљ и мерила његове остварености, особа одговорна за реализацију, праћење и извештавање по плану. Такође, задужена организациона јединица може да затражи додатне информације које јој недостају, као што је профил безбедносно интересантног лица (криминалне везе, стил живота, навике, начини комуникације и др.), а може затражити и да се настави са прикупљањем података. Након предузетих активности из тактичког плана спроводи се евалуација, чији су најважнији циљеви ефикасност у идентификовању и профилисању извршилаца и потенцијалних извршилаца, процени нивоа ризика и претњи и предузимању ефективних мера за спречавање извршења кривичних дела, као и идентификовање процесних проблема како би се могле предузимати мере њиховог сталног побољшања (превентивне и мере корекције) (Ђурђевић, Рашић, 2018).

Ефекти примене ПОМ-а у спречавању и сузбијању кривичних дела разбојништва у Републици Србији

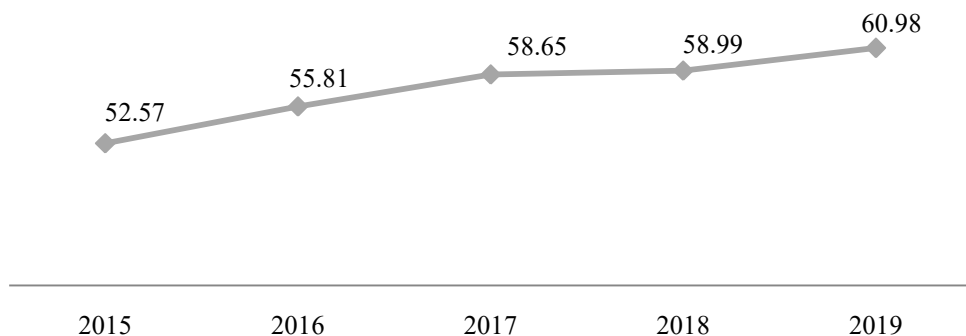
Примена ПОМ-а допринела је смањењу броја извршених кривичних дела разбојништва – тај број је у 2019. години (1.096) смањен за 24,2% у односу на 2018. годину (1.446). Евидентан је мањи број извршених кривичних дела разбојништва у 2018. години у односу на 2017. годину за 16,85%, што наводи на закључак да је примена ПОМ-а у полицији Републике Србије довела до смањења броја извршених кривичних дела разбојништва, имајући у виду чињеницу да је њена потпуна примена започела у 2018. години и да је број у 2019. години смањен за 62,4% у односу на 2015. годину. Примена ПОМ-а је утицала на ефикасност и ефективност рада полиције у откривању и расветљавању кривичних дела разбојништва, чији је проценат у 2019. години износио 60,98%, а у 2018. години 58,99%, што је око 4% више у односу на период 2015–2017. године.

Графикон 1. Укупан број кривичних дела разбојништва извршених у Републици Србији у периоду 2015–2019. године¹²

У 2019. години (1.061) број извршених кривичних дела са НН учиниоцем смањен је у односу на 2018. годину (1.407) за 24,60%, а у односу на 2017. годину (1.693) за 37,3%.

¹² Подаци из графикона 1 добијени су од Одељења за статистичку аналитику и оперативнo-криминалистичке евиденције Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије МУПРС.

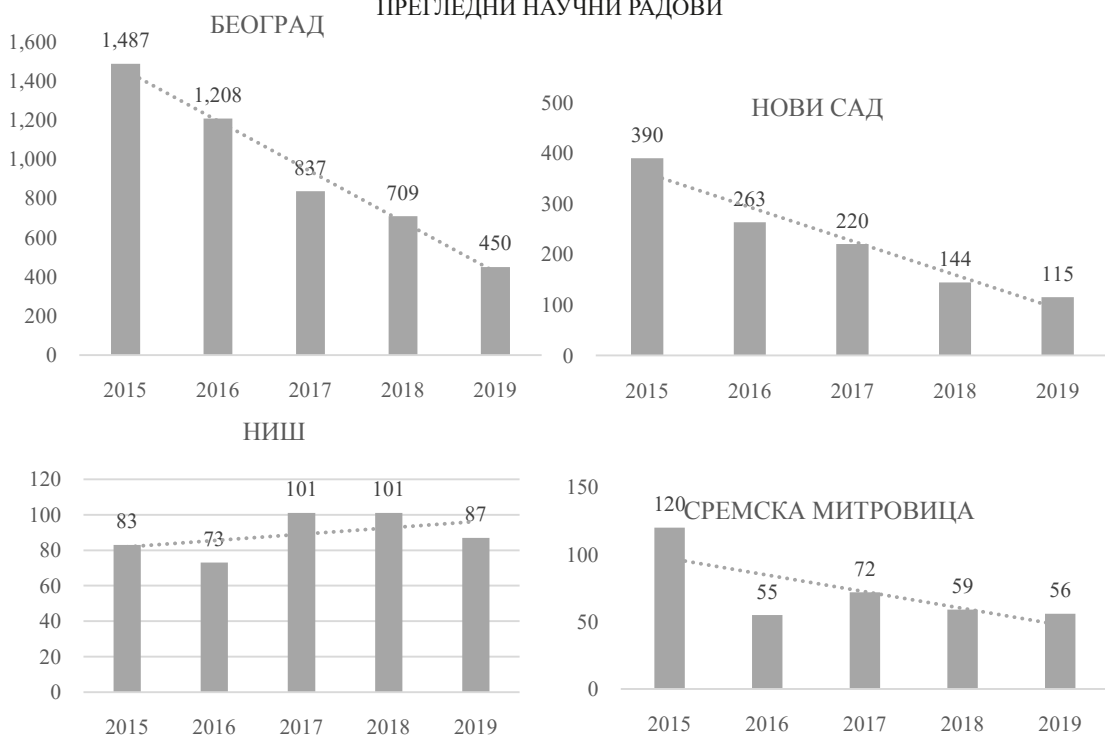
Графикон 2. Укупан проценат расветљавања кривичних дела разбојништва у Републици Србији у периоду 2015–2019. године¹³

На подручју града Београда изврши се око 40% кривичних дела разбојништва од укупног броја у Републици Србији, а тај број је у 2019. години (450) смањен за 36,5% у односу на 2018. годину. Такође, евидентно је и смањење броја разбојништва на подручју следећих градова: Новог Сада у 2019. години (115) у односу на 2018. годину (144) за 20,14%, Ниша у 2019. години (87) у односу на 2018. годину (101) за 13,87% и Сремске Митровице у 2019. години (56) у односу на 2018. годину (59) за 5%.

¹³ Подаци из графикона 2 добијени су од Одељења за статистичку аналитику и оперативнo-криминалистичке евиденције Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије МУПРС.

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

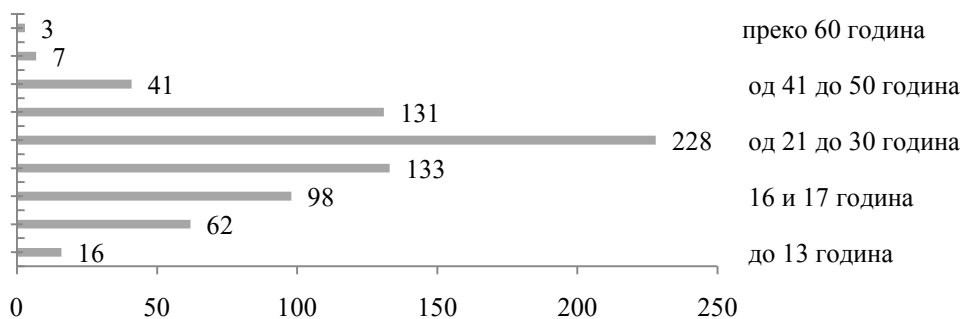
Графикон 3. Укупан број кривичних дела разбојништва извршених у периоду 2015–2019. године у Београду, Новом Саду, Нишу и Сремској Митровици¹⁴

Простори у којима се најчешће извршавају кривична дела разбојништва јесу: 1) улице и локални и међународни путеви – у 2019. години 311 односно 28,2% извршених кривичних дела у Републици Србији; 2) продавнице (прехранбена и мешовите робе, техника) – у 2019. години 292 односно 26,6% извршених кривичних дела у Републици Србији; 3) објекти за становање (зграде и куће) – у 2019. години 123 односно 11,2% извршених кривичних дела у Републици Србији; 4) банке, поште и мењачнице – у 2019. години 82 односно 7,5 % извршених кривичних дела у Републици Србији; 5) киосци и трафике – у 2019. години 77 односно 7,1% извршених кривичних дела у

¹⁴ Подаци из графикона 3 добијени су од Одељења за статистичку аналитику и оперативнo-криминалистичке евиденције, Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије МУПРС.

Републици Србији. У периоду 2018–2019. године на подручју Републике Србије кривична дела разбојништва најчешће су извршавана у фебруару и марту. Највише њих извршено је понедељком, а најкритичније доба дана било је од 18 до 24 часа (МУП, 2020).

Разбојништва најчешће извршавају појединци старости од 21 до 30 година, мада међу њима има и малолетника. Извршиоци су најчешће мушког пола – жене су учествовале у око 3% случајева, и то најчешће као саучесници. Карактеристично је да се у око 42% случајева жене појављују као оштећене. Од укупног броја учинилаца 680 чине држављани Републике Србије. Разбојници су се приликом извршења дела обично маскирали помоћу капуљача, марама, шалова и капа, док се током лета користе качкети и наочаре за сунце. У већини случајева радило се о лицима која су вишеструки повратници за иста или слична дела и често су на неки начин повезана са дрогом.

Графикон 4. Старосна структура извршилаца за кривично дело разбојништва у Републици Србији за период 2015–2019. године¹⁵

¹⁵ Подаци из графикона 4 добијени су од Одељења за статистичку аналитику и оперативнo-криминалистичке евиденције Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије МУПРС.

Закључак

Последњих неколико година приметан је тренд смањења укупног броја разбојништава, што је последица спровођења проактивних и превентивних мера, као и чињенице да је процесуирана већина криминалних група и појединаца који су извршавали серије разбојништава. Посебну пажњу и узнемирење јавности свакако привлаче оружана разбојништва, која најчешће се извршавају у објектима који послују са већом количином готовог новца. У овим случајевима се углавном ради о добро испланираном и организованом начину извршења, где се напади спроводе по добро смишљеном сценарију, уз коришћење украдених возила и таблица и остављање што мање трагова. На основу спроведеног истраживања очекује се да ће се наставити тренд извршења кривичних дела разбојништва у већим трговинским објектима који послују са већом количином новца. Сматра се да ће она по броју превладати у односу на разбојништва извршена у другим пословним објектима.

Примена ПОМ-а у полицији Републике Србије променила је свест руководиоца самом чињеницом да проблеме не треба решавати када последице настану, већ се треба сконцентрисати на узроке и разлоге како би се оне спречиле. Циљ сваке организационе јединице јесте да смањи број извршених кривичних дела и да повећа проценат расветљавања. Плански приступ ПОМ-а је томе и допринео спровођењем адекватних мера које су претежно усмерене на криминалистичко-обавештајни рад (циљано прикупљање података, израда криминалистичко-обавештајних информација), оперативни рад (отварање оперативних предмета, обрада и контрола рецидивиста и лица која су потенцијални извршиоци), спровођење мера превенције (усмерени патролни рад на криминалним жариштима и у време када се кривична дела разбојништва најчешће извршавају, едукација младих и др.), унапређење нормативних прописа (изменом Кривичног законика и поопштравањем казнене политике), јачање људских и техничких капацитета (обука полицијских службеника и набавка неопходне материјално-техничке опреме), унапређење регионалне сарадње (између суседних ППУ) и међународне сарадње (сарадња са земљама у окружењу и Европолом). Ефекти примене ПОМ-а у спречавању и

сузбијању разбојништва више су него очигледни, на основу чега се може донети генерални закључак да руководиоци доносе одлуке које су подржане аналитичким производима и тимским радом, што се сматра револуцијом у раду полиције у Републици Србији.

Литература

1. Бошковић, М., Бановић, Б. (2001). *Криминалистичка методика*. Виша школа унутрашњих послова, Београд.
2. Ђурђевић, З., Рајић, И. (2018). Evaluacija implementacije policijsko – obaveštajnog modela u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije. *Pravni život*, 67 (9): 601 – 610.
3. Epli, P., Ribo, O., Samerfeld, E. (2012). *Proces donošenja odluka u policiji – operacije i upravljanje*. Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
4. *Закон о полицији*, Службени гласник Републике Србије, бр. 101/2005, 63/2009 – одлука УС и 92/2011, 6/2016, 24/2018 и 87/2018).
5. Јоксић, И., Митрић, В., Лутовац, М. (2017). Кривично дело разбојништва у законодавству и пракси. *Војно дело*, 69 (5):140-151.
6. *Кривични законик*, Службени гласник Републике Србије, бр.85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.
7. МУП Републике Србије (2016). *Полицијско-обавештајни модел*, Приручник. Београд.
8. МУП Републике Србије (2017). *Стратешка процена јавне безбедности*. Београд.
9. МУП Републике Србије (2018). *Стратешки план полиције – јавна верзија*. Београд.
10. МУП Републике Србије (2020). *Процена претње од тешког и организованог криминала – јавна верзија*. Београд.
11. Маринковић, Д., Оливер, Ј. (2016). *Криминалистичка методика*, треће измењено и допуњено издање. Криминалистичко-полицијска академија, Београд.

12. Марковић, С. (2019). Стратешко одлучивање у полицији и примена полицијско-обавештајног модела. *Безбедност*, 61(3): 167.
13. Racić, I., Nakic, N. (2018). International scientific conference „Archibald Reiss days“ thematic conference proceedings of international significance: *Strategic approach of the Ministry of interior of the Republic of Serbia to combating organized crime*, Belgrade, pp. 465–477.
14. Рацић И. (2018). Значај аналитичких организационих јединица Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије у примени полицијско-обавештајног модела. *Безбедност*, 60(3): 138-153.
15. Рацић, И. (2020). *Примена полицијско-обавештајног модела у спречавању и сузбијању опојних дрога у Републици Србији*, Тематски зборник радова међународног значаја, Дрога и наркоманија: правни, криминолошки, социолошки и медицински проблеми, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
16. Томашевић, К., Рацић, И. (2019). Рад полиције заснован на примени полицијско-обавештајног модела у развијеним земљама са посебним освртом на полицију Републике Србије. *Безбедност*, 61(3): 82-100.

Effects of Application of Intelligence - Led Policing in Prevention and Suppression of the Criminal Offense of Robbery in the Republic of Serbia

***Abstract:** The aim of this research is to scientifically describe the effects of Intelligence – Led Policing as a strategic way of managing police affairs in preventing and combating the crime of robbery under Article 206 of the Criminal Code in the Republic of Serbia. The research was conducted as a theoretical one and general scientific and logical methods were used in its realization. The effects of the application of the Intelligence – Led Policing have not been analyzed so far in the national scientific and professional literature, and the paper presents the results of the research, which focus on the philosophy and effects of the application of the model, including the importance of operational management and criminal intelligence in crime prevention*

acts of robbery in the Republic of Serbia. The results of the research concluded that, unlike traditional models of police work, the application of the Intelligence – Led Policing contributed to the reduction of the number of robberies committed under Article 206 of the Criminal Code, as indicated by statistical data for 2018 (compared to 2017, decreased by 16.85%) and 2019 (compared to 2018, decreased by 24.2%). The effects of the application of the model are evident in large urban areas, where out of the total number, only 40% of robbery crimes were committed in the city of Belgrade alone, and whose trend in 2019 showed decrease of 36.5%.

Keywords: *Intelligence – Led policing, robbery, police, criminal intelligence information, operational planning.*

Ива Д. ГОЛИЈАН*

Агенција за привредне регистре

ДОИ: 10.5937/bezbednost2101167G

УДК: 316.624:796.09

364.632:343.343.3]:796.332

Прегледни научни рад

Примљен: 23. 7. 2020. године

Ревизија: 17. 8. 2020. године

Примљен: 4. 3. 2021. године

Насиље у спорту и хулиганизам

***Апстракт:** Циљ овог рада је да укаже на структуру и неке механизме генерисања спортског насиља (насиља у спорту). На основу социолошке анализе, у раду се заступа становиште да је насиље у спорту последица концепција самог спорта као насиља. Ово се насиље, у савременом виду, јавља као неолиберални императив такмичења и победе, односно као наглашавање потребе да индивидуе у процесу међусобног надметања актуелизују своје предузетничке потенцијале. Такође, овај текст настоји да актуелне законе о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама сагледа у ширем социолошко-политичком кључу. Када је реч о спорту, односно спортском насиљу, то значи да превенција претпоставља промену оних друштвених релација које суштински омогућују насилно понашање навијача.*

***Кључне речи:** спорт, спортско насиље, спорт као насиље, неолиберализам, спортска парадигма.*

Увод

Однос спорта и насиља и даље представља извесну непознаницу за савремену социологију (Коконић, 2010: 34), која још увек није разрешила проблем односа друштвене девијантности и катарзе, односно друштвене контроле агресивности. Када „пражњење“ агресивности постаје друштвено девијантно понашање, односно када се катарза претвара у атак на ред и мир у друштву?

---

* janjniva@gmail.com докторанд Правног Факултета Универзитета у Београду

У ту сврху, одмах треба поставити питања о *насиљу у спорту* и *спорту као насиљу*. Најпре је, међутим, потребно успоставити неко одређење насиља. Ми ћемо овом приликом следити интерпретацију коју пружа социолог Драган Коковић: „За ширу дефиницију насиља карактеристично је да се оно може изражавати ‘са стварном или умишљеном радњом, речима или без речи, физичким деловањем, са штетом коју проузрокујемо себи или другима, с облицима које друштво или друштвене групе одобравају или не, где жртва за насиље зна или не зна’“ (Кокочић, 2010: 32–33).

Одмах треба обратити пажњу на завршни део овог одређења, према којем жртва изложена насиљу не мора нужно имати свест о томе да је подложник насиља. Ако то применимо на односе у спорту, сам систем такмичења, који афирмише беспштедну селекцију, односно елиминацију, па тиме и одстрањивање из врхунског спорта оних који нису довољно „ангажовани“, представља свакако одређени облик насилности. Ради се о својеврсној повратној спрези. Као што структура спорта представља моћни идеолошки механизам, којим се оправдава само либерално-капиталистичко уређење друштвених односа (подређених „законима тржишта“), тако се ова либерална парадигма повратно поставља као императив уређења односа у спорту. Од спортисте се тражи да, као најамни радник, пружа што је могуће већи допринос, што укључује максималну експлоатацију, у корист спонзора, рекламних агенција и других субјеката обрта капитала. Истовремено, спортиста, који је подложник овог механизма насиља, и сам постаје вршилац насиља, подређујући свом успеху тим који ради за њега, агенте и менаџере који треба да брину о његовом ангажману и заради. Тај систем насиља је заправо толико широк да су *подложници* истовремено и *насилници*, одређени структуром из које се не може изаћи чак ни у буквалном смислу (завршетак активне каријере тенисера или боксера понајвише зависи од њихових „спонзора“, односно од интереса оних који њиховим ангажовањем остварују обрт капитала).

У том смислу, сам врхунски спорт постаје својеврсна структура насиља. Императив победе је слика императива ефикасности. Успеху и ефикасној игри подређене су иманентне вредности спорта као игре. За врхунске спортисте такмичење постаје облик „отуђеног рада“, јер је игра подређена императиву успеха. Насиље

на спортским теренима, грубост игре, лично ривалство међу играчима – у том су контексту најјаснији показатељи ланца насиља.

Упркос томе што теоретичари либерализма насиље приписују људској природи, па дозу агресивности у том контексту не везују за капиталистичке друштвене односе, евидентно је да са успостављањем капиталистичког друштва долази и до повећања насиља (Кокловић, 2010: 35).

Облици насиља постају суптилни, и утолико често невидљиви за његове подложнике. У том смислу, само функционисање друштва, под парадигмом економске ефикасности, постаје један *насилни механизам*. Институције грађанског друштва сузбијају насиље у непосредном облику (у том се контексту данас говори о превенцији и заустављању партнерског насиља или насиља у породици), али се зато повећава институционално насиље, јер друштвени односи приморавају подложнике да одступе од иманентних својстава људске егзистенције.

Насиље, глобално друштво и хулиганизам

У глобалном друштву се облици насиља персонализују, односно указује се на потребу да се јасно одреде њихови починиоци. У ту се сврху, на пример, јасно персонализују терористичке организације, а њихове вође јавно проказују као непријатељи цивилизације. С друге стране, институционални облици насиља постали су анонимни. Како упрети прстом у насиље *императива ефикасности* или *закона тржишта*? Починиоци овог насиља су успешно сакривени иза самог механизма насилности, па се ствара привид да су поменути друштвени односи „природни“, односно да, будући да нема насилника, не постоји ни насиље.

Тако је институционално спутавање индивидуалног насиља замаглило насиље које производе саме институције, односно сам поредак који продукује институционалну борбу против насиља појединаца (Marcuse, 1983: 86).

Ти односи у потпуности доминирају у концепцији врхунског спорта. Међутим, и када је реч о конзументима, публици великих спортских догађаја, ту је спорт као насиље на посебан начин у служби оправдавања односа доминације о којима говори Маркузе (Marcuse). За оне који обављају „нестваралачки рутински

рад“, спорт представља механизам компензације за оно што је инхибирано у обављању њихових друштвених функција; то се манифестује путем сублимације агресије приликом праћења борилачких спортова, или самим насилним понашањем у оквиру навијачких група.

У ту групу свакако спада навијачко насиље. Иако насиље на стадионима или дивљање на улици не можемо једнозначно посматрати као свесну или несвесну реакцију на друштвену репресију, јер његове форме су многоструке, у овом тексту поћи ћемо управо од проказивања друштвене репресије као иницијума за провалу насиља конзумента великих спортских догађаја.

Насиље на стадионима захтева да се најпре обазремо на потребу навијача да долазе на стадион и на специфичан начин бодре одређени тим. У социопсихолошком кључу, та се потреба може објаснити као одбрамбени механизам *идентификације*, односно својеврсне потраге за идентитетом такозваних „крњих егзистенција“. Међутим, постоје и други облици идентификације, који не потребују никакав насилни ангажман, а такозвано активно навијање претпоставља, чак и у својој најмирнијој варијанти, одређене облике понашања који прекорачују уобичајене друштвено прихватљиве форме (на стадионима се галами, певају се скарадне песмице, вређа се и омаловажава противнички тим или његови навијачи, изражава се отпор према органима реда).

Провала насиља, према томе, не мора бити одређена идентификацијом са спортским клубом за који се навија. Акумулирана агресивност, уосталом, може бити испразњена чак и безначајним поводом, који сам по себи није у директној вези са њеним узроком (у психологији ово се назива – *трансфером агресивности*). У ситуацијама какве су фудбалске утакмице постоје ситуациони услови који поспешују провалу агресивности (Davidović, 2014: 31).

Разуме се, сама поларизација публике, јасно подвајање „наших“ и „њихових“, већ само по себи представља плодно тле за испољавање агресивности. Међутим, треба имати у виду да се агресивност не испољава само на стадионима, односно да су дивљања навијача често далеко израженија у градској средини, када се уништавају јавна добра, разбијају киосци, краде роба из продавница.

Насилни навијачи су, како то показују социолошка истраживања, углавном припадници маргинализованих друштвених група, баштињени у такозваној „култури сиромаштва“. Према истраживањима, просечни „хулиган“ је стар 22 године, незапослен је и нема јасну друштвену перспективу (Оташевић, 2014: 4). Јавна добра, уређене тргове, светлוצаве излоге, у том смислу, он не доживљава као заједничку тековину, већ као манифестације неког другог света, чије вредности и благодати он не може да конзумира (Radović, Knežević, 1992: 122).

Разуме се, овако испољено насиље, проистекло из незадовољства властитим социјалним статусом или друштвеним вредностима које остају недочувљиве, може бити инструментализовано у различите сврхе. Расизам и националсоцијализам у том смислу нису истински мотиви за насилно понашање, него *облик делинквентне артикулације* незадовољства, чији изворни социјални разлози често остају скривени. У глобализованом свету, сукоби навијача који подржавају националне тимове, према томе, немају нужно националистички, односно антиглобалистички смисао. Припадност нацији, уосталом, само је виртуелна, јер су навијачи, колико и сви остали, одређени односима које диктира глобално тржиште, а нација је у овом контексту социјална форма у којој се артикулише бес због властите социјалне искључености. Подржавање тима, идентификација са победом и протести после пораза, који све чешће укључују и искаљивање беса над играчима тима за који се навија, симболизују изворни смисао хулиганства – осећање инфериорности због испадања (губљења) у социјалном такмичењу и настојање да се тај друштвени пораз симболички надомести (Arnot, Osborne, 1999: 216).

Насиље и друштвено-правна палијатива

У научној јавности постоје приступи који насиље у спорту посматрају изван сталешко-класне парадигме, коју смо ми у претходном делу овог рада ставили у први план. Као пример који треба да потврди ову тезу наводи се да је ескалација навијачког насиља током седамдесетих година прошлог века погодила и развијене земље Запада, када још није било ни наговештаја предстојеће економске кризе.

Поменуте интерпретације, међутим, не узимају у обзир да су хулигани и у развијеним државама углавном млади људи из предграђа, припадници нижих друштвених слојева. С друге стране, сам појам „оскудице“ је друштвени феномен, односно *немаштина* се увек може разумети као одређени вид социјалне неиспуњености. У друштву у коме сви у нечему оскудевају, недостатак одређених артикала не доживљава се као облик социјалне неправде, него као *природна* неминовност. На пример, у временима када медицина није била на оном степену развоја на коме се данас налази, масовно умирање од одређених болести није имало наглашену социјалну димензију. Од туберкулозе су умирали припадници свих друштвених слојева, иако је владало уверење да она ипак погађа оне који су, због неухрањености, подложнији оболевању. Међутим смртни исход био је најчешће неминован, свеједно из ког друштвеног сталежа је долазио оболели.

Термин „хулиган“ потиче из енглеског језика, а постоје две верзије етимологије ове речи (Ђорић, 2000: 379–400). Према првој верзији, термин потиче из полицијских извештаја из 1898. године, односно од имена једног од чланова трочлане банде Хулиган – Худлум – Ларкин (Hooligan – Hoodlum – Larkin), познатој по охолости и суровости (Lieberman, 2005: 120), који су погубљени за време владавине краљице Викторије. С друге стране, према Контону Луису и сарадницима, Хулиган је презиме имиграната из Ирске који су крајем XIX века живели у Лондону и „терорисали Ист енд.“ Термин је први употребио један британски новинар, који је у свом извештају младе изгреднике назвао „хулиганима“. Пре употребе поменутог термина, у Великој Британији коришћен је термин *thugs*, који означава разбојнике, убице, пљачкаше, али и неотесанце и грубијане (Filipović, 1990). Термин *thug* је и даље у употреби у Великој Британији, што сугерише да појава насиља на спортским манифестацијама у ствари води порекло из неког примарно девијантног понашања, које иницијално није у вези за навијачким насиљем.

С друге стране, дефиниција хулиганизма подразумева разумевање генезе ове друштвене појаве. Наиме, иако је хулиганизам у вези са друштвеним променама које су последица развоја капитализма, овај се термин углавном повезује са понашањем навијача, и то претежно на фудбалским утакмицама. У том

смислу, термин *хулиганизам* означава социјалну појаву у којој одређене друштвене групе испољавају идентитет са фудбалским клубом или националним тимом, а ова се идентификација манифестује као *расизам* и *ксенофобија*.

Дакле, упркос томе што се термином *хулиганизам* именује превасходно насилно понашање навијачких група, није оправдано да се његово значење сведе на понашање навијача. Другим речима, генеза хулиганизма је сложенија, и не треба да буде интерпретирана као појава која прати искључиво спортске, нарочито фудбалске утакмице. На то у извесном смислу упућује и извештај Европске уније о хулиганизму, у коме се каже: „Хулиганизам је насиље против људи, уништавање имовине, чињење кривичних дела под дејством алкохола, и друго нарушавање мира, крађа и препродаја карата за утакмице...“ (Ramón, Spaaij, 2006: 360).

У овом смислу треба испитати однос између појмова *хулиганизма* и *девијантног друштвеног понашања*. И у једном и у другом случају, наиме, ради се о облицима *социјалне дезоријентације*, несналажења у друштвеном контексту, из кога исходи понашање које није у складу са друштвеним нормама (Bodin, Robène, Héas, 1997: 46).

Та се друштвена дезоријентација може повезати са облицима хулиганства почев од седамдесетих година прошлог века, односно растућим незадовољством сиромашних слојева становништва, нарочито у Великој Британији. Наиме, како то истиче Бодин са сарадницима, после неколико неуспешних лабуристичких влада, растуће незапослености и претећег банкрота државе, на политичку сцену ступа влада Маргарет Тачер – позната не само по болним социјалним резевима, него и по доктрини друштвене *дерегулације* (Mignon, 1996: 98). Либерализација тржишта и социјалне мере које нису ишле у прилог радничкој класи условиле су, у том смислу, нови облик хулиганства, који у спортским манифестацијама налази погодан начин за испољавање нагомиланог незадовољства, које примарно нема везе са спортом.

Доминик Бодин (Dominique Bodin) и сарадници указују на промене до којих долази после либералних реформи које је спровела Маргарет Тачер. На то такође указује Јан Тејлор (Ian Taylor). Према његовим радовима, развој хулиганизма у Великој Британи-

ји, односно појава спортског, навијачког хулиганизма, условљени су двома битним променама у британском друштву. Најпре, долази до *буржоизације* спорта. Фудбал, као примарно радничка игра, добија другачију форму – на делу је професионализација фудбалских клубова, повећавају се стандарди и зараде играча, само такмичење поприма другачији смисао, који следи капиталистичку парадигму (о чему ће више речи бити у наставку овог поглавља). Исто тако, фудбал се *интернационализује*, у циљу остваривања већег профита власника клуба, и на тај начин додатно интегрише у буржоаски систем (Taylor, 1982). Британска економска криза, а потом и мере које је спровела Маргарет Тачер, узроковале су да се незадовољство радника стопи са незадовољством због буржоизације и интернационализације фудбала. Самим тим, облик агресивности који је пратио понашање навијача до половине прошлог века, сада се радикализује. Навијачи насиљем изражавају своје друштвене фрустрације.

Прекретница се одиграла после 29. маја 1985. години, када је у немирима на стадиону „Хејсел“ погинуло 39 навијача „Јувентуса“, а 600 је повређено. Та фудбалска утакмица између енглеског „Ливерпула“ и италијанског „Јувентуса“ иницирала је доношење Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, коју је Савет Европе донео 19. августа 1985. године у Стразбуру.

Ова конвенција, коју је убрзо ратификовала већина земаља Западне Европе (Конвенцију је ратификовала и СФРЈ), још у преамбули указује на потребу да се навијачко насиље сузбија у подручју у коме се примарно јавља. Тако су предвиђене посебне улоге такозваних независних спортских органа, који о томе треба да брину, од тренера и играча као активних учесника спортских приредби, до група навијача као њихових пасивних учесника (European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in particular at Football Matches, 1981: 2).

У преамбули *Европске конвенције* стоји да су државе чланице Савета Европе свесне да овај проблем може да угрози начело садржано у Резолуцији (76) 41 Комитета министара Савета Европе, која је позната као „Европска повеља о спорту за све“.

У поменутој резолуцији (повељи) истакнута је потреба да се спортске активности приближе што је могуће већем проценту

становништва, не само у функцији очувања здравља и физичког благостања, него и због тога што је спорт посматран као универзални медијум за успостављање добрих међународних и међунационалних односа (*Evropska povelja o sportu za sve*, 2001, члан 1, тач. 2).

У тексту *Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама*, примећено је, дакле, да су за актуелну ситуацију, која је довела до трагедије у Белгији, одговорни и сами односи у спорту, то јест заостравање ривалитета, које је утемељено на наглашавању императива победе. На тај начин, спорт као игра уступа место примату такмичења, а овај се ривалитет потом преноси и на навијаче (Ђулијаноти, 2008: 213).

Надаље, *Европска конвенција* из Стразбура, у преамбули, подсећа и да су узроци насиља генерисани изван подручја спорта, односно да је спорт инструментализован, па тако, уместо да делује у правцу супротном од заостреног конфронтирања, он постаје још једно средство на коме долази до сучељавања и ривалитета (Закон о ратификацији Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, 1990, став 8). Међутим, овај документ не указује на узроке ривалитета, који није одређен сучељавањем репрезентација националних држава, већ пре свега сучељавањем компанија и корпорација које стоје иза великих спортских колектива. У том смислу, генерисање насиља се променило у односу на догађаје на „Хејселу“.

Нови облици хулиганизма, који се са спортских догађаја, трибина и стадиона све чешће шири на улице и градске четврти, показали су да Конвенција из Стразбура треба да буде ревидирана и допуњена. Сама пракса сузбијања нових форми хулиганизма захтевала је нови оквирни документ. Из тог разлога, тридесет и једну годину после Конвенције из Стразбура, 2016. године, донета је Конвенција Савета Европе о интегрисаном приступу безбедности, сигурности и услугама на фудбалским утакмицама и другим спортским догађајима, која у потпуности замењује Конвенцију из 1985. године. Основна новина те конвенције, како то сугерише сам њен назив, јесте *интегрисан приступ* главних актера заинтересованих за сузбијање навијачког насиља. Осим усредсређености на посетиоце спортских приредби који испољавају насилничко

понашање, нова конвенција посвећена је и општој безбедности на спортским догађајима и услугама које имају утицај на понашање навијача. Такође, она указује на потребу за разумевањем утицаја економских, друштвених и политичких промена на појаву хулиганског понашања (Ђурђевић, 2018: 145).

Конвенција Савета Европе о интегрисаном приступу безбедности, сигурности и услугама на фудбалским утакмицама и другим спортским догађајима потписана је 30. септембра 2018. године. Потписало ју је тридесет земаља (претходну Конвенцију потписале су 42 земље), а ратификована је у Француској, Монаку, Пољској, Норвешкој, Молдавији и Руској Федерацији (Ђурђевић, 2018: 146).

Појам услуге односи се на широк спектар производа спортске индустрије. Док на једној страни спортска индустрија подразумева све савршенија техничка помагала, која повећавају ефикасност тренинга, или саму игру чине бржом, динамичнијом и занимљивијом, на другој страни се повећава број навијачких реквизита, чији је удео у укупном дохотку спортске индустрије све већи.

Осим комерцијалног ефекта, спорт на глобалном нивоу остварује и идеолошку улогу. Стапање спорта са концептом масовне културе представља његово уподобљавање укусу гледаоца који захтева забаву, као контрапункт мучној радној свакодневици (Вити, 2008). На тај се начин лакше преносе идеолошке поруке. Најпре, гламурозна организација спортских догађаја показује да такве спектакле може себи да приушти само моћна економија, заснована на „невидљивој руци тржишта“. У том се смислу путем спорта учвршћује културна хегемонија, идеја о супериорности либерално-демократског друштвеног поретка, који гарантује економску ефикасност (Allison, 2015: 17), па самим тим и квалитетнију организацију рекреације (Dugalić, 2010: 17).

Према појединим теоретичарима медија, спектакуларизација спортских догађаја има функцију „попуњавања простора између реклама“, при чему су спортисти, као припадници савременог „селебрити“ сталеза, само статисти у функцији пропаганде, односно – маркузеовски речено – наметања потреба (Hromidžić, 2010: 626).

У том смислу долази до хипостазирања појмова као што су утакмица или фер игра (*fair play*): за изборну кампању тражи се

„фер игра“, у којој ће свако моћи да покаже своје способности; привредни живот се разуме као слободно надметање; платне картице добијају називе по спортским клубовима, а премијери у најавама састава својих влада траже „добар тим“, који често пореде са неким спортским клубом.

Овај парадигматичан друштвени оквир, ова хипостаза слободног тржишта, резултира свођењем човека на *такмичара*. Вредност на тржишту услуга, способност да се адаптира на систем капиталистичке производње, узима се као основна хумана вредност на управо имагинаран начин. Спорт у овом идеолошком погону апологизује тај аксиолошки захват.

Када се поменути вредносни систем примени на земље у такозваном „процесу транзиције“, онда се лош социјално-економски статус посматра као непосредна кривица сиромашних, при чему се они који немају средстава ни за основне потребе, јавни превоз или плаћање закупнина на бувљој пијаци – *криминализују*. Друштвена неуспешност је, са ове тачке гледишта, производ неактивности, која у *фер условима* „тржишне утакмице“ губитнике смешта у мрачни угао друштвене арене.

У великој такмичарској арени, попришту политичких, економских и спортских утакмица, играчи су индивидуализовани чак и када су део неког колектива. У том смислу, такмаци нису само играчи супротних тимова, него и саиграчи, баш као што се министри у владама такмиче за останак на позицији, или као што међу економским стручњацима постоји нескривени ривалитет. У том смислу се и тимови раздвајају на индивидуална прегнућа, а место у тиму се, парадоксално, завређује управо индивидуалним делима, а не тимским радом. У спорту, играч који следи „тимски дух“ у ствари је индивидуални такмичар, који добро процењује своју улогу у нападу или одбрани, чиме такође конкурише другим играчима и њиховој индивидуалној способности процене.

Када се та идеологија игре спусти до најобичнијег спортског догађаја, рецимо фудбала који играју две групе дечака у некој провинцији, с њом се истовремено преноси и поменути систем вредности. Свођење играча на такмичара више није у функцији тимског надметања, него постизања одређеног индивидуалног резултата, а он одређује не само играчки, већ и универзални хумани статус победника. Победник у игри треба да

заузме одређени положај, да буде носилац привилегија. Тај привилегован статус, међутим, никада није апсолутно задобијен. Победник је такође играч и у другим друштвеним играма које имају ранг такмичења, он је као индивидуа стално изложен тим вредносним аксиомима, при чему се матрица „фер игре“ преноси на остала друштвена подручја (Mišambled, 2015: 402).

Насиље на спортским приредбама, дакле, најпре генерише сама идеологија ривалитета и такмичења. Као и спортисти на терену, навијачи такође својим деловањем заузимају одређене позиције у навијачкој групи.

Међутим, проблем насиља на спортским такмичењима у одређеном смислу напушта парадигму „фер игре“. Отворено сучељавање, туча и прављење нереда не само да наносе штету него условљавају опасност да сами спортски догађаји постану мање комерцијални. Исто тако, инсистирање на институцијама демократског друштва, чији је задатак управо да осигурају либерално уређење тржишта, претпоставља, у ствари, концепцију „меке моћи“, лебдећег насиља чији истински субјективитет остаје невидљив, маскиран управо концепцијом политичко-економских модела који се прописују као једини начин за опстанак савременог друштва (Lošonc, 2009: 158).

Опасности и санкције – случај Србије

Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама ступио је на снагу 2003. године. Током наредних петнаест година, тај закон је дорађиван све до сада важеће верзије из 2018. године (*Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама*, Службени гласник Републике Србије, бр. 67/2003, 101/2005 – др закон, 90/2007, 72/2009 – др закон, 11/2009, 104/2013 – др закон и 87/2018).

Члан 4 овог закона ближе одређује сам појам насиља и недоличног понашања на спортским такмичењима. У недолично понашање се несумњиво може убројити „покушај уношења односно уношење у спортски објекат, поседовање или употреба алкохола или других опојних средстава“ (члан 4, тач. 7), паљење навијачких реквизита или других предмета (тач. 9), али и

„маскирање лица ради прикривања идентитета“ (тач. 10) и бацање предмета на спортски терен или игралиште (тач. 2).

Насиље, с друге стране, подразумева неовлашћени улазак на спортски терен или у службене просторије клуба, „покушај уношења, односно уношење у спортски објекат или коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима може да се угрози безбедност учесника у спортској приредби или омета њен ток“ (став 8), али, пре свега – „физички напад на учеснике спортске приредбе, односно физички обрачун између учесника на спортској приредби“ (тач. 1).

Осим превентивних мера, које се односе на штампање брошура и пропаганду против насиља, али и конкретних активности које спортски клубови и органи реда треба да континуирано предузимају, нарочито у случајевима када се ради о „спортским приредбама повећаног ризика“, члан 23 предвиђа казне затвора од 30 до 60 дана, кумулативно са новчаним казнама од 50.000 до 150.000 динара за физичка лица, за дела која су означена као *насилно понашање* из члана 4 истог закона.

Релативно блага казнена политика, нарочито ако се упореди са законима у другим земљама, указује на слојевитост политике у борби против насиља у Србији као транзиционој земљи. Према мишљењу законодавца, недозвољено понашање на спортским приредбама представља мању друштвену опасност од кривичних дела, што значи да је процењено да је степен повреде друштвених вредности овде мањи него у случају извршења кривичних дела (Милојевић, Јанковић, Оташевић, 2019: 75).

Стиче се утисак да је блага казнена политика један од начина да се задржи контрола над навијачким групама, односно спречи успостављање антагонизма између органа реда и виновника нереда. То не значи, како то стоји у појединим написима у медијима, да држава отворено пактира са навијачима. Ствар је у томе да се релативно благом казном политиком, уз истовремену појачану превентиву, на известан начин остварује пацификација одређених навијачких група. Такође, избегавање строге казнене политике је у функцији смањења социјалних тензија, будући да су извршиоци наведених дела насиља на спортским догађајима пре свега млади људи са социјалне маргине.

Контрола се, у ствари, највише остварује евиденцијом о навијачима, коју регулише члан 13, став 1: „Организатор спортске приредбе из члана 8. став 2. овог закона дужан је да води евиденцију о продатим улазницама, која садржи: име и презиме, ЈМБГ или број путне исправе (ако се ради о странцу) лица којима се улазнице продају“.

Та евиденција се, према ставу 2 истог члана, одмах предаје територијално надлежној јединици Министарства унутрашњих послова. Сама по себи, евиденција већ има превентивни смисао, који треба да надомести релативно неизбалансирану ретрибутивну улогу кажњавања хулигана на спортским приредбама.

Посебну пажњу треба поклонити формулацији „приредбе повећаног ризика“. Иако се у тексту Закона то нигде не конкретизује, јасно је да се овде имају у виду спортска такмичења у којима наступају тимови или клубови нација које су на изванредан начин сучељене на политичком плану. Организатор такве спортске приредбе, како стоји у тачки 4 члана 11 *Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама*, дужан је да стриктно следи налоге Министарства унутрашњих послова и да, како налаже наредни члан истог закона, обезбеди физичко одвајање група гостујућих навијача.

За нас је, међутим, значајно да поставимо питање: шта је у корену овог „посебног ризика“? Да ли је ту реч о изражавању неког национално-политичког става, који доминира над смислом самог спортског догађаја, или се ради о *манифестацији насиља*, које се сублимира у форму која одвраћа поглед од *каузалитета насиља*? Када оперативац неке обавештајне службе планира *провокацију*, као приликом пуштања дрона са паролем албанских националиста усред Београда, он рачуна на акумулирану агресивност навијача оба тима, иако је то *нагомилавање агесије* узроковано другим социјалним проблемима, који немају примарно националистички смисао (Šijaković, 1994: 115).

Изван видокруга поменутог закона остају корени навијачког насиља, односно наглашени такмичарски карактер спорта. Примену Закона, у том смислу, можемо посматрати као пуку палијативну меру, уколико изостаје оно што и према Преамбули *Европског споразума* представља кључну вредност спорта – карактер игре у којој се остварују етички и хуманистички

принципи „заштите и развоја моралних и етичких основа спорта, као и људског достојанства и безбедности оних који су укључени у спорт – заштитом спорта, спортиста и спортисткиња од експлоатације раднополитичке, комерцијалне и финансијске користи, као и поступака који представљају злоупотребу или понижавање, укључујући и злоупотребу дрога и сексуалног злостављања и злоупотребе, посебно деце, младих и жена“ (Европска повеља о спорту, 2001).

Према томе, Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, као закон једне земље у транзицији, има превасходно палијативни смисао. Тим законом се несумњиво умањује инциденца навијачког насиља, односно тај се облик делинквенције држи под контролом, док се, с друге стране, не задире у каузални иницијум ове социјалне појаве, јер би на тај начин и сам концепт друштвене и економске транзиције извесно постао упитан.

Закључак

Констатација да законска решења чији је задатак да регулишу понашање на спортским приредбама има палијативни смисао у ствари је *оксиморон*. Закони увек настоје да уреде неко подручје друштвеног живота *онда* када се проблем појави, у настојању да њихово деловање не поремети битно сам друштвени контекст који законима треба да буде осигуран.

Другим речима, системска решења подразумевају корени-тије социјалне промене него што то могу да обезбеде непосредна законска решења. Када је реч о спорту, односно спортском насиљу, то значи да превенција претпоставља промену оних друштвених релација које суштински омогућује насилно понашање навијача.

У овом тексту покушали смо да покажемо да навијачко насиље заклања поглед и онемогућује јасну детекцију примарног облика насилности у спорту, односно *спорта као насиља*.

Као и култура, спорт је у транзиционим друштвима декларативно признат, али суштински занемарен. Гашење аматерских институција културе (у многим местима је ова аматерска култура била једини облик културе) у том смислу најављује сличну

судбину аматерских спортских клубова. Апели да се појединци значајније укључе у финансирање минималних спортских ресурса није ништа друго до одустајање од неговања спортске базе. Уместо аматерског, капитал ће инвестирати само у врхунски спорт, при чему ће база селекције бити школски спорт, чиме ће васпитно-образовна функција физичког васпитања (у светлу хуманистичке парадигме) нужно бити потискивана у други план.

Смањење степена насиља у спорту, у том смислу, претпоставља ревитализацију спорта. Допринос спорта друштвеном благостању подразумева промену саме политичке парадигме, а до тога свакако не може доћи на изолованом и суженом политичком простору малих држава. Ревитализација спорта захтева ревитализацију друштва, а развој друштвеног благостања путем спорта подразумева и друге развојне процесе, занемарене и заборављене у транзиционим друштвима.

Истовремено, то је вероватно и једини истински делотворан начин за сузбијање насиља у спорту, јер афирмише изворну вредност игре (а не такмичења).

Литература

1. Allison, L. ed. (2015). *The Global Politics of Sport*. Routledge, London and New York.
2. Arnot, M., Osborne, C. (1999). *Gender and Crime in Modern Europe*. UCL Oress, London.
3. Biti, O. (2008). The Local and Global in Contemporary Sport. *Narodnaumjetnost* 45/1, 2008, pp. 183-197.
4. Bodin D., Robène L., Héas S. (1997). *Sport i nasilje u Evropi*. Knjiga trgovina, d.o.o., Zagreb.
5. Dinović, B. (2014). *Efekti dispozicionih i situacionih činilaca na agresivno ponašanje*, doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, Novi Sad.
6. Dugalić, S. (2010). Sportsko tržište, sportska djelatnost, sportska industrija, [http: Спортско%20тржиште,%20делатност%20и%20индустрија](http://Sportsko%20tržište,%20delatnost%20i%20industrija), доступан 24. 11. 2016.
7. Đulijanoti, R. (2008). *Sport: kritička sociologija*. Clio, Beograd.

8. Ђурђевић, Н. (2018). Конвенција о интегрисаном приступу безбедности, сигурности и услугама на фудбалским утакмицама и другим спортским догађајима, у *Зборник радова „XXI век – век услуга и Услужног права“* (М. Мићовић, ур.). Правни факултет Универзитета у Крагујевцу и Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац.
9. Ђурђић, Р. (2019). *Sport i nacionalna država u doba globalizacije i tranzicije – politikološko sociološki pristup*, doktorska distertacija. Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd.
10. Encensberger, H.M. (1994). *Ogledi*. Svetovi, Novi Sad.
11. European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Evants and in particular at Football Matches, ETS. No 120, 11. 1. 1985, <http://www1.umn.edu/humanrts/euro/ets120.html>, доступан: 10. 1. 2020.
12. Europe Convention on an integrated safety, security and service approach at football matches and other sports events, Saint-Denis, 3. VII. 2016, <https://e-seimas.lrs.lt/rs/lasupplement/TAD/552b7241390111e6a222b0cd86c2adfc/875c57d0397d11e6a222b0cd86c2adfc/>, доступан 10. 8. 2020.
13. *Evropska povelja o sportu*, Savet Evrope, 16. 5. 2001. <http://www.cok.me/wp-content/uploads/2018/04/EVROPSKA-SPORTSKA-POVELJA.pdf>, доступан: 12. 10. 2019).
14. From, E. (1976). *Anatomija ljudske destruktivnosti*. Naprijed, Zagreb.
15. Hromadžić, Н. (2010). Mediji: spektakularizacija društvenog svijeta. *Filozofska istraživanja*, Vol. 30, sv. 4 (617-627).
16. Koković, D. (2010). *Društvo, nasilje i sport*. Mediterran publishing, Novi Sad.
17. Lošonc, A. (2009). *Moć kao društveni događa*. Adresa, Novi Sad.
18. Markuze, H. (1976). *Kultura i društvo*. BIGZ, Beograd.
19. Marcuse, H. (1983). *Eros i civilizacija*. Naprijed, Zagreb.
20. Mignon, P. (1996). La lutte contre le hooliganisme: comparaison européennes, in *Football, ombres au spectacle. Les cahiers de la sécurité intérieure*, No. 26, pp. 92-107.

21. Милојевић, С., Јанковић, Б., Оташевић, Б. (2019). *Супротстављање навијачком хулиганизму*. Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд.
22. Mišambled, R. (2015). *Istorija nasilja*. Akademska knjiga, Novi Sad.
23. Otašević, V. (2014). Pojmovno određenje nasilja na sportskim priredbama, u *Mladi huligani na sportskim priredbama*, Organizacija za svetsku evropsku bezbednost i kulturu, Beograd.
24. Radović, B., Knežević, G. (1992). Jedan pokušaj merenja prokriminalnih supkulturnih vrednosti. *Zbornik Instituta za kriminološka istraživanja*, 1-2/1992, str. 122-136.
25. Ramón, F., Spaaij, J. (2006). *Understanding football hooliganism: a comparison of six Western European football clubs*. Vossiuspers UvA – Amsterdam University Press, Amsterdam.
26. Шијаковић, Б. (1994). *Зоон политикон*. Унирекс, Подгорица.
27. Taylor, Ian. (1982). *On the sports violence question: soccer hooliganism revisited*, Routledge & Kegan Paul London, Boston, Melbourne & Henely.
28. *Закон о ратификацији Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама*, Службени лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 9/90.
29. *Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама*, Службени гласник Републике Србије, бр. 67/2003, 101/2005 – др. закон, 90/2007, 72/2009 – др. закон, 111/2009, 104/2013 – др. закон и 87/2018.

Violence in Sport and Hooliganism

Abstract: *The aim of this paper is to point out the structure and some mechanisms for generating violence in sports. Based on the sociological analysis, the paper argues that violence in sports is a consequence of the concept of the sport itself as violence. This violence, in its contemporary form, appears as a neoliberal imperative of competition and victory, that is, emphasizing the need for individuals in the process of mutual competition to actualize their entrepreneurial potentials. Also, this article seeks to see the current*

laws on the prevention of violence and misbehavior at social events in a wider sociological and political key.

In this sense, the education system, culture and sport are thus becoming forms of expression of this new rationality of capitalism. It is a game of politics that makes sport an area of ideology, in the sense of a kind of hidden apology of the system of social production, which, as a petition principle, becomes apparent, becoming a general value framework upon which to evaluate the success of each initiative. This paradigmatic social framework, this free market hypostasis, results in the reduction of man to a competitor. The value in the services market, the ability to adapt to the system of capitalist production, is taken as basic human value in an imaginative way. Sport in this ideological drive apologizes for this axiological intervention. The ideological role of sport, therefore, is particularly pronounced in transition countries. The glorification of competition, the celebration of the victors, is thus only a first-rate semiological system that, in the apology of liberalism, turns in defense of the very social principle that enables the triumph of the best. Violence at sports events is, therefore, first generated by the very ideology of rivalry and competition. Just like athletes on the field, fans, in cheerleading groups, also occupy certain positions within the group through their actions.

However, the problem of violence in sports competitions, in a sense, abandons the "fair play" paradigm. Open confrontations, fights, clutter not only cause harm, but also condition the danger that the sporting events themselves become less commercial. Likewise, insisting on the institutions of a democratic society, whose task it is to ensure the liberal organization of the market, presupposes, in fact, the concept of "soft power", a floating violence, whose true subjectivity remains invisible, masked precisely by the conception of political-economic models, which are prescribed as the only way to survive in modern society. The problem of violence, however, will not be overcome by the use of palliative measures, since its genesis lies in the very structure of social inequality. In this sense, the hope remains that the revitalization of sport will have some positive effect on the relaxation of social antagonisms, which cause various forms of social deviance. In other words, systemic solutions imply more radical social changes than immediate legal solutions can provide. When it comes to sports or, more specifically, sports violence, it means that prevention

presupposes a change in those social relations that essentially enable the violent behavior of fans.

Keywords: *sports, sports violence, sport as violence, neoliberalism, sports paradigm.*

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА

Часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије „Безбедност“ објављује научне и стручне радове из подручја наука о безбедности, на српском и енглеском језику, који претходно нису објављивани. Часопис излази три пута годишње.

Текст рукописа би требало да буде урађен на рачунару (фонт TimesNewRoman, ћирилично писмо, величина слова 14 pt за наслов –bold, 12 pt за основни текст, 65 словних знакова у једном реду, од 26 до 30 редова на једној страници, стандардне маргине). Научни и стручни радови могу да буду обима до 16 страна (30.000 знакова укључујући размаке). Прикази нових књига из области наука о безбедности могу бити обима до три стране.

На самом почетку писања текста обавезно укључити аутоматску хифенацију текста (Page Layout, Hyphenation, Automatic), а како не би долазило до непотребног размака између речи у реченици.

Рукописи се достављају Уредништву у електронском облику, у формату Word-а. Имена аутора, назив и седиште институција у којима раде, наводе се пре наслова рада, а контакт подаци, адреса или е-адреса даје се у напомени при дну прве странице чланка.

Рад треба да садржи: апстракт, кључне речи, текст чланка, закључак, литературу и резиме на енглеском језику. Код оригиналних научних радова апстракт садржи циљ истраживања, методе, резултате и закључак (од 100 до 250 речи које читаоцу омогућавају да брзо и тачно оцени релевантност чланка кроз кратак информативни приказ). Апстракт на српском језику би требало да стоји између заглавља (име аутора и наслов рада) и кључних речи. После апстракта налазе се кључне речи (до пет) на српском и енглеском језику.

Након апстракта следи текст чланка чију структуру за оригиналне научне радове чини: увод, материјал и методи, резултати, дискусија и закључак.

Код прегледних и стручних радова структуру текста чини увод, поднаслови, закључак и литература. Називи подналова у раду пишу се фонтом величине 12pt, bold, центрирано на средини и без коришћења редних бројева.

Резиме на енглеском језику иде на крају текста, после одељка Литература, са називом рада (величина фонта 14 pt –bold, текст 12pt –italic). Резиме на енглеском језику даје се у проширеном облику (300-400 речи) са детаљнијим презентовањем резултата истраживања.

Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру којег је чланак настао, као и назив институције која је финансирала пројекта или програм наводи се у посебној назнаци при дну прве стране чланка.

У случају да рад садржи илустрације, табеле, графиконе, фотографије и сл., неопходно је Уредништву доставити квалитетно припремљене прилоге у електронском облику одвојено од рада (препоручује се да се прилози прво експортују у посебан фолдер, а потом импортују у текст и шаљу уз рад одвојено како би сачували графички квалитет). Табеларни и графички прикази требало би да буду дати на једнообразан начин, с тим што се називи табела пишу изнад, а називи графичких приказа испод. Прикази се могу дати и у виду посебног прилога на крају чланка, с тим што је потребно у тексту нагласити позивање на њихов садржај (Прилог 1, Прилог 2, ...). Пожељно је да наслови свих приказа буду дати двојезично, на српском и на енглеском језику (величина фонта 11 pt, italic), у формату JPEG или EPS, и да њихова резолуција износи минимум 300 dpi. За графичке прилоге урађене у Excel-у и другим апликативним софтверима треба користити различите растерске тонове црне боје.

Фусноте (напомене) користити само за суштинска запажања, нужне пропратне коментаре, упућивање на корисну литературу (*Више о томе ...*) и назнаке о коришћеним помоћним изворима (на пример, о научној грађи, законској регулативи, приручницима, документима, извештајима итд.), али не могу бити замена за цитирану литературу.

Цитате (навођење) у тексту не обележавати фуснотама, већ на крају цитата или при позивању на нечије дело (Мијалковић, 2006). Обавеза је аутора да се приликом позивања на изворе у оквиру чланка, тј. цитирања других аутора, њихова имена пишу у оригиналу, са годином објављеног рада и бројем странице у загради, која је одвојена једним табулатором након знака интерпункције – дветачке (Мијалковић, 2009: 147), а уколико се цитира више од два аутора, тада се у тексту помиње само први уз скраћеницу: et al. (Урошевић et al., 2009: 92). Зарезом се одваја аутор од године издања, а тачка-зарезом (;) различити аутори различитих дела (Симоновић, 2012; Ђорђевић, 2013), при чему се низ референци даје абecedним редом у оквиру једног пара заграда. Број стране се од године издања одваја двотачком (:). Ако се наводи исти аутор са више радова у једној години, тада се уз наредне радове додају абecedна слова поред године, као на пример: (Милојковић, 2013a), (Милојковић, 2013b) итд. Страна имена у тексту би требало транскрибовати на српски језик, с тим што се у загради наведе име у оригиналу. Референце у заградама би требало писати у оригиналу.

Ако је аутор институција или се ради о колективном носиоцу ауторских права, наводи се минимум података неопходан за идентификацију (Републички завод за статистику, 2009).

Приликом цитирања извора са Интернета наводи се Интернет адреса (<http://www...>) и, због сталне измене [www](http://www...) окружења, датум када је текст скинут са мреже. За референце у електронском облику потребно је нагласити да се ради о електронском извору – Електронска верзија и/или Интернет адреса.

Од суштинске је важности да се цитати у тексту и листа библиографских јединица на крају текста у потпуности слажу. Сваки цитат из текста мора да се нађе на листи библиографских јединица и обрнуто. Такође, само цитати из текста је потребно да буду на листи библиографских јединица.

У списку литературе радови се наводе у оригиналу (референце се не преводе на језик рада), са нумерацијом, абecedним редом по презименима аутора и то на следећи начин:

Врста рада	Референце
Часопис	Симоновић, Б. (2009). Стандардизација и акредитација као једнозначна професионализација полиције и криминалистичке службе. <i>Безбедност</i> , 51(1-2): 236-253.
Монографија	Мијалковић, С. (2009). <i>Национална безбедност</i> . Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
Зборник радова	Бановић, Б., Маринковић, Д., (2005). <i>Специјалне истражне радње и нове тенденције у савременој науци кривичног права</i> , У Зборник радова „Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство“, ХЛП Саветовање Удружења за кривично право и криминологију СЦГ, Златибор-Београд, стр. 509-543.
Законски прописи	<i>Закон о полицији</i> , Службени гласник Републике Србије, бр. 101/2005, 63/2009 - Одлука УС 92/2011 и 64/2015.
Е-извор	Witkowski, J., (2002). <i>Can Juries Really Believe What They See? New Foundational Requirements for the Authentication of Digital Images</i> , <i>Journal of Law & Policy</i> , 10: 267, http://law.wustl.edu/Journal/10/p267_Witkowski_book_pages.pdf . доступан 10. 1. 2010.

Наслови цитираних домаћих часописа, монографија, уџбеника и зборника радова дају се у оригиналном, пуном облику, али никако у преведеном облику.

Рукописи подлежу анонимној рецензији два рецензента. Уредништво задржава уређивачко право да на основу рецензије, актуелности рада, увида у рад и вођене евиденције одлучи да ли ће, када и у ком обиму рад бити објављен. Објављени радови се хонораришу, а необјављени се не враћају ауторима. Могуће примедбе и сугестије рецензента и/или уредника достављају се ауторима ради исправке.

Аутори би уз рад требало Уредништву да доставе: пуно име и презиме, адресу, e-mail, број телефона, фотокопију личне карте и чековне картице. Рукописе слати на адресу: Уредништво часописа „Безбедност“, Булевар Зорана Ћинђића 104, 11070 Београд, телефон: 011/3148-734, телефакс: 011/3148-749, e-mail: upobr@mup.gov.rs

Позивамо све досадашње и нове ауторе да својим стручним, научним прилозима обогате садржај нашег, у научној и стручној јавности већ афирмисаног часописа са дугогодишњом традицијом, а у заједничком циљу да се унапреди полицијска пракса, подигне ниво безбедносне културе, и обезбеди праћење савремених научних и стручних достигнућа у безбедносној проблематици. Такође, напомињемо да је могућ заједнички – коауторски наступ страних и домаћих аутора, односно, да се у часопису „Безбедност“ коауторски могу објављивати само оригинални научни радови.

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ЧАСОПИСА „БЕЗБЕДНОСТ“
доц. др Божидар Оташевић